

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**PREZIDENTA KĀ INTELEKTUĀLA LOMAS
IZVĒRTĒJUMS LATVIJĀ**

MAGISTRA DARBS

Autore: Annija Petrova

Studenta apliecības Nr.: ap12069

Darba vadītājs: Dr.sc.pol. Visvaldis Valtenbergs

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Maģistra darba “Prezidenta kā intelektuāļa lomas izvērtējums Latvijā” mērķis ir noskaidrot, cik lielā mērā un kādas intelektuālim raksturīgas iezīmes ar Latvijas prezidentu saista viedokļu paudēji Latvijas preses rakstos.

Lai arī salīdzinājumā ar prezidentālajām un pusprezidentālajām sistēmām, parlamentārās sistēmās valstu prezidenti pēc sava pilnvaru apmēra tiek piedēvēta samērā maza politiskā ietekme, tiem nereti tiek piedēvētas vairākas ar intelektuālismu saistītas kvalitātes, kas var radīt situācijas, kurās sabiedrība no prezidenta sagaida vairāk nekā konstitūcijā noteikto pilnvaru īstenošanu. Līdz ar to šajā darbā padziļināta uzmanība tiek pievērsta tieši prezidenta intelektuālajām kvalitātēm. Līdz šim politikas zinātnē lielāka uzmanība pievērsta prezidenta konstitucionālajai lomai un pilnvaru īstenošanai, pievēršot mazāku uzmanību, neinstitucionālajiem aspektiem, piemēram, prezidenta kā līdera personiskajām un intelektuālajām īpašībām. Darba teorētiskajā daļā aplūkota prezidenta loma parlamentārā demokrātijā, kā arī intelektuāļa jēdziens un loma sabiedrībā, atsevišķi pievēršoties prezidenta kā intelektuāļa lomai. Preses izdevumu kvalitatīvās kontentanalīzes un daļēji strukturētas intervijas ar Valsts prezidentu Egilu Levitu rezultāti liecina, ka periodā no 2007. līdz 2020. gadam presē paustajos prezidentu un komentētāju viedokļos Latvijā no prezidenta vairāk nekā tieši Satversmē noteikto funkciju pildīšanu sagaida noteiktas ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes: spēcīgu līderību, sargāt tautas intereses, vienot sabiedrību, arī labas oratora prasmes un citas kvalitātes. Tomēr praksē prezidenti intelektuāļa lomu nevar pildīt pilnīgi brīvi, jo savā amatā nevar brīvi paust personīgo viedokli par visiem jautājumiem. Latvijas presē atspoguļotajos viedokļos vērojama sadursme starp gaidām no prezidenta kā tautai tuvas personības un gaidām uz prezidentu kā intelektuāli, kas viedāks par tautu, ir spējīgs apvienot cilvēkus.

Atslēgas vārdi: parlamentārā demokrātija, prezidents kā intelektuālis, prezidenta funkcijas Latvijā, prese, Valdis Zatlers, Andris Bērziņš, Raimonds Vējonis, Egils Levits, 2007–2020.

ANNOTATION

The aim of the master's degree thesis "Assessment of a president's role as an intellectual: the case study of Latvia" is to examine the extent to which opinion makers in the Latvian press articles associate the President of Latvia with intellectual qualities.

The presidents in a parliamentary system within the framework of their mandate have less political influence compared to the presidents in presidential or semi-presidential systems; however due to their intellectual qualities, society often expects from presidents more than the exercise of the constitutional powers. Therefore, the focus of the thesis are intellectual qualities of a president. Until now in political science the constitutional role of the president and the exercise of his powers have gained more attention than the non-institutional aspects of his role, such as the personal and intellectual qualities of the president as a leader. The theoretical part of the thesis deals with the role of the president in parliamentary democracy, as well as the concept and role of an intellectual in society, focusing particularly on the role of the president as an intellectual. The results of the qualitative content analysis of press publications and partially structured interview with the President Egils Levits demonstrate that in the opinions of presidents and commentators (expressed in the press in the period from 2007 to 2020) a president besides solely performing the functions specified in the Satversme, is also expected to have qualities linked to the intellectual role. A president is expected to protect the interests of the people, unite the community, demonstrate strong leadership skills and have good orator skills among other qualities. However, in practice, presidents cannot fulfill the role of intellectuals freely, because in their position they cannot openly express their opinion on all matters. According to the views expressed in the Latvian press, it can be observed that there is a conflict between the expectations from the president as a person who is close to nation and the expectations of the president as an intellectual who is more intelligent than the nation and who, as a strong leader, is able to unite people.

Keywords: parliamentary democracy, president as an intellectual, presidential functions in Latvia, press, Valdis Zatlers, Andris Bērziņš, Raimonds Vējonis, Egils Levits, 2007–2020.

SATURS

IEVADS	5
1. PREZIDENTS PARLAMENTĀRĀ DEMOKRĀTIJĀ	9
1.1. Prezidenta loma parlamentārās sistēmās.....	9
1.2. Latvijas prezidenta funkcijas	14
1.3. Valsts prezidenta vēlēšanas.....	17
2. INTELEKTUĀĻU TEORĒTISKĀ IZPRATNE UN LOMA SABIEDRĪBĀ.....	19
2.1. Intelektuāļi pret politiskajām kaislībām.....	20
2.2. Intelektuāļi kā sabiedrības grupu pārstāvji	22
2.3. Intelektuālis kā profesionālis	23
2.4. Intelektuāļu loma sabiedrībā	24
3. PREZIDENTS KĀ INTELEKTUĀĻIS	26
4. METODOLOĢIJA.....	31
5. PREZIDENTA KVALITĀŠU IZVĒRTĒJUMS LATVIJAS MEDIJOS PAUSTAJOS VIEDOKĻOS	37
5.1. Prezidenta kvalitāšu un funkciju izvērtējums analizētajos rakstos	38
5.1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	40
5.1.2. Ar personību saistīto kvalitāšu izvērtējums.....	47
5.2. Prezidenta kā intelektuāļa lomas izvērtējums	51
5.2.1. Prezidenta kā līdera lomas izvērtējums	57
5.2.2. Prezidenta kā intelektuāļa tuvības tautai izvērtējums.....	68
SECINĀJUMI	81
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	83
PIELIKUMI.....	88
1. pielikums Kontentanalīzes kategorijas	89
2. pielikums Obligāto un vēlamu kvalitāšu pieminēšanas sadalījums pēc prezidentu viedokļa un pēc komentētāju viedokļa presē (2007–2020)	92
3. pielikums Pieminēto kvalitāšu vēlamība analizētajos rakstos latviešu un krievu valodā ..	95
4. pielikums Valsts prezidentiem piedēvēto kvalitāšu novērtējums analizētajos rakstos	97
5. pielikums Intervija ar Egilu Levitu	102

IEVADS

Parlamentārās republikās prezidents ir kā simbolisks līderis, bet ar visai ierobežotu varu.¹ Turklāt konstitūcijā noteiktās prezidenta funkcijas var arī atšķirties no reālās situācijas jeb prakses.² Tādējādi prezidenta lomas novērtēšana nav vienkārša un ir nozīmīgi to pētīt.

Lai arī prezidenta konstitucionālā loma ir samērā daudz pētīta Latvijā, prezidenta loma ārpus konstitūcijas – prezidenta kā intelektuāļa loma, līderība sabiedrībā iepriekš nav aplūkota pētījumos. Plašsaziņas līdzekļi aktīvi lūdz komentēt politikas notikumus tā saucamajiem ekspertiem un citiem, jo īpaši priekšvēlēšanu laikā, arī periodā pēc vēlēšanām aicina komentēt un vērtēt to rezultātus. Publiski atspoguļotiem komentētāju viedokļiem var būt nozīmīga ietekme arī uz sabiedrības vērtējumu par notikumiem un to, kā reagēs vēlētāji uz notiekošo, jo, nenoliedzami, intelektuāļiem ir arī nozīmīga izglītojoša loma.

Tomēr Latvijā akadēmiskos pētījumos tieši viedokļiem par prezidentu kā intelektuāli nav pievērsta būtiska nozīme. Līdz prezidenta kā intelektuāļa lomas atspoguļojums viedokļos medijos līdz šim nav pētīts. 2016. gadā Inese Grumolte-Lerhe savā promocijas darbā “Nepiesaistītā intelektuāļa iesaistīšanās valsts pārvaldē: Rainis un Vaclavs Havelis” analizēja, tostarp, intelektuāļa un politiķa lomu antagonismu vai savienojamības iespējamību, norādot, ka brīdī, kad intelektuālis iesaistās valsts pārvaldes struktūrās, ir vērojama kolīzija starp intelektuāļa un politiķa lomu.³ Politikas zinātnē tāpat 2019. gadā Inese Āboliņa pētīja suspensīvā veto praksi pārvaldībā Latvijā, kur analizēta Latvijas Valsts prezidentu darbība lēmumu pieņemšanā, kad Saeimai otrreizējai caurlūkošanai tiek nosūtīts likums.⁴ Savukārt Olga Procevska 2015. gadā pētījusi Latvijas publiskos intelektuāļus “perestroikas” un atmodas laikā, tostarp, intelektuāļu kolektīvās identitātes konstruēšanu. Tiek secināts, ka kolektīvā identitāte tiek veidota, ņemot vērā 19. gadsimta inteliģences izpratni kā apgaismotāju un “nācijas sirdsapziņas” lomu, padomju inteliģences šķiras apziņu, kas saistās ar kolektivitāti un izpratni par savu vietu varas sistēmā, kā arī savienojot to ar etnonacionālisma politisko kontekstu.⁵

¹ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 3.

² Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 114. lpp.

³ Grumolte-Lerhe, I. (2016). *Nepiesaistītā intelektuāļa iesaistīšanās valsts pārvaldē: Rainis un Vaclavs Havelis: Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Politikas zinātnes nodaļa. 3. lp.

⁴ Āboliņa, I. (2019). *Suspensīvā veto prakse pārvaldībā Latvijā (1993–2018): Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Politikas zinātnes nodaļa. 13.–14. lp.

⁵ Procevska, O. (2015). *Latvijas publiskie intelektuāļi perestroikas un atmodas laikā: identitāšu konstruēšana un publiskie diskursi (1986-1992): Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Komunikācijas studiju nodaļa. 191.–192. lp.

Būtiski, ka arī prezidenta amatā var saskatīt intelektuāļa lomu. Tā sabiedrisko mediju portālā politikas komentētāji tiek aicināti vērtēt prezidenta Egila Levita darbu, un rakstā parādās frāzes: “Nācijas intelektuāļa pusgads”, “prezidents domātājs, nācijas intelektuālis (..)” vai “(..) cilvēki uzskata, ka ar viņu [prezidentu] var lepoties. Viņš labi izskatās, gudri runā, nav bijušas muļķīgas kļūdas, kas liktu par viņu kaunēties.”⁶ Savukārt, saistībā ar prezidenta Raimonda Vējoņa ievēlēšanu amatā, bieži vērtēts, ka viņš ir tautai tuvs prezidents. Piemēram, drīzumā pēc R. Vējoņa ievēlēšanas, kur par amatu konkurēja arī E. Levits, Latvijas Universitātes asociētais profesors Ivars Ijabs komentēja: “Raimonds Vējonis ir Latvijai kopumā adekvāts prezidents. Tie, kas bija cerējuši uz Egilu Levitu (pamatā Rīgas inteligence), ir vīlušies, bet tādi ir tie spēles noteikumi.”⁷

Mūsdienās temats ir īpaši aktuāls, jo redzama tendence, kur prezidenta vēlēšanu procesā prezidentiem jākorrigē savas politiskās personības un līderība, lai cīnītos ar apvainojumiem, ka viņi ir elitāri, jo līdz ar populistiski orientēto politisko spēku nesējamiem panākumiem, aktuāls kļūst antiintelektuālisms.⁸ Antiintelektuālismu raksturo kā sarežģītā ignorēšanu, atteikšanos no elitārisma un apzinātas izcelšanās, kas sabiedrībā var asociēties ar intelektuālo dzīvi. Proti, antiintelektuālisms var būt kā stratēģiska pieeja sabiedrības prasībām mūsdienu prezidenta politikā, kā arī izrietēt gan no prezidenta attieksmes pret intelektuālo dzīvi, gan arī publisko pozicionējumu.⁹ Līdz ar to šo aspektu ir nozīmīgi pētīt arī Latvijas un kopumā pasaules mērogā.

Pirms pētījuma veikšanas tika izvirzīta **pētījuma problēma**: Lai arī prezidenti parlamentārās sistēmās ir samērā vāji pēc pilnvarām, piemēram, viņi nevar izdot likumus, tomēr prezidentiem piedēvē ar intelektuāli saistītas kvalitātes. Satversmē ir noteikti prezidenta pienākumi un loma, taču no prezidenta sabiedrībā tiek sagaidīts vairāk. Sagaida intelektuālim raksturīgas iezīmes, spēju būt personai, kas stāv pāri dažādām politiskajām interesēm, līdz ar to šajā darbā vairāk paredzēts pievērsties prezidenta intelektuālajām kvalitātēm. Līdz šim politikas zinātnē uzmanība vairāk pievērsta prezidenta konstitucionālajai lomai parlamentārajā sistēmā, mazāk analizējot neinstitucionālos aspektus, piemēram, līderību, tautas interešu sargātāja lomu, sabiedrības saliedēšanu un citus.

Šajā maģistra darbā tiks analizēti ar prezidenta lomu un personību saistītu aspektu atspoguļojums presē no 2007. gada marta līdz 2020. gada martam. Uzmanība tiks pievērsta tām

⁶ Kincis, J. (2020). Levita pusgads prezidenta amatā: Spilgtas runas, vairākas iniciatīvas un vīlušies mediki. *Lsm.lv: Īstenības izteiksme 15 minūtēs*. Sk. 2020, 9. janv.: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/levita-pusgads-prezidenta-amata-spilgtas-runas-vairakas-iniciativas-un-vilusies-mediki.a344193/>

⁷ Latkovskis, B. (2015, 9. jūn.). Ivars Ijabs: Vējonis ir Latvijai adekvāts prezidents. *Neatkarīgā*. 6. lpp.

⁸ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

⁹ Turpat.

kvalitātēm, kuras medijos paudušas dažādas iesaistītās puses: politiķi, kultūras personības, politologi, arī prezidenti paši un citi.

Šī maģistra darba **mērķis** ir noskaidrot, cik lielā mērā un kādas intelektuālim raksturīgas iezīmes ar Latvijas prezidentu saista viedokļu paudēji analizētajos Latvijas medijos.

Izvirzītie darba **uzdevumi** ir:

- ❖ Atlasīt un analizēt akadēmisko literatūru par prezidenta institūciju parlamentārās sistēmās;
- ❖ Atlasīt un analizēt akadēmisko literatūru par intelektuāļu izpratni un funkcijām sabiedrībā;
- ❖ Izstrādāt pētījuma dizainu un metodoloģiju;
- ❖ Izpētīt, cik lielā mērā analizētajos medijos viedokļu paudēji sagaida no Latvijas prezidenta intelektuāļa lomu un kādas kvalitātes sagaida;
- ❖ Apkopot un analizēt pētījuma rezultātus;
- ❖ Secināt par iegūtajiem rezultātiem.

Darba **pētījuma priekšmets** ir prezidentu un komentētāju viedokļu atspoguļojums par prezidenta kā intelektuāļa lomu sabiedrībā presē. Savukārt **pētījuma objekts** ir raksti presē, kuros minēts prezidents, un kuros ir pausts viedoklis par prezidentu, viņa lomu, vēlēšanu procesu vai citu ar prezidenta institūciju saistītu jomu.

Tiek izvirzīti arī divi **pētnieciskie jautājumi**:

1. Cik lielā mērā analizētajos medijos paustajos viedokļos no Latvijas prezidenta tiek sagaidīta intelektuāļa loma?
2. Kādas kvalitātes visbiežāk tiek sagaidītas no Valsts prezidenta?

Savukārt par darba **hipotēzi** tiek izvirzīts sekojošs apgalvojums:

1. Prezidenta kā intelektuāļa kvalitātes analizētajos medijos pārsvarā saistītas ar spēcīgu līderību, spēju pārliecinoši publiski izteikties un tautas interešu sargāšanu.

Pētījuma veikšanai izvēlētas divas pētījuma metodes: kvalitatīvā kontentanalīze un daļēji strukturēta intervija.

Darbs tiks strukturēts piecās nodaļās un apakšnodaļās. Tas sastāv no prezidenta funkciju izvērtējuma parlamentārā demokrātijā, atsevišķi raksturojot prezidenta funkcijas Latvijā. Tiek aplūkots intelektuāļa jēdziens un intelektuāļu loma sabiedrībā, atsevišķa nodaļa veltīta prezidenta kā intelektuāļa lomai sabiedrībā. Tam seko pētījuma metodoloģijas skaidrojums. Tālāk tiek aprakstīti un analizēti pētījuma rezultāti par prezidenta kā intelektuāļa lomu Latvijā, sīkāk pievēršoties prezidenta līderībai un tautas interešu sargātāja lomai.

Noslēgumā apkopoti secinājumi, norādīts izmantotās literatūras un avotu saraksts, kā arī pielikumi.

1. PREZIDENTS PARLAMENTĀRĀ DEMOKRĀTIJĀ

Prezidents parlamentārās republikās tiek raksturots kā simboliskais valsts līderis, kas pilda reprezentatīvo funkciju un viņam ir pilsoniska loma, taču prezidents neīsteno izpildvaras vai politikas veidošanas funkcijas. Tomēr šāds prezidents spēj īstenot atsevišķus patstāvīgus lēmumus ārkārtas situācijās kā konstitucionāls arbitrs vai garants.¹⁰

Prezidentiem parlamentārās demokrātijās tiek piedēvēta nāciju apvienojoša loma un tiek uzskatīts arī, ka prezidents var remdēt politiskus konfliktus. Pastāv viedoklis, ka prezidents, kuram ir samērā maz varas, ir tikai papildinājums politiskajā sistēmā. Taču ir arī pretējs vērtējums, – ka šāds prezidents, kuram ir efektīvas pilnvaras iejaukties, var, piemēram, nostāties pret ievēlētu valdību.¹¹

Formālās jeb konstitūcijā noteiktās prezidenta funkcijas parlamentārās republikās būtiski atšķiras no viņa faktiskā stāvokļa jeb prakses. Līdz ar to konstitucionālo tiesību pētnieks Kārlis Dišlers norāda, ka šī valsts varas orgāna atainošana un novērtēšana nav vienkārša.¹² Līdz ar to nozīmīgi pētīt ne tikai prezidenta konstitucionālo lomu, bet arī neinstitutionālos aspektus, kas saistīti, piemēram, ar prezidenta līderību un intelektuālo lomu. Neinstitutionālismā institūcija tiek aplūkota plašāk, organizāciju analīzei ir izteikti socioloģisks raksturs, tiek uzsvērta saistība starp institūciju un vidi, kurā tā atrodas, kā arī tiek uzsvērta kultūras loma, kas ietekmē institūcijas formēšanos, indivīds tiek pētīts kā galvenais politiskais aktieris.¹³ Neinstitutionālisma specifika ir tajā, ka politiskās institūcijas tiek vērtētas kā balstoties uz formālajiem spēles noteikumiem jeb tiem, kas tiek izveidoti un kontrolēti, kā arī neformāliem spēles noteikumiem jeb tādiem, kas ir kā sabiedrībā pieņemtas normas. Balstoties uz šo formālo un neformālo kritēriju mijiedarbību institūcija īsteno savu dienaskārtību, tostarp, formējot savas prioritātes, un līdz ar to ietekmējot sabiedrību.¹⁴

Nākamā apakšnodaļa tiks veltīta prezidenta lomai un funkcijām parlamentārās sistēmās.

1.1. Prezidenta loma parlamentārās sistēmās

Valsts galva tiek raksturota kā oficiāla institūcija vai persona, kurai formāli pieder augstākā vieta valsts varas institūciju sistēmā un kas iekšpolitiski un ārpolitiski reprezentē

¹⁰ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 3.

¹¹ Turpat.

¹² Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 114. lpp.

¹³ Powell, W., DiMaggio, P. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago and London: The University of Chicago Press. P. 11.–12.

¹⁴ Turpat.

valsti. Vienlaikus valsts galva ir arī valsts augstākais vadītājs, kas sargā tautas intereses. Valsts galvas institūta aizsākumu var saistīt ar monarhiju. Savukārt ASV dibinātāji, kad lēma par republikas veidošanu, aizstāja monarhu ar amatpersonu, kas tiek vēlēta uz noteiktu laiku, un kurai ir tradicionālas monarha pilnvaras. Tādējādi tiek radīts prezidenta amats.¹⁵

Prezidenti, kuriem nav izpildvaras funkciju, ir gandrīz visās parlamentārajās republikās, piemēram, Vācijā, Indijā, Itālijā, Maltā, Mongolijā un citur.¹⁶ Līdz ar to arī Latvijā var runāt kā par prezidentu – valsts vadītāju līderi, kas nav izpildvaras pārstāvis un valdības galva (*non-executive president*). Pastāv arī parlamentāras valstis, kuras ir monarhijas, piemēram, Nīderlande, Zviedrija un Norvēģija, kur valsts galvas lomu pilda monarhs un no viņa tiek sagaidīta pārsvarā valsts reprezentācija un ceremoniāla loma, tā arī noteiktas līderības un morālās kvalitātes. Prezidents ieņem valsts galvas posteni tajās valstīs, kur šāds amats ir. Vēsturiski šis amats sakņojas konstitucionālā monarha pozīcijā, kur prezidents ir valsts galva, tomēr tam ir daudz mazāka vara nekā iepriekš absolūtā monarhijā.¹⁷ Tādējādi daudzās valstīs, kad monarhiju nomainīja demokrātiski republikāniska valsts iekārta, valsts galvas pozīciju ieņēma valsts prezidents, kas bija vēlēts jeb demokrātiski leģitīms.

Var pastāvēt koleģiāls valsts galva, kur visbiežāk izpildvaras nesēja funkciju realizē koleģiāla institūcija, bet lomu, kas ir valsts galvam, visbiežāk izpilda viena persona. Vienpersonisku valsts galvu gan var vērtēt arī kā pretēju republikas garam, jo tā paredz daudzu pārvaldību. Līdz ar to atsevišķos gadījumos valstīs uztic valsts galvas funkciju koleģiālai institūcijai, piemēram, Romas republikā, kura tika kopīgi pārvaldīta ar diviem pilnvarās līdzvērtīgiem uz gadu vēlētiem konsuliem, kā arī Francijas 1795. gada konstitūcija paredzēja direktoriju ar pieciem direktoriem.¹⁸ Šis modelis ietekmēja arī Šveici, kur koleģiāls valsts galva saglabājas arī šobrīd, proti, tur pastāv Federālā padome no septiņiem locekļiem, kas ir augstākā izpildvaras institūcija.¹⁹ Lai arī šāds modelis guva ievērību arī Baltijas valstīs pēc neatkarības iegūšanas, tas Lietuvā ar Valsts padomes prezidiju ar prezidentu un diviem viceprezidentiem neattaisnojās un nedarbojās ilgi.²⁰ Bet Igaunijā sākotnēji valsts galvas funkcijas sadalīja starp Valsts sapulci, valdību un tās vadītāju. Liela loma bija valdības vadītājam, kuru konstitūcijā pat

¹⁵ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 175. lpp.

¹⁶ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 3.

¹⁷ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*. Sk. 2019, 5. feb: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/12/KTK_VP_FUNKCIJAS.pdf

¹⁸ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 177.–178. lpp.

¹⁹ European Commission. (2020). Switzerland: Main Executive and Legislative Bodies. European Commission. Sk. 2020, 4. march: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-115_en

²⁰ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 177.–179. lpp.

sauca par valsts vecāko. Tomēr šāds Igaunijas jauninājums neattaisnojās, jo starpkaru periodā bieži notika valdību krīzes, kas nozīmēja valsts galvas maiņu. Kā norāda konstitucionālo tiesību eksperts Jānis Pleps: “Tomēr biežajās valdību krīzēs kā stabilizējošs faktors ir nepieciešams tieši valsts galva.”²¹

Valsts galva var būt arī parlamenta priekšsēdētājs, un Latvijas pieredzē šādi gadījumi bijuši vairāki, kad valsts galvas funkcijas īstenoja tieši parlamenta priekšsēdētājs. Valsts iekārtas pagaidu noteikumos paredzēja, ka Satversmes sapulces prezidents pilda arī šo uzdevumu. Turklāt sociāldemokrāti vēlējās šo kārtību atstāt arī Satversmē, tādējādi neveidojot Valsts prezidenta amatu.²² Notika izšķiršanās veidot atsevišķu Valsts prezidenta amatu, jo parlamenta priekšsēdētājam bija duāla loma un valsts galvas lomu, kas paredz saskaņotu varas institūciju darbības nodrošināšanu, pilnvērtīgi pildīt nebija iespējams.²³ Vienlaikus Satversmē gan paredzēta Saeimas priekšsēdētāja tiesības izpildīt prezidenta vietu konkrētos gadījumos.²⁴

Savukārt Romas republikas paraugs kalpoja par iedvesmu ASV veidojot prezidenta kā vienpersoniskas valsts galvas institūtu.²⁵ Romas republikā pastāvēja diktatora institūts, kas rādīja, ka noteiktos gadījumos konstitucionālā iekārtā vajadzīga vienpersoniska vara. Tā vajadzīga valsts apdraudējumu gadījumā un konstitucionālās iekārtas saglabāšanai.²⁶ Aktīvs valsts galva var nonākt pretrunā ar republikānisko pārvaldes formu, proti, tas ir mobilākais valsts varas institūts, kas vajadzīgs valsts ārējo un iekšējo draudu, nemieru gadījumā, savukārt citas institūcijas ar savu noteikto pilnvaru īstenošanu var kavēties vai arī to realizācijai var būt vajadzīgs laiks.²⁷

Valsts galva nodrošina varas vienotību, neļaujot graut valsts varas dalīšanas principu, tas ir patstāvīgāks un atbildīgāks par koleģiālu valsts galvu pieņemot lēmumus. Strīdi valsts vadībā var novest pie sabiedrības šķelšanās, tādējādi jau kopš pirmsākumiem valstīs tika izraudzīts vienpersonisks valsts galva, kas ir monarhs vai prezidents.²⁸ Prezidenti ar laiku aizstāja karaļus, imperatorus un ķeizarus iekšzemes un ārējās attiecībās. Jurists Ringlods Balodis norāda, ka prezidentam un monarham ir vēsturiska, emocionāla atšķirība, bet kopumā pēc vietas un funkcijām būtiskas atšķirības nav. Vienlaikus, monarhs balstās uz patvaldību, bet prezidents ir legītīms tautas priekšstāvis, prezidents ir vēlēts un tam ir atšķirīga loma izpildvarā,

²¹ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 180. lpp.

²² Turpat. 180. lpp.

²³ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 180.–181. lpp.

²⁴ Levits, E. (2016). Valsts prezidenta aizvietošana: Satversmes 52. pants. *Jurista vārds*, 5 (908), 12.–13.

²⁵ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 181.–182. lpp.

²⁶ Turpat.

²⁷ Turpat.

²⁸ Turpat. 182.–183. lpp.

kā arī cits atbildības apjoms.²⁹ Tautas vai tautas uzdevumā parlamenta vēlēts prezidents ir izplatītākais modelis dažādās republikās.³⁰

Valdības vadītājs un valsts galva parlamentārās sistēmās visbiežāk daļa valsts galvas un valdības galvas funkcijas. Visbiežāk valsts vadītāja pienākumos ietilpst valsts reprezentācijas loma, ceremoniālu pienākumu izpilde un līderība (*civic leadership*), piemēram, nacionālās identitātes, vērtību un kopienas mērķu izpausmē.³¹

Prezidentam var būt tādas funkcijas kā premjerministra nominēšana, parlamenta atļaišana, iespējams, veto noteikšana likumiem. Savukārt valdības vadītājs atbild par administratīvo vadību un rīcībpolitikas rāmi.

Parlamentārās demokrātijās var būt mantota monarhija vai arī vēlēts prezidents kā valsts galva. Parlamentārās sistēmas, kas attīstījās Eiropas konstitucionālās monarhijās no 18. un 19. gadsimta, veidojās pakāpeniski, nododot efektīvās pārvaldības varu no titulēta troņa mantinieka ministriem, kuru pozīcija tika parlamenta atzīta. Saglabājot mantotu monarhiju, monarha vara beidzās, atstājot simbolisko nozīmi un lomu, taču ar nelielu substantīvu jeb patstāvīgu varu valsts vadībā.³² Tādējādi valsts galvas un valdības vadītāja loma tika nodalīta un premjerministrs pildīja izpildvaras vadītāja lomu, savukārt monarham palika simboliska reprezentatīva loma un konstitūcijas sarga, un arbitra loma.

Savulaik visas 19. gadsimta vidus parlamentārās sistēmas bija arī konstitucionālās monarhijas. Savukārt gandrīz visās republikās bija spēcīga prezidenta izpildvara. Francijas 1875. gada konstitūcijā bija jauna pieeja, līdz ar to Francija bija pasaulē pirmā parlamentārā republika jeb republika, kurā ceremoniālās, pilsoniskās un konstitucionālās monarha funkcijas bija paredzēts realizēt vēlētam prezidentam.³³ 1925. gadā konstitucionālo tiesību pētnieks Kārlis Dišlers norāda, ka Francijas prezidents bija domāts kā aktīvs augstākais administratīvās varas orgāns, viņu varētu raksturot kā administratīvās varas galvu, tāpat viņš uzrauga un garantē likumu pildīšanu, atgādinot konstitucionālu monarhu. Tomēr atšķirība ir tāda, ka viņš tiek ievēlēts uz septiņiem gadiem.³⁴ Savukārt izpildvaras un politikas veidošanas varas funkcija Francijā tika paredzēta premjerministram, kas atbildīgs parlamenta priekšā.³⁵

²⁹ Balodis, R. (2003). Kā izpaužas Valsts prezidenta kreatīvā funkcija. *Jurista Vārds*, 1(259).

³⁰ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 184. lpp.

³¹ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 4.

³² Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 4.–5.

³³ Turpat.

³⁴ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 114.–115. lpp.

³⁵ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 5.

1925. gadā K. Dišlers raksta par Angliju un Franciju, kur par augstāko izpildvaras orgānu ir kļuvis ministru kabinets. To viņš skaidro ar prezidenta neatbildību, savukārt ministru kabineta un konkrētu ministru politisko atbildību parlamenta priekšā. Līdz ar to viņš secina, ka notikušas izmaiņas valsts galvas jeb prezidenta vai karaļa un ministru lomās. Tādējādi nevis ministri ir padomdevēji valsts galvam, bet gan drīzāk pat otrādāk, un stiprs republikas prezidents vai pieredzējis karalis var sniegt vērtīgus ieteikumus un padomus ministru kabinetam. Autors norāda uz parlamentārās valsts prezidenta kā aktīva padomdevēja lomu nozīmīgos valsts dzīves jautājumos.³⁶

Republikā, atšķirībā no monarhijas, veidojas situācija, ka nav neviena neatbildīga orgāna. Republikas prezidents par savu rīcību ir atbildīgs gan likuma, gan tiesu priekšā.³⁷ Tā, piemēram, ASV prezidenta atbildība ir formulēta līdzās citu amatpersonu atbildībai, piemēram, par valsts nodevību.³⁸ Arī Latvijas prezidentu var saukt pie kriminālās atbildības, ja tam piekrīt ne mazāk kā divas trešdaļas Saeimas vairākuma, noteikts Satversmes 54. pantā.³⁹ Savukārt saistībā ar Latvijas prezidenta politisko atbildību ir skaidri noteikts Satversmes 53. pantā, ka prezidents par savu darbību politisku atbildību nenes.⁴⁰ To Satversmē pamato ar kontrasignācijas institūtu jeb valsts galvas akta līdzparakstīšanu, ko izdara vai nu valdības vadītājs vai kāds ministrs, tādējādi uzņemoties juridisku un politisku atbildību.

Tomēr K. Dišlers norāda, ka varētu apšaubīt, ka šis institūts pats par sevi izslēdz republikas prezidenta politisko atbildību. Turklāt jāņem vērā, ka Latvijā prezidents arī pats var izdot daudzus aktus bez kontrasignācijas.⁴¹ Līdz ar to aizvien ir aktuāls jautājums par to, ka noteiktā aspektā parlamentārās republikās, kur prezidents var izdot tiesiskus aktus bez šāda principa īstenošanas, pieļaujama arī viņa politiskā atbildība. To pamato arī fakts, ka prezidents var tikt atlaists kā Saeimas, tā arī pilsoņu nobalsošanas rezultātā, gadījumā, kad prezidents rosina Saeimas atlaišanu. Tādējādi pēc būtības Satversmē arī noteikta prezidenta atbildība Saeimas un pilsoņu priekšā.

Mūsdienu demokrātijā valsts galvam ir ārējās funkcijas, ko nosaka starptautiskās publiskās tiesības un konstitūcija, kur valsts galva reprezentē valsti starptautiski, kā arī iekšējās funkcijas. Tāpat valsts galvam ir arī iekšējās funkcijas, ko nosaka vienīgi konstitūcija, bet bez

³⁶ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 114.–116. lpp.

³⁷ Turpat. 137. lpp.

³⁸ National Archives. (2019). The Constitution of the United States: A Transcription. *National Archives: America's Founding Documents*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>

³⁹ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 139.–140. lpp.

kurām var iztikt. Tomēr mūsdienās ļoti reti sastopams, kad bez valsts galvas iekšējās funkcijas iztiek.⁴²

Konkrētas prezidentu pilnvaras parlamentārās sistēmās variē dažādās valstīs. Tomēr šāda prezidenta funkcijas, kas nenozīmē, ka tās tiek praksē veiktas, var aplūkot sekojoši: konstitucionālās varas izpilde; valsts politiskās neitralitātes aizsardzība, kontinuitātes jeb nepārtrauktības nodrošināšana, kas nozīmē varas vakuuma neveidošanos. Tāpat funkcijas saistītas ar reprezentāciju, iekļaušanas veicināšanu, konstitucionālo arbitražu un pilsonisko līderību (*civic leadership*), kas prezidenta institūcijas kontekstā ir maz pētīta.⁴³

Par iekļaušanas veicināšanu var norādīt, ka, prezidenta un premjerministra amati var tikt nodalīti arī starp dažādām grupām likumiski vai konvencionāli. Piemēram, Libānā prezidenta amatu ieņem kristietis, bet premjerministra amatu musulmanis. Lai arī konstitūcijā tas nav norādīts, tas nostiprināts Nacionālajā paktā, kam ir kvazikonstitucionāls statuss.⁴⁴

Saistībā ar valsts politiskās neitralitātes aizsardzību būtiski norādīt, ka nodalījums starp valdības vadītāju un prezidentu palīdz saglabāt simbolistu dalījumu starp pastāvošo valdību, kas ir partejiski politiska, un pastāvīgām valsts institūcijām kā tādām, kurām jābūt politiski neitrālām un universālām. Prezidents simboliski nodrošina to, ka valdības vadība vismaz nosacīti piekāpjas augstākai varai, kas reprezentē demokrātisku konstitucionālu iekārtu, kur valdošās partijas vai koalīcijas līderis pakļauts bezpartejiskam veseluma iemiesojumam.⁴⁵ Līdz ar to prezidenti parlamentārās valstīs ir cieši saistīti ar institūcijām, kas kā sagaidāms, nav saistītas ar partijām.

Nākamā apakšnodaļa tiks veltīta tieši Latvijas prezidenta noteiktajām funkcijām.

1.2. Latvijas prezidenta funkcijas

Satversme nosaka, ka prezidentu Latvijā ievēlē Saeima uz konkrētu pilnvaru termiņu. Prezidenta amats ir Latvijas Satversmē paredzēta valsts galva, kas veic noteiktas funkcijas. Satversmē ir noteikta prezidenta ievēlēšanas kārtība un paredzētas pilnvaras. Prezidents reprezentē valsti starptautiski, ir valsts bruņotā spēka augstākais vadonis, prezidentam ir tiesības ierosināt Saeimas atļaušanu⁴⁶, prezidents aicina ministru prezidentu.⁴⁷

⁴² Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*. Sk. 2019, 5. feb: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/12/KTK_VP_FUNKCIJAS.pdf

⁴³ Bulmer, E. (2017). *Non-Excusive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7.–9.

⁴⁴ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7.–9.

⁴⁵ Turpat.

⁴⁶ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

⁴⁷ Satversme. (1922. 15. feb.) IV nodaļa. Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

2007. gada nogalē tika izveidota Konstitucionālo tiesību komisija, kuras uzdevums bija tajā skaitā atbalstīt Satversmē noteiktās Valsts prezidenta likumdošanas funkcijas realizēšanu. Par šīs komisijas priekšsēdētāju tika iecelts tolaik Eiropas Kopienu tiesas tiesnesis Egils Levits.⁴⁸ Komisija par prezidenta vietu un funkcijām Satversmes noteiktajā varas dalīšanas ietvarā norādīja, ka valsts varas dalīšanā pastāv trīs varu atzari: likumdošanas vara; izpildvara un tiesu vara. Tos īsteno septiņi valsts konstitucionālie orgāni: pilsoņu kopums, Saeima, Ministru kabinets, Valsts prezidents, Valsts kontrole, Augstākā tiesa, Satversmes tiesa.⁴⁹

Atšķirībā no valdības un parlamenta, prezidentam nozīmīgi būt ārpus allaž klātesošās “valdības vairākuma – opozīcijas” loģikas.⁵⁰ Parlaments un valdība realizē savu vēlēšanu redzējumu, kā arī šīs institūcijas ir atkarīgas no vēlēšanu cikla, vēlētajiem. Savukārt, kā norāda Konstitucionālo tiesību komisija, prezidents strādā kā partejiski neitrāls konstitucionālais orgāns, un nodrošina daudz plašāku sabiedrības kopējo interešu spektru lēmumu pieņemšanā.⁵¹

Latvijas prezidentam kā valsts varas orgānam ir neliela patstāvīgas rīcības kompetence, tomēr plašas veto tiesības nozīmīgos administratīvos jautājumos, norāda K. Dišlers.⁵² Arī Konstitucionālo tiesību komisija norāda, ka prezidentam jāsniedz noteikts impulss un virzība kādas situācijas risināšanā vai kāda lēmuma uzlabošanā likumdevēja vai tiesu darbā.⁵³ Proti, prezidenta loma šajos varas atzaros ir ierobežota, tomēr nozīmīga, iesaistoties vien noteiktā lēmumu pieņemšanas stadijā. Vienlaikus Latvijas prezidentam Satversmē ir diezgan plaša loma likumdošanas procesā, piemēram, saistībā ar likumdošanas iniciatīvas tiesībām, Saeimas sēžu norisi, likumu izsludināšanu, kā arī Saeimas atlaišanu.⁵⁴

Prezidentam ir arī noteiktas funkcijas valsts ārlietu jomā, pārstāvēt valsti, jeb valsts starptautiskā reprezentēšana.⁵⁵ Turklāt prezidents var uzņemties arī juridiskas saistības valsts

⁴⁸ Valsts prezidents. (2007. 7. dec.). Valsts prezidenta paziņojums Nr. 13. “Par Konstitucionālo tiesību komisijas izveidošanu”. *Latvijas Vēstnesis*. Sk. 2019, 5. feb: <https://likumi.lv/ta/id/167963-par-konstitucionalo-tiesibu-komisijas-izveidosanu>

⁴⁹ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*. Sk. 2019, 5. feb: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/12/KTK_VP_FUNKCIJAS.pdf

⁵⁰ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedokļa par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros gala secinājumi. *Latvijas Vēstnesis*, 2011, 15. martā. Sk. 2020, 10. feb.: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/227160>

⁵¹ Turpat.

⁵² Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 117. lpp.

⁵³ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedokļa par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros gala secinājumi. *Latvijas Vēstnesis*, 2011, 15. martā. Sk. 2020, 10. feb.: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/227160>

⁵⁴ Turpat.

⁵⁵ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 130. lpp.

vārdā, līdz ar to viņa funkcijas nav tikai ceremoniālas.⁵⁶ Valsts reprezentēšana paredz valsts prestiža un cieņas uzturēšanu, tāpēc K. Dišlers to neuzskata par mazsvarīgu funkciju.⁵⁷

Nozīmīga funkcija, kas norādīta Satversmē, ir ministru prezidenta iecelšana amatā. Noteikts, ka Ministru kabinetu sastāda persona, kuru aicinājis Valsts prezidents.⁵⁸ Pēc būtības tas nozīmē, ka vienīgi prezidenta aicināts cilvēks var veidot valdību un tas var būt viņa vienpersonisks lēmums. Vienlaikus tas nenozīmē, ka prezidents ir brīvs izvēlēties jebkuru personu, jo ministru prezidentam neiztikt bez Saeimas uzticības. Līdz ar to nav nozīmes iecelt personu, kurai nebūs Saeimas uzticības un viņš vai viņa negūtu iespēju nonākt amatā.⁵⁹

Prezidentam ir arī virkne citu funkciju. K. Dišlers arī norāda, ka parlamentārā valstī prezidentam pieder samērā plašas kontroles funkcijas. Šajā funkcijā gan nozīmīga ir prezidenta informētība par valsts dzīvē nozīmīgāko. Savukārt kā būtiskāko kontroles funkcijas sastāvdaļu autors nosauc prezidenta veto tiesības svarīgos administratīvos jautājumos.⁶⁰ Tādējādi, lai arī prezidentam Latvijā nav noteiktas ārkārtīgi plašas pilnvaras, viņa loma noteiktos jautājumos un gadījumos var būt izšķiroša valsts turpmākās attīstības procesiem.

Būtiski norādīt, ka aizvadītajos gados ir bijusi virkne iniciatīvu ar nolūku paplašināt prezidenta pilnvaras. Piemēram, prezidents Andris Bērziņš līdzās citiem priekšlikumiem Satversmes grozīšanai piedāvāja noteikt, ka Saeima apstiprina ministru prezidentu, bet ministrus ieceļ prezidents.⁶¹ Strādājušas arī ekspertu grupas, lai spriestu par prezidenta funkcijām un piedāvājušas to paplašināšanu.⁶² Gadiem ilgi diskutēts arī par tautas vēlētu prezidentu gan sasaistot to ar prezidenta lomas paplašināšanu, gan runājot atsevišķi par vēlēšanu procedūru.⁶³ 2009. gadā “Visu Latvijai!” rosināja grozīt Satversmi, lai 2011. gadā prezidentu vēlētu tauta⁶⁴, eksprezidenta Valda Zatlera vadītā Reformu partija atjaunoja diskusiju par tautas vēlētu prezidentu 2012. gadā⁶⁵, vēlāk 2017. gadā prezidents Raimonds

⁵⁶ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedokļa par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros gala secinājumi. *Latvijas Vēstnesis*, 2011, 15. martā. Sk. 2020, 10. feb.: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/227160>

⁵⁷ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 131.–132. lpp.

⁵⁸ Satversme. (1922. 15. feb.) IV nodaļa. Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

⁵⁹ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 130. lpp.

⁶⁰ Turpat. 134.–135. lpp.

⁶¹ Bērziņš, A. (2013). Valsts prezidenta A. Bērziņa ierosinātais Satversmes grozījumu projekts. *Saeima*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.saeima.lv/darbagrupa/aberzins.pdf>

⁶² Jurista Vārds. (2017). Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. *Jurista Vārds*, 22 (976), 24.–27.

⁶³ LA.lv. (2017). Vējonis: 2019. gadā Valsts prezidentu jāvēl visai tautai. *LA.lv: Politika*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.la.lv/vejonis-2019-gada-valsts-prezidentu-javel-visai-tautai>

⁶⁴ Egle, I. (2009, 7. nov.). Katram savi nolūki, ieceļot tautas vēlētu prezidentu. *Diena*.

⁶⁵ Egle, I. (2012, 5. jūn.). Atjauno diskusiju par tautas prezidentu. *Diena*.

Vējonis aicināja uz to pašu.⁶⁶ Tāpat, piemēram, 2011. gadā Valsts prezidenta konstitucionālo tiesību komisija nāca klajā ar viedokli par prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmā, kur tajā skaitā aicināja mainīt prezidenta atlaišanas kārtību.⁶⁷

Nākamā nodaļa tiks veltīta Latvijas prezidenta vēlēšanu procedūras raksturojumam.

1.3. Valsts prezidenta vēlēšanas

Par prezidentu Latvijā var kļūt pilntiesīgs Latvijas pilsonis, kas sasniedzis 40 gadu vecumu un nevar kļūt par prezidentu dubultpilsonības gadījumā.⁶⁸ Latvijā prezidentu vēlē parlaments. K. Dišlers norāda uz pastāvošu pozīciju, ka tāds prezidents, ko ievēl parlaments, saņem savas pilnvaras no parlamenta un līdz ar to kļūst no tā atkarīgs. Tomēr viņš vērtē, ka no parlamenta prezidents nesaņem pilnvaras tāpat kā gadījumā, ja prezidentu ievēl elektoru sapulce un prezidents nesaņem pilnvaras no šīs sapulces. Autors uzsver, ka prezidentam pilnvaras piešķirtas no konstitūcijas, proti, gan parlaments, gan elektoru padome pilda savu konstitūcijā noteikto funkciju, ievēlot prezidentu. Savukārt prezidenta funkcijas nav atkarīgas no ievēlēšanas veida, bet gan no Satversmē noteiktā.⁶⁹

Latvijas Universitātes docents Jānis Pleps skaidro, ka Satversmē ir konkrēti formulēti tie priekšnoteikumi, kas paredz, lai personu varētu atzīt par Valsts prezidentu. Tā ir atbilstība Satversmē noteiktajām prasībām un šai personai ir tiesības kandidēt prezidenta vēlēšanās. Nākamais faktors paredz šīs personas ievēlēšanu Saeimā, atbilstoši Satversmē noteiktajai kārtībai un ar vajadzīgo balsu vairākumu, kā arī ievēlētajam prezidentam Saeimas sēdē ir jādod Satversmē paredzētais svinīgais solījums un jāuzņemas šī amata pienākumi.⁷⁰

Latvijas prezidentu ievēlē uz četriem gadiem, bet viens un tas pats cilvēks amatā nedrīkst būt vairāk par astoņiem gadiem.⁷¹ Vēl līdz 2019. gadam prezidentu vēlēja aizklātā balsojumā un deputāti varēja neatklāt, par kuru kandidātu atdeva savu balsi. Taču no 2019. gada janvāra spēkā stājās 2018. gada oktobrī pieņemtie grozījumi Satversmē, kas paredzēja atklātu balsojumu par prezidentu, kur tāpat kā iepriekš ne mazāk kā 51 deputāts nobalso par

⁶⁶ Krenberga, O. (2017). Tautas vēlēts prezidents – riski vai ieguvumi. *LSM, Ziņu analīze*. Sk. 2020, 25. maijā: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/tautas-velets-prezidents-riski-vai-ieguvumi.a241961/>

⁶⁷ Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*. Sk. 2019, 5. feb: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/12/KTK_VP_FUNKCIJAS.pdf

⁶⁸ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

⁶⁹ Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis. 118. lpp.

⁷⁰ Pleps, J. (2015). Kuru pēc skaita Valsts prezidentu vēlēsim. *Jurista Vārds*, 22 (874), 13–17.

⁷¹ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

prezidentu.⁷² Šī kārtība pirmo reizi īstenota 2019. gadā notikušajās prezidenta vēlēšanās, kad atklātā balsojumā Saeima ievēlēja par prezidentu Egilu Levitu.

Lēmumu par atklātu balsojumu pamatoja ar vajadzību padarīt caurskatāmu darba procesu, lai veicinātu lielāku sabiedrības uzticēšanos Saeimai. Toreiz Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs Gaidis Bērziņš norādīja: “Valsts prezidenta ievēlēšanas process kļūs pilnībā caurskatāms, un katram deputātam būs jāpamato savi balsošanas motīvi.”⁷³ Līdz ar to var secināt, ka nozīmīgi šajās vēlēšanās ir ne tikai politiķu skaidrojumi un vēstījumi par savu izvēli sabiedrībai, bet arī politikas komentētāju un citu viedokļu paudēju medijos paustie viedokļi gan par prezidenta amata kandidātiem, gan arī par politiķu paustajiem savas izvēles pamatojumiem un citiem aspektiem, kas skar prezidenta vēlēšanas, kas rezultātā varētu ietekmēt kā sabiedrības viedokli, tā arī politiķu lēmumu.

Nākamā nodaļa tiks veltīta intelektuāļu lomai un funkcijām sabiedrībā.

⁷² Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

⁷³ Saeimas preses dienests. (2018). Valsts prezidentu turpmāk ievēlēs atklātā Saeimas balsojumā. *Saeima*. Sk. 2019. 12. martā: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/27254-valsts-prezidentu-turpmak-ieveles-atklata-saeimas-balsojuma>

2. INTELEKTUĀĻU TEORĒTISKĀ IZPRATNE UN LOMA SABIEDRĪBĀ

Vienotas definīcijas jēdzienam “intelektuālis” nepastāv. Šis vārds Eiropas autoru tekstos tiek pieminēts jau 19. gadsimtā, tomēr jēdziens kļūst nozīmīgs un atpazīstams 20. gadsimta sākumā Dreifusa prāvas laikā. Šīs prāvas ietekmē pagājušā gadsimta sākumā veidojas intelektuāļu kā īpašas sabiedrības grupas identitāte. Ebreju izcelsmes Francijas armijas kapteini Alfredu Dreifusu (*Dreyfus*) 1890. gados Francijas valdība apsūdzēja spiegošanā Vācijas labā. Savukārt rakstnieks Emils Zolā (*Zola*) nāca klajā ar publisku paziņojumu un aizstāvēja Dreifusu, viņu aizstāvēja arī citi franču literāti, zinātnieki, uzskatot, ka apsūdzība ir antisemitiska un tai nav pamata. Šie cilvēki ieguva intelektuāļu apzīmējumu.⁷⁴

Tieši E. Zolā atklātā vēstule “Es apsūdzu” 1898. gadā un tai sekojošās citu izglītoto profesionāļu vēstules tiek uzskatītas par intelektuāļu dzimšanu.⁷⁵ Intelektuāļi tādējādi pirmo reizi pauž nostāju par politisku notikumu, kas neskar viņu tiešo darbības lauku un publiski iestājas par to, kas šķiet pareizs.

Līdz ar Dreifusa prāvu jēdziens iegūst specifiskāku konotāciju, jo šajā gadījumā rakstnieki, kā E. Zolā, filozofi un citi bija gatavi iesaistīties politikas publiskajā sfērā un protestēt taisnīguma vārdā, lai panāktu nevainīgā kapteiņa Dreifusa atbrīvošanu. Līdz ar to politikas teorētiķi – Džeremijss Dženings (*Jennings*) un Tonijs Kemps-Velčs (*Kemp-Welch*) uzsver tieši intelektuāļu iesaistīšanos politikā par nozīmīgu viņu definīcijas elementu.⁷⁶

Tā, drīzumā pēc Dreifusa prāvas, 1907. gadā amerikāņu filozofs un psihologs Viljams Džeimss (*James*) pauž, ka “mūsu izglītotā šķira” definē sevi ļoti vienkārši un norāda, ka tiem jāspēj labāk nekā citiem nojaust labākos un cienīgākos līderus, viņi iestājas par ideāliem, kā arī viņiem jābūt savai šķiras apziņai. “Les intellectuels!” – šo apzīmējumu V. Džeimss nosauc par labāko kluba nosaukumu, vienlaikus piebilstot, ka tie, kas bija pret Dreifusu, to ironiski sauca par “sarkano asiņu” (“*red blood*”) partiju, visu dumjo aizspriedumu partiju, lai izsmietu Francijas cilvēkus, kuriem esot saglabājusies kritiskā domāšana un spriestspēja.⁷⁷ Līdz ar to intelektuāļi pat varēja lepoties ar nosacītu atstumtību vai marginalizāciju, nostājoties pretī tam,

⁷⁴ Jennings, J., Kemp-Welch, A. (1997). *Intellectuals in Politics: From the Dreyfus Affair to Salman Rushdie*. London, New York: Routledge.

⁷⁵ Drake, D. (2005). *French Intellectuals and Politics from the Dreyfus Affair to the Occupation*. New York: Palgrave Macmillan. P.8.

⁷⁶ Jennings, J., Kemp-Welch, A. (1997). *Intellectuals in Politics: From the Dreyfus Affair to Salman Rushdie*. London, New York: Routledge.

⁷⁷ James, W. (1907). *The Social Value of the College-Bred*. Address Delivered at a Meeting of the Association of American Alumnae at Radcliff College. Sk. 2019, 10. nov.: <https://www.uky.edu/~eushe2/Pajares/jaCollegeBred.html>

ko neuzskatīja par pareizu vai taisnīgu. Tomēr intelektuāļu iejaukšanās politikā ir ļoti strīdīgs apgalvojums intelektuāļu teorijā.

Intelektuāļu socioloģijā izdala atšķirīgas pieejas šim tematam, kur vieni saistīti ar Dreifusu, arī Žiljens Benda, tāpat Pjērs Burdjē, kas uzskata, ka intelektuāļi ir valdošās šķiras apspiestā daļa, atzīstot viņu autoritāti sabiedrībā un viedokļa svarīgumu, taču tāpat pieņemot viņu atkarību no politiskās un ekonomiskās elites, jo viņiem nav tādu resursu kādi ir iepriekš minētajiem.

Šie autori uz intelektuāļiem raugās kā uz atsevišķu klasi kā tādu, proti, kā uz tādiem, kam pašiem par sevi ir intereses, kas ir atšķirīgas no citām grupām.⁷⁸ Pretēji tam tādi autori kā Antonio Gramši un Mišels Fuko, raksturo intelektuāļus kā noteiktu šķiru pārstāvjus, kā tādus, kas ir piederīgi savai grupai un no tā arī izriet viņu loma un funkcijas. Ir arī cits skatījums, ko pārstāv, piemēram, sociologs Karls Manheims (*Manheim*), kas pret intelektuāļiem attiecas kā nosacīti nodalītiem no šķiras, proti, spējīgiem iziet ārpus savas grupas, lai sekotu personīgajiem ideāliem.⁷⁹ Šajā darbā padziļināta uzmanība tiks pievērsta tādu autoru kā Ž. Benda, A. Gramši un M. Fuko pozīcijām.

2.1. Intelektuāļi pret politiskajām kaislībām

Filozofs Žiljens Benda (*Benda*) savā nozīmīgajā grāmatā “Intelektuāļu nodevība” par intelektuāļiem nosauc visus tos, kuriem savā darbībā nav praktisku mērķu, kas gūst baudu, nodarbojoties ar mākslu, zinātnei vai metafiziskiem meklējumiem, tādējādi viņiem svarīgākās ir nemateriālās vērtības.⁸⁰ Ž. Benda raksturo, ka intelektuāļi pretojas politiskajām kaislībām, to darot divos veidos. Pirmais veids ir no šīm politiskajām kaislībām pilnībā novērsties, kā piemēru autors min Leonardo da Vinči un Johanu Volfgangu fon Gēti. Autors norāda, ka šāda veida intelektuāļi ir piemērs nesavtīgam prātam darbam. Otrs veids ir būt morālistiem kā, piemēram, Imanuels Kants, kā taisnīgu sludināja, ko pilnībā pretēju – augstāku pār šīm kaislībām.⁸¹

Tomēr, pēc autora domām, 19. gadsimta beigās notiek radikāla pārmaiņa, proti, intelektuāļi sāk pieļaut un iesaistīties politiskajās kaislībās. Lai gan Ž. Benta nenoliedz, ka arī iepriekš pastāvējuši tādi intelektuāļi, kas ir pret šīm kaislībām, bija iecietīgi, tie drīzāk bijuši izņēmumi. Autors norāda, ka, ja arī intelektuāļi šīs kaislības pieņēma, tad bija pret tām kritiski.

⁷⁸ Kurzman, C., Owens, L. (2002). The Sociology of intellectuals. *Annual Reviews*. 28, 69–90.

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ Бента, Ж. (1927/2009). *Предательство интеллектуалов*. Москва: Ирисэн. С. 110.

⁸¹ Turpat. 110-111. lpp.

Savā darbā viņš atsaucas uz rakstnieku Gēti, kas aicina atstāt politiku diplomātiem un karavīriem.⁸²

Savukārt intelektuāļu iesaiste politiskajās kaislībās, pēc autora rakstītā, izpaužas kā darbības alkas, gaidas pēc ātra rezultāta, rūpes vienīgi par mērķa sasniegšanu, viņš arī raksturo šīs kaislības kā izklaidīgu attieksmi pret argumentāciju, ieslīgšanu galējībās, naidā, uzmācīgās domās.⁸³

Autors nosodoši izsakās par sava laika intelektuāļiem, kas iesaistās politiskajos procesos un vairs neatstāj politiku citiem, laicīgiem ļaudīm, jo intelektuāļi ir pamodies pilsonis. Ž. Benda raksturo, ka intelektuāļa pakļaušanās laicīgo cilvēku kaislībām tās vēl pastiprina, jo, pirmkārt, acu priekšā vairs nav īpašu cilvēku, kuru intereses stāv pāri materiālajai pasaulei, otrkārt, un galvenokārt, uzsver autors, intelektuālis, apgūstot politiskās kaislības, pateicoties savu jūtu izsmalcinātībai, ja viņš ir mākslinieks, vai pateicoties savai spējai pārliecināt, ja viņš ir domātājs, kā arī abos gadījumos, pateicoties savai morālajai autoritātei, sniedz milzīgu pienesumu šo kaislību attīstībai.⁸⁴ Vienlaikus gan autors precizē, ka intelektuālis, iejaucoties sabiedriskos konfliktos, nodod savu sūtību tikai gadījumā, ja cīnās par kādu reālistisku klases, rases vai nācijas kaislību.⁸⁵

Autors uzskata, ka tagad cilvēce ir kļuvusi nacionāla un intelektuāļi ir piesieti savai nācijai, tāpat kā arāji un tirgotāji. Tādējādi cilvēki, kas veidoja vērtības, tagad to dara savai nācijai un aizstāv nacionālo, līdz ar to visa cilvēce, tajā skaitā intelektuāļi, ir kļuvuši laicīgi. Ja iepriekš Eiropa darīja ļaunu, bet godināja labo, tagad tā gan dara, gan godina ļauno, pārliecināts ir autors.⁸⁶

Par intelektuāļu galveno funkciju sabiedrībā Ž. Benda uzskata cilvēces garīgo vērtību saglabāšanu un kalpošanu morāles vērtībām, kas ir kā paraugs citiem, turklāt pilnībā nesaistīts ar materiālām vērtībām. Ž. Benda uzskata, ka intelektuāļa funkcija nav valdīt pār pasauli un viņš iestājas pret tiem autoriem, kas uzskata, ka pasaulē būtu jāvalda filozofiem.⁸⁷ Pēc autora domām, intelektuāļi ir nodevuši savu mērķi, nevis tādēļ, ka iesaistījušies vēstures notikumos, bet tāpēc, ka zaudējuši savu objektivitāti un nevar būt patiesi taisnīgi.

Centieni savus principus uzdot par klātesošiem praktiskajā sfērā ir intelektuāļu neveiksmju pamatā. Tā, piemēram, cilvēks, kas vēlēšies stāvēt pāri praktiskajai pasaulei, pie kuras pieder arī dzimtene, būs “slikts” patriots. Tādējādi intelektuāļa sakāve ir izlemta, kad

⁸² Бенда, Ж. (1927/2009). *Предательство интеллектуалов*. Москва: ИрисЭн. С. 110-112.

⁸³ Turpat. С. 112.

⁸⁴ Turpat. С.113.

⁸⁵ Turpat. С. 114-115.

⁸⁶ Turpat. С. 197-198.

⁸⁷ Turpat. С. 203.

intelektuālis sevi pasludina par praktisku cilvēku. Pēc būtības tas nozīmē viņa piederību nācijai vai šķirai, un līdz ar to intelektuālis piedzīvo zaudējumu, ja ņem vērā nācijas vai šķiras intereses, jo vairs nevar sludināt garīgo un vispārcilvēcisko.⁸⁸ Var secināt, ka autoram iesaistīšanās politiskajās kaislībās nozīmē intelektuāļa nespēju pildīt savu galveno funkciju – būt patiesam, taisnīgam, jo līdz ar to viņam par nozīmīgākām kļūst nācijas vai šķiras intereses. Tādējādi intelektuālim savas lomas pildīšanai jāspēj stāvēt pāri ikdienišķajam, bet pretējais ar intelektuāļa būtību nav savienojams.

2.2. Intelektuāli kā sabiedrības grupu pārstāvji

Tikmēr neomarksists Antonio Gramši (*Gramsci*) savās “Cietuma burtnīcās” atšķirībā no Ž. Benda norāda, ka visi var būt intelektuāļi, ja viņam piemīt intelektuālās un racionālās spējas, un nav kāda noteikta sociāla slāņa vai profesijas, kas šādi varētu būt raksturota. Šis autors kritizē Ž. Benda pozīciju par to, ka tajā tiek ignorēta intelektuāļa loma valsts dzīvē. Viņš pievēršas tieši intelektuāļu funkcijām un norāda, ka tās gan pilda ne visi izglītoti un domājoši cilvēki. Tādējādi A. Gramši ieskatā, intelektuāļi artikulē noteiktu sabiedrības grupu viedokļus, intereses.⁸⁹

Šis autors pretnostata “organiskos” intelektuāļus un “tradicionālos” intelektuāļus. Tradicionālie intelektuāļi ir tie, kurus vairums spontāni uzskata par intelektuāļiem, piemēram, mākslinieki, filozofi, rakstnieki, iespējams, skolotāji, reliģiozie līderi, žurnālisti. Šiem intelektuāļiem, piemēram, ir laba, bagāta valoda. Tradicionālie intelektuāļi visbiežāk uztver sevi kā atsevišķu daļu no pārējās sabiedrības, no mainīgajiem ekonomiskajiem un politiskajiem procesiem, kā neatkarīgu sociālu grupu. Tomēr viņi tādi nav un tas ir iluzori. Tradicionālie intelektuāļi sabiedrībā nodrošina vēsturisko pēctecīgumu, viņi par savu galveno funkciju sabiedrībā uzskata saglabāt un nodot nākamajām paaudzēm kultūras mantojumu.⁹⁰

Savukārt organiskie intelektuāļi ir katras sociālās grupas pārstāvji, kas neatkarīgi no savas profesijas vai ekonomiskās lomas veido idejas, kas racionalizē un argumentē viņu personīgās sociālās grupas intereses. Tādējādi viņu vidū var būt inženieri, birokrāti, proletariāta vidū tie var būt arodbiedrību līderi.⁹¹ A. Gramši atbalsta tieši organiskos intelektuāļus.

Tādējādi, pēc A. Gramši, intelektuāļu galvenā funkcija ir veidot un uzspiest sevis pārstāvētās sociālās grupas autoritāti. Šis uzdevums tiek izpildīts pilsoniskajā sabiedrībā un

⁸⁸ Бенда, Ж. (1927/2009). *Предательство интеллектуалов*. Москва: Ирисэн. С. 202-203.

⁸⁹ Hoare, Q., Smith, G., N. (ed.). (1971/1999). *Selection from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence & Wishart. P.131.–132.

⁹⁰ King, M., L. (1978). The Social Role of Intellectuals: Antonio Gramsci and the Italian Renaissance. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 61 (1), 23-46.

⁹¹ Turpat.

politiskajā sabiedrībā jeb valstī. Organiskie intelektuāļi, piemēram, var pārstāvēt arī savas apspiestās sabiedrības grupu intereses.⁹² Tādējādi šī ir principiāli citādāka pieeja iepriekš minētajai Ž. Bendas izpratnei par intelektuāļa funkcijām, kam jāstāv pāri visam ikdienišķajam un politiskajam, klasēm un nācijām.

2.3. Intelektuālis kā profesionālis

Filozofs Mišels Fuko (*Foucault*) norāda, ka intelektuāļi tradicionāli nodarbojas ar politiku.⁹³ M. Fuko uzskata, ka tagad intelektuāļu loma ir ne tikai tajā, lai pavirzītos nedaudz “uz priekšu” vai nedaudz “atbīdīt malā”, lai visiem izteiktu apslēpto patiesību, bet drīzāk pretēji. M. Fuko norāda, ka intelektuālim vairs nav jāspēlē padomnieka loma, viņam vairs nav jāveido plāni tiem, kas cīnās un aizstāvas, nav jāizdomā viņiem taktika un jāizvirza mērķi.⁹⁴

Proti, intelektuāļa loma, pēc M. Fuko, vairs nav teikt, kā kam būtu jārikojas. Par intelektuāļu lomu viņš nosauc cīņu pret visiem varas veidiem, kur viņš pats ir vienlaikus gan objekts, gan instruments “zināšanu”, “patiesības, “apziņas” un diskursa jomā.⁹⁵ Tādējādi intelektuāļiem jāuzņemas noteiktas saistības kopienā. Līdz ar to, ka intelektuāļi paši ir iesaistīti varas mehānismā, viņi ir liels spēks, turklāt viņi arī pārzina no iekšienes mehānisma prakses.

Autors piedāvā intelektuāļiem pārorientēties no universālas pieejas uz specifiskiem sektoriem, tādējādi viņš piedāvā “specifiskā” intelektuāļa koncepciju.⁹⁶ Ja iepriekš būt par intelektuāli nozīmēja būt sabiedrības sirdsapziņai, tagad intelektuāļi nestrādā vispārcilvēciskās jomās, bet gan konkrētās jomās, kur koncentrējas viņu profesionālā darbība un dzīves apstākļi. Fuko uzskata, ka lielāka konkrētība ir ieguvums cīņā, jo intelektuālis sastopas ar konkrētām, specifiskām problēmām.⁹⁷

Tādējādi autors pretnostata specifisko intelektuāli universālajam intelektuālim. Pirms tam intelektuālis bija pārsvarā rakstnieks, vispārēja sirdsapziņa un brīvs subjekts, kas sevi pretnostatīja tikai speciālistiem, kas kalpo valstij vai kapitālam, piemēram, inženieriem, amatpersonām, pasniedzējiem. Taču tiklīdz par pamata jautājumu kļūst katra intelektuāļa specifiskā nodarbošanās, rakstniecība, kā intelektuāļa sakrālā pazīme, pakāpeniski izzūd. M. Fuko uzskata, ka šāds intelektuāļa speciālista tips parādījies pēc Otrā pasaules kara, kur, piemēram, atomfiziķis Roberts Openheimers kļūst par pārejas posmu starp universālo

⁹² King, M., L. (1978). The Social Role of Intellectuals: Antonio Gramsci and the Italian Renaissance. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 61 (1), 23-46.

⁹³ Gilles, D., Foucault, M. (1972). *Intellectuals and Power*. Sk. 2019, 1. dec.: <https://theanarchistlibrary.org/library/gilles-deleuze-michel-foucault-intellectuals-and-power.pdf>

⁹⁴ Turpat.

⁹⁵ Turpat.

⁹⁶ Фуко, М. (1994/2002). *Интеллектуалы и власть*. Москва: Праксис. С. 169-170.

⁹⁷ Turpat. С. 201-202.

intelektuāli un specifisko intelektuāli. Tas ir tādēļ, ka R. Openheimeram bija konkrētas specifiskas zināšanas savā zinātnes jomā, taču vienlaikus viņa zinātniskās jomas draudi skāra visu cilvēci, līdz ar to zinātnieka spriedumi vienlaikus varēja kļūt vispārīgi.⁹⁸ Specifiskais intelektuālis piedāvā parādības kritisku analīzi, viņš iedziļinās detaļās un atklāj tās.

Šis ir atšķirīgs skatījums no iepriekš minētajiem autoriem. Lai arī līdzīgi kā A. Gramši, arī M. Fuko atbalsta specifiskam sektoram piederošus intelektuāļus, viņš piedāvā citādāku redzējumu par intelektuāļa būtību. Tomēr funkcija kritizēt, apšaubīt saglabājas. M. Fuko pat uzsver, ka specifiskā intelektuāļa lomai jāklūst aizvien nozīmīgākai, līdz ar to daudzšķautņaino politisko atbildību, ko ir jāuzņemas kā atomfizikim, ģenētiķim, programmētājam, farmakologam utt.⁹⁹ Tādējādi ar savu atšķirīgo skatījumu norādot uz intelektuāļu specializāciju noteiktās jomās un nespriešanu par vispārcilvēcisko, M. Fuko nevis samazina intelektuāļa lomu, bet pat izceļ specifiskā intelektuāļa lomas nozīmi.

2.4. Intelektuāļu loma sabiedrībā

Lai arī autoru pozīcijas par intelektuāļa jēdzienu un lomu sabiedrībā ir atšķirīgas, ir saskatāmi arī kopīgi elementi teorētiku skatījumā uz intelektuāļu nozīmi. Intelektuālis savu nozīmi sabiedrībā un šo statusu kopumā gūst, uzņemoties noteiktu funkciju sabiedrībā. Kaut gan attiecībā pret atšķirīgiem fenomeniem, tomēr visiem iepriekš minētajiem autoriem nozīmīga ir intelektuāļa kā kritiķa loma sabiedrībā, var teikt, ka arī pastāvīga neapmierinātība ar esošo situāciju. Līdz ar to intelektuāļi rosina diskusiju par pastāvošo kārtību un procesiem.

Intelektuāļu loma saskatāma arī kā vidutājiem starp dažādām sabiedrībā pastāvošām interesēm jeb spēja analizēt būtiskus jautājumus un salāgot sabiedrības noskaņojumu, tieši neiesaistoties politikā.

Atšķirīgās nozīmēs, tomēr svarīga autoriem ir intelektuāļu loma kā taisnīguma cīnītājiem. Tā Dreifusa aizstāvjiem tā bija publiska pozīcijas publiska paušana, iestājoties par to, kas viņiem šķiet pareizs, izejot ārpus savas tiešās darbības jomas. Pēc Ž. Benda, intelektuāļiem jāstāv pāri materiālajam un praktiskajam, proti, politiskajam. Viņiem jāspēj saredzēt taisnīgo un pareizo jeb vispārcilvēcisko, nevis jāpārstāv savas nācijas vai šķiras intereses. Šajā nozīmē intelektuālis kā īpašs cilvēks kalpo par paraugu citiem un viņa intereses stāv pāri praktiskajai pasaulei, līdz ar to viņa loma ir nodarboties ar nesavtīgu prāta darbu, veidot vispārcilvēciskas vērtības.

⁹⁸ Фуко, М. (1994/2002). *Интеллектуалы и власть*. Москва: Праксис. С. 201-203.

⁹⁹ Turpat. С. 204-205.

Tikmēr atšķirīga un ar iepriekš minēto nesavienojama loma, ko intelektuāļiem izvirza A. Gramši, ir artikulēt noteiktu sabiedrības grupu viedokļus un intereses. Autors simpatizē intelektuāļiem kā katras sociālās grupas pārstāvjiem un līdz ar to šie intelektuāļi racionalizē un argumentē tieši viņu pārstāvētās, tajā skaitā arī apspiestas, grupas intereses. Gadījumā, kad intelektuāļa loma ir pārstāvēt savu kopienu, viņam var nākties uzņemties tajā arī noteiktas saistības un atbildību.

Tāpat no autoru pozīcijām var secināt, ka intelektuālim, lai arī cik atšķirīgi viņu nedefinē, nozīmīga funkcija ir spēja saskatīt to, ko citi sabiedrības pārstāvji nespēj ieraudzīt. Tā Ž. Benda raksta par vispārcilvēciskām nemateriālām vērtībām, tiek rakstīts arī par spēju nojaust labākos un cienīgākos līderus, savukārt M. Fuko norāda uz ļoti specifisku intelektuāļu spēju kritiski analizēt un iedziļināties detaļās savā konkrētajā jomā, spējot atklāt tajā to, ko citi cilvēki iepriekš nav uzskatījuši par īpašu vai nozīmīgu.

3. PREZIDENTS KĀ INTELEKTUĀLIS

Balstoties uz iepriekš analizēto, var secināt, ka prezidentu kā intelektuāli var raksturot dažādas kvalitātes. Tās var raksturot sākot ar izglītības līmeni, arī valodu zināšanām, tā arī ar spēju formulēt un nodot sabiedrībai nozīmīgu vēstījumu, spēju nostāties mazaizsargāto pusē un vērst uzmanību uz risināmajām problēmām, kā arī ar līdera lomu sabiedrībā.

Prezidents ir vēlēta amatpersona, kas reprezentē valsti, tādējādi nebūs tik brīvs savos izteikumos kā, piemēram, intelektuāli akadēmiskās aprindās, nebūs brīvs no politiskām kaislībām vai praktiskās sfēras, visticamāk, nestāvēs pāri nācijām. Tomēr Latvijas parlamentārajā sistēmā prezidentam ir politiski neitrāla arbitra loma, kas nozīmē vismaz formāli viņa mazāku atkarību no partijām, nekā tas ir, piemēram, ASV, kur prezidents tomēr ir arī partijas līderis, līdz ar to vismaz sagaidāms, ka nepaudīs savai partijai kardināli pretējus uzskatus.

Prezidents var būt profesionālis kādā konkrētā jomā, piemēram, būt ārsts vai jurists, taču savā amatā viņam jāpārstāv visa sabiedrība, nevis vienīgi jāpilda profesionālā intelektuāla loma. Viena no prezidenta kā intelektuāla kvalitātēm būs artikulēt noteiktus sabiedrības viedokļus. Prezidents gan nevar nosaukt par “tradicionālo” intelektuāli, lai arī viņš vai viņa var būt no kādas sabiedrības grupas, ko spontāni vērtē kā intelektuāļus. Prezidents nebūs kā atsevišķa daļa no pārējās sabiedrības, jo viņam jāpārstāv iedzīvotāji, valsts. Šīs amatpersonas nozīmīgs uzdevums ir artikulēt sabiedrības intereses, argumentēt noteiktu pozīciju un prioritātes. Prezidents ar savu autoritāti ir spējīgs aizstāvēt noteiktas prioritātes un skaidrot to īstenošanas vajadzību politiķiem un sabiedrībai.

Nozīmīga ir prezidenta līderība sabiedrībā, kas arī sasaistāma ar intelektuālo lomu. Turklāt tā izpaužas gan parlamentārā valstī, gan prezidentālā sistēmā. Latvijas sabiedrībā saskatāms liels atbalsts “stingrai rokai”. Salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, Latvijā “stingro roku” (*support of strongman rule*) atbalsta visvairāk iedzīvotāju.¹⁰⁰ Arī kopumā Eiropas valstu vidū Latvija ir viena no tām valstīm, kur spēcīgu politisko līderi uzskata par nozīmīgu.¹⁰¹ Turklāt šī tendence atspoguļojas visās vecuma grupās gan latviešu, gan krievvalodīgo vidū. Igaunijā “stingro roku” atbalsta vismazāk, lai gan arī tur vērojamas atšķirības starp krievvalodīgajiem Igaunijas iedzīvotājiem un igauņiem, proti, krievvalodīgo vidū atbalsts “stingrai rokai” ir lielāks. 2014. gadā Latvijā “stingro roku” atbalstīja 40 % latviešu jauniešu

¹⁰⁰ Duvold, K., etc. (2020). *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration*. Cham: Palgrave Macmillan. P. 174.–176.

¹⁰¹ Ņikišins, J., u.c. (2014). Politiskā kultūra un demokrātija. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 237.–254. lpp.

un 68 % krievvalodīgo jauniešu vecuma grupā no 15 līdz 29 gadiem. Vecuma grupā no 39 līdz 49 gadiem atbalsts starp latviešiem bija 43 %, bet starp krievvalodīgajiem – 62 %, savukārt vecuma grupā no 50 gadiem un vairāk atbalsts stingrai rokai latviešu vidū bija vislielākais – 47 %, savukārt krievvalodīgo vidū – 65 %.¹⁰² Kopš 2004. gada atbalsts spēcīgam līderim, kas atnāks un ātri spēs atrisināt visas problēmas, pakāpeniski mazinājās. Tomēr pēc Krimas aneksijas atbalsts “stingrai rokai” Latvijā strauji pieauga.¹⁰³

Analizējot prezidentu līderību, piemēram, ASV, tiek secināts, ka prezidenti var atšķirties pēc kontroles pakāpes pār politikas veidošanu. Lēmumu pieņemšanu palīdz izprast arī tas, cik ļoti prezidents vēlas kontrolēt savu konsultatīvo sistēmu, piemēram, vai prezidents vēlas pieņemt gala lēmumu, kā koordinē darbu ar padomniekiem.¹⁰⁴ Pētnieki norāda, ka, neapšaubāmi, spēcīgi politiskie līderi ir vajadzīgi politisko procesu virzībai, tomēr nozīmīgs ir arī konteksts, ar ko ir saistītas sabiedrības gaidas no šiem spēcīgajiem līderiem. Latvijā gaidas un paļaušanās uz šiem līderiem pastāv saistībā ar to, ka nav uzticības demokrātiskām procedūrām.¹⁰⁵ Tiek secināts, ka Latvijā gaidas attiecībā pret spēcīga līdera iespējām nozīmīgi atšķiras no Eiropas Rietumvalstu iedzīvotāju viedokļiem un ir kā vairumam postkomunistisko valstu. Latvijā šajā kontekstā vērojamas arī, piemēram, diskusijas par prezidenta varas nostiprināšanu.¹⁰⁶

Atšķirībā no parlamentārām iekārtām, prezidenta līderība prezidentālās valstīs ir pētīta krietni vairāk. Kādreizējais ASV prezidents Teodors Rūzvelts (*Roosevelt*) uzskatīja, ka publiskā līderība ir būtisks prezidentūras aspekts, tikmēr ASV prezidents vēlākos gados Vudro Vilsons (*Wilson*) uzsvēra, ka svarīgākais amata aspekts ir saikne starp sabiedrību un prezidentu, un uzsvēra prezidenta lomu ASV, jo viņš ir vienīgā nācijai balss ASV, jo visa valsts ievēl vienīgi prezidentu.¹⁰⁷ Par pamanāmiem publiskiem līderiem prezidenti kļūst 20. gadsimtā pateicoties tam, ka uzstājas publiski, tajā skaitā radio un televīzijā. 20. gadsimtā prezidenti sāka veidot nacionālās politikas dienaskārtību.¹⁰⁸ Turklāt, vērtējot prezidenta lomas izmaiņas kopš 19. gadsimta, prezidenta kā sabiedriskās domas līdera pozīciju skārušas visnozīmīgākās izmaiņas. Tas noticis pateicoties plašsaziņas līdzekļiem, kas ļāva prezidentam “nepastarpināti”

¹⁰² Duvold, K., etc. (2020). *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration*. Cham: Palgrave Macmillan. P. 174.–176.

¹⁰³ Turpat.

¹⁰⁴ Hermann, M. (1994). Presidential Leadership Style, Advisory Systems, and Policy Making: Bill Clinton's Administration After Seven Months. *Political Psychology*, 15 (2), 363–374.

¹⁰⁵ Nikišins, J., u.c. (2014). Politiskā kultūra un demokrātija. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 237.–254. lpp.

¹⁰⁶ Turpat.

¹⁰⁷ Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company. P. 62–63.

¹⁰⁸ Turpat. P. 68.

vērsties pie sabiedrības radio un televīzijā.¹⁰⁹ Prezidenti varēja paust viedokļus un kalpot par ziņu avotiem kā morālie līderi, kāda politikas virziena atbalstītāji, kā publiskas slavenības. Bija prezidenti, kas mēģināja celt nācijas morālos principus pirms televīzijas ar radio starpniecību, kas tolaik bija starpnieks starp prezidentu un visu nāciju.¹¹⁰

Prezidents tiek arī asociēts ar nācijas simbolu un indivīdi ataino to kā varonīgu figūru, bet vienlaikus paturot prātā, ka katrs var kļūt par prezidentu. Tāpat no prezidenta tiek sagaidīts, ka viņš atrisinās būtiskas ekonomiskas, iekšpolitiskas un ārpolitiskas nācijas problēmas.¹¹¹ Kā no nācijas simbola no prezidenta tiek sagaidīta valsts nākotnes vīzija, noteikti ideāli, kas kļūst par modeli vai standartu, kur ideālais prezidents ir dzīvē nepārspējams cilvēks, kas risina galvenās nācijas problēmas un kuram ir skaidra valsts nācijas vīzija.¹¹²

Gaidas no valsts galvas prezidentālā valstī gan var atšķirties no gaidām parlamentārā valstī. Parlamentārā valstī prezidenta kā līdera loma sabiedrībā ir nozīmīga, jo šāds prezidents spēj formulēt un artikulēt sabiedrības morālās vērtības un tautas vēlmes. Turklāt var secināt, ka šis aspekts īpaši saskan ar intelektuāļu funkcijām sabiedrībā. Prezidenta līderības funkcijas var iekļaut kultūras un mākslas atbalstīšanu, labdarības atbalstīšanu un veicināšanu, vietējo kopienu apciemošanu, uzstāšanos ar runām un kultūras pasākumu vadīšanu. Prezidents ir brīvs no ikdienas politikas un partejiskās piederības, taču vienlaikus viņam ir nacionāla runas platforma. Tādējādi prezidents parlamentārā sistēmā var uzstāties kā nācijas sirdsapziņa, aizstāvot un runājot to cilvēku vai sabiedrības grupu vārdā, kas ir aizmirsti politiskajā procesā.¹¹³ Tomēr robeža starp līderību un politisko iejaukšanos ir ārkārtīgi šaura, un daudzās valstīs prezidentu neatkarības aizsardzībai ar likumu vai arī ieražā ir aizliegts izteikt publiskus komentārus, kas var būt traktēti kā politiski strīdīgi.¹¹⁴

Tomēr šobrīd pastāv tendence, ka prezidenta amata kandidāti vēlēšanu procesā maina savu politiskās personības stilu, jo līdz ar antiintelektuālisma izvirzīšanos priekšplānā, viņus vairo elitārisms. Kopumā jānorāda, ka attiecības starp intelektuālismu un dzīvi demokrātijā neizbēgami nav vienkāršas. Intelektuāļi demokrātijā aizvien konfliktē ar saviem elitārajiem sasniegumiem un viņu egalitārajām nosliecēm saistībā ar atzīšanu, ka visiem jādod vienādas tiesības un iespējas. Pētniece Kolīna Šogana (*Shogana*) norāda, ka ir arī izņēmumi, piemēram, Francija, kur intelektuāļi var pildīt kvaziintelektuālu lomu politiskajā procesā. Tomēr ASV

¹⁰⁹ Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company. P. 63–64.

¹¹⁰ Turpat. P. 66–68.

¹¹¹ Turpat. P. 134–135.

¹¹² Turpat. P. 137–138.

¹¹³ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7–9.

¹¹⁴ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7–9.

attiecības starp politisko eliti un intelektuāļiem saglabājas sarežģītas.¹¹⁵ Turklāt Republikāņu partija izvirzījusi antiintelektuālismu kā politisku taktiku un prezidenta institūcija kļuvusi “tuvāka tautai”. Tādējādi politiskā antiintelektuālisma priekšrocība ir šķietama egalitāra saikne starp prezidentu un sabiedrību. Savukārt draudi slēpjas tajā, ka šī ar populismu saistītā parādība nomāks sarežģītākas, politiski orientētas debates, kam jākalpo kā kvalitātes zīmei apspriešanai demokrātiskās republikās.¹¹⁶

1990. gados veiktā aptaujā prezidenta intelektuālā loma ASV tiek vērtēta kā ļoti nozīmīga kvalitāte – tā ar 82 % ir uzreiz nākamā aiz spējas likt valsts intereses pāri politiskajām.¹¹⁷ Vienlaikus arī nozīmīgi, ka no prezidenta kopumā tiek sagaidītas tādas līderības kvalitātes, kuras ir visai sarežģīti apvienot. Tā sabiedrība vēlas, lai prezidents būtu līdzjūtīgs, bet spēcīgs, būtu gatavs kompromisiem, bet ieņem konsekventu politisku pozīciju, liek valsts intereses pāri politiskajām. Prezidenta sarežģītais uzdevums šajā gadījumā ir vadīt valsti, un vienlaikus sekot sabiedrības viedoklim. No prezidenta kā līdera tiek gaidīta vīzija par saskarsmi ar nākotni, kas ierindas pilsonim var būt neskaidra, viņam jāpiedāvā jaunas iniciatīvas, kuras konkrētajā brīdī nav dienaskārtībā.¹¹⁸

Savukārt par aktuālu kļuvušais antiintelektuālisms izpaužas kā sarežģītā ignorēšanā un atteikšanās no elitārisma un apzinātas izcelšanās, kas sabiedrībā var tikt saistīta ar intelektuālo dzīvi. Tādējādi antiintelektuālisms, balstoties uz sabiedrības gaidām, var būt par stratēģisku pieeju prezidenta politikā un redzams tajā skaitā prezidenta publiskajā pozicionējumā.¹¹⁹

ASV kādreizējais prezidents Džordžs V. Bušs (*Bush*) spēja atbrūnot ar negaidītāko līdzekli, proti, antiintelektuālu humoru, kam līdzī sekoja politikas vērotāji, žurnālisti, arī citi politiķi. Antiintelektuāla stāja bieži ir uzvedība, kas bāzējas personiskos uzskatos un pieredzē, taču var attīstīties publiskās līderības stilā ar stratēģisku pamatu.¹²⁰

Kontekstā ar prezidentūru intelektuālisms tiek definēts kā cenšanās gūt zināšanas prātam, apcerei un pārdomām, un analīzei. “Intelektuālis” apzīmē cilvēku, kas regulāri nodarbojas ar šo darbības veidu un šo praksi cildina.¹²¹ Kā pretnostatījumu tam nosauc antiintelektuālismu, kur zināšanas tiek gūtas caur savu personību, instinktiem, morāles jūtām un emocijām. Cilvēks, kas šādas kvalitātes piekopj, ignorē racionālu sarežģītību, kas saistīta ar

¹¹⁵ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

¹¹⁶ Turpat

¹¹⁷ Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company. P. 142.

¹¹⁸ Turpat. P. 141–142.

¹¹⁹ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

¹²⁰ Turpat.

¹²¹ Turpat.

intelektuālām nodarbēm.¹²² Lai arī par to var veidoties negatīvs priekšstats, antiintelektuāļi nav obligāti – neintelektuāli. Nav arī tā, ka šo jēdzienu nevar attiecināt uz gudriem cilvēkiem. Šajā gadījumā antiintelektuālisms drīzāk ir attiecināms uz specifisku antielitārisma veidu. Antiintelektuāļi izrāda riebumu pret to, kas, pēc viņu domām, pavada intelektuālo dzīvi, – pašapmierinātību un pārākumu. Viņiem intelektuālis raisa aizdomas un cinismu, proti, intelekts var būt vērtīgs un izmantojams, taču tas ir bīstams.¹²³ Tomēr iedalīt prezidentus tādos, kas ir intelektuāļi un kas ir antiintelektuāļi, būtu pārlietu vienkāršots skats uz prezidentiem.

Prezidenta kā intelektuāļa lomu ietekmē viņa personīgā attieksme pret intelektuālo dzīvi, tās nozīmi un realizāciju, piemēram, intelektuālisma novērtējums vai nomelnošana. Nozīme šajā gadījumā arī lēmumu pieņemšanas procesam jeb tam, vai prezidents izskata intelektuāļu padomus kā neatņemamu daļu no lēmumu pieņemšanas. Tāpat to var izvērtēt raugoties, vai prezidents pats ir aizņemts ar intelektuālo darbību un rosina ar to nodarboties citus, kā arī viņa attieksmē pret intelektuāļu ieguldījumu, proti, vai prezidents to novērtē, vai noniecina.¹²⁴

Pētniece K. Šogana norāda, ka prointelektuāļi (*prointellectuals*) uzskata intelektuālo dzīvi par vērtību, iesaistās tajā un demonstrē savu intelektuālo darbību, demonstrē arī savus intelektuālos orientierus un apliecina intelektuālās dzīves svarīgumu. Intelektuālie diletanti (*brain trusters*) tikmēr saprot intelektuālā ieguldījuma nozīmi, taču visbiežāk ar to nenodarbojas. Viņus pētniece raksturo kā intelektuālos diletantus, kuri atbalsta intelektuālismu, taču nav to pilnībā pārņēmuši. Intelektuālie praktiķi (*intellectual utilitarians*) ir skrupulozāki par intelektuālajiem diletantiem, jo raugās uz intelektuālismu ar pragmatiskāku skatu un intelektuāļus pieņem darbā par padomdevējiem. Taču vienlaikus sabiedrībā stratēģiski mēģinot kļiedēt apvainojumus elitārisma, viņi demonstrē nosodošāku attieksmi pret intelektuālismu un intelektuāļiem. Savukārt antiintelektuāļi (*anti-intellectuals*), lai arī var ticēt ideju nozīmīgumam, nonāk pie secinājumiem, kas balstīti instinktos, nevis debatēs vai intelektuālā diskursā.¹²⁵

Savukārt nākamajā nodaļā tiks skaidrotas pētījuma metodoloģija, kam sekos analizēto rakstu un prezidenta kā intelektuāļa lomas izvērtējums.

¹²² Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

¹²³ Turpat.

¹²⁴ Turpat.

¹²⁵ Turpat.

4. METODOLOĢIJA

Lai izvērtētu prezidenta kā intelektuāļa lomu Latvijā, tika veikta kvalitatīvā kontentanalīze par presē publicētajiem viedokļiem, kas pausti par prezidenta funkcijām un kvalitātēm. Darbam tika atlasīti materiāli no Saeimas bibliotēkas datu bāzes par prezidentiem, kur atslēgas vārdi ir: Egils Levits, Raimonds Vējonis, Andris Bērziņš un Valdis Zatlers. Saeimas bibliotēkas datu bāzē apkopotie raksti par prezidentiem iekļauj konkrēti laikrakstu un žurnālu rakstus latviešu un krievu valodā, kas tika analizēti šajā darbā. Apstrādājamo rakstu apjoma dēļ materiāli tika atlasīti laika posmā no 2007. gada 1. marta, kas ir trīs mēneši pirms 31. maijā par prezidentu tika ievēlēts Valdis Zatlers, līdz 2020. gada 3. martam. Tas ir pēdējais datums, par kuru bija iespējams iegūt datus pirms 2020. gada 12. martā valstī tika izsludināts ārkārtējais stāvoklis, ar mērķi ierobežot Covid-19 izplatību.

Izvēlētajā periodā Latvijā viens otru nomaina ir četri prezidenti: 2007. gada 8. jūlijā prezidenta amatā stājas Valdis Zatlers, kas amatā ir līdz 2011. gada 7. jūlijam. 2011. gadā prezidenta vēlēšanās uzvar Andris Bērziņš (amatā no 2011. gada 8. jūlija līdz 2015. gada 7. jūlijam). 2015. gadā par prezidentu kļūst Raimonds Vējonis (amatā no 2015. gada 8. jūlija līdz 2019. gada 7. jūlijam). Savukārt 2019. gada 8. jūlijā amatā stājas Egils Levits.¹²⁶ Šajā pētījumā apjomīgā materiāla analīzes dēļ tika pieņemts lēmums pētīt mediju rakstus par pēdējiem 13 gadiem, tādējādi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas padziļinātā analīzē neiekļaujot divus prezidentus: Gunti Ulmani (1993–1999) un Vairu Viķi-Freibergu (1999–2007). Pievēršoties temata pētniecībai nākotnē vērtīgi būtu padziļināti analizēt arī šo prezidentu kvalitātes medijos paustajos vērtējumos un viedokļos.

Prezidentu viedokļi par prezidenta lomu parlamentārā sistēmā tika analizēti, balstoties uz preses publikācijās atspoguļotajiem prezidentu citātiem, kā arī viņu sniegtajām intervijām medijos. Tāpat 2020. gada 25. maijā šim darbam tika ierakstīta daļēji strukturēta intervija ar Valsts prezidentu Egilu Levitu par prezidenta kā intelektuāļa lomu.

Sabiedrības informēšanas un sargsuņa lomu demokrātijā pilda brīvi un neatkarīgi mediji.¹²⁷ Plašsaziņas līdzekļiem turklāt ir arī noteikta loma sabiedriskās domas veidošanā.¹²⁸ Tādējādi šim tematam būtiski analizēt viedokļus medijos par prezidenta lomu.

¹²⁶ President.lv. (2020). Bijušie Valsts prezidenti. President.lv. Sk. 2020, 25. apr.: <https://www.president.lv/lv/valsts-prezidents/bijusie-valsts-prezidenti>

¹²⁷ Rensberger, B., (2007). Media and Democracy. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 60(2), 19–20.

¹²⁸ Perse, E. (2001). *Media Effects and Society*. New York: Routledge. P. 84.

Komunikācijas pētniece Inta Brikše norāda uz vairākām plašsaziņas līdzekļu lomām. Mediji ir kā publikas apgaismotāji, kur tiem jābūt “gudrākiem” par to lietotājiem un jāuzņemas apgaismotāju loma. Saistībā ar šo funkciju būtiski ir tas, ka mediji neatnāo pilnībā visā sabiedrībā valodās noskaņas, tādējādi par analizētajiem medijos viedokļiem nevar izdarīt secinājumus par visu sabiedrību. Tāpat mediji ir kā vēstītāji, kas nodrošina cilvēkus ar daudzveidīgu, neitrālu informāciju. Mediji ir arī kā publiskā diskusiju telpa, kur saduras viedokļi, tiek sniegta daudzveidīga informācija, tā tiek analizēta un kritizēta.¹²⁹ Līdz ar to, lai arī mediji var neatnāo visā sabiedrībā esošas noskaņas, viedokļu daudzveidību un diskusiju to sniegtajā saturā pieprasa mediju funkcijas un loma demokrātijā. Pētnieks Rolands Tjarve norāda, ka masu medijiem ir liela nozīme demokrātijas nodrošināšanā un stiprināšanā, jo, saglabājot savu neatkarību, tie pilda arī sargsuņa lomu.¹³⁰

Analizējot mediju saturu būtiski ņemt vērā, ka starp idejām par kādu lietu un pašu lietu pastāv atšķirība.¹³¹ Pētniece Tatjana Dubrovskaja un līdzautore secina, ka mediju konstruētā realitātes aina var nebūt neitrāla un objektīva, tā var būt pat maldinoša.¹³² Tādējādi, pēc autoru paustā var secināt, ka nav iespējams būt pilnībā pārliecinātam par to, ka mediji, kas gan konstruē realitāti, gan arī atražo dažādas reprezentācijas, arī izplata realitātes reprezentāciju, to vienmēr dara tieši tā, kā arī ir realitātē. Reprezentācija ir sarežģīts un nav viennozīmīgs process. Tā gan palīdz uztvert pasauli, gan arī vienlaikus padara tās uztveršanu sarežģītāku tādēļ, ka neatnāo realitāti pilnībā.

Vācu sociologs un filozofs, kritiskās teorijas pārstāvis Jirgens Hābermāss (*Habermas*) atzīst būtisko mediju lomu, norādot, ka tiem ir spēks izvēlēties un formulēt vēstījuma pasniegšanu, kā arī stratēģiski izmantot politisko un sociālo varu, lai ietekmētu dienaskārtību, kā arī izraisītu un ierāmētu sabiedriski nozīmīgus jautājumus.¹³³ Līdz ar to J. Hābermāsam ļoti būtiska ir arī mediju spēja būt autonomiem, neatkarīgi saistot politisko komunikāciju publiskajā telpā ar sabiedrību un politisko centru.¹³⁴ 2020. gadā publicētajā Preses brīvības indeksā Latvija ieņēma 22. vietu no 180 valstīm.¹³⁵ Kopumā vairāku gadu gaitā Latvija savas pozīcijas ir uzlabojusi. Salīdzinājumā ar kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju jaunākajā publicētajā pārskatā

¹²⁹ Brikše, I. (2016). *Komunikācija. Mediji. Universitāte*. Rīga: Mansards. 213.–214.lpp.

¹³⁰ Tjarve, R. (2018). Mediju īpašnieki Latvijā: situācijas pārskats, analīze un iespējamie riski. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 76.–92. lpp.

¹³¹ Webb, J. (2009). *Understanding Representation*. Los Angeles, etc.: SAGE. P.1–2.

¹³² Dubrovskaya, T., etc. (2015). *Judicial power in Russian print media: Strategies of representation*. Thousand Oaks, etc.: SAGE. P. 296–297.

¹³³ Steiner, J. (2012). *The Foundations of Deliberative Democracy*. Cambridge, New York etc.: Cambridge University Press. P. 167–168.

¹³⁴ Rensberger, B., (2007). Media and Democracy. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 60(2), 19–20.

¹³⁵ Reporters without borders. (2020). 2020 World Press Freedom Index. *RSF*. Retrieved April 25 from <https://rsf.org/en/ranking>

redzams, ka Latvijā ir labāka situācija nekā Lietuvā (28. vieta), taču sliktāka situācija nekā Igaunijā (14. vieta).¹³⁶ Latvijas nacionālajos medijos darbinieki par galveno draudu preses brīvībai uzskata oligarhus, politiķus un naudas trūkumu, savukārt reģionālās preses pārstāvji neatkarības trūkumu redz mediju īpašnieku vēlmēs un finansējumā.¹³⁷ Mediju neatkarība no īpašnieku lēmumiem un trūkstošais finansējums var ietekmēt arī saturu un viedokļu daudzveidību presē, tostarp, uz prezidenta lomas atspoguļojumu, ko svarīgi ņemt vērā rezultātu interpretācijā.

Laika periodā no 2007. līdz 2020. gadam tika izvērtēti visi Saeimas bibliotēkas personu datu bāzē pieejamie raksti un no tiem tika veikta atlase. Analīzei tika atlasīti tikai tie raksti, kuros tiek atspoguļots viedoklis par prezidenta institūtu, konkrētu prezidentu, prezidenta lomu, kā arī kvalitātēm, kurām viņam jāatbilst, tāpat viedoklis par kvalitātēm, kuras prezidentam ir nevēlamas. Šie medijos reprezentētie viedokļi var būt kā attiecināti uz konkrētām personām, piemēram, prezidentiem vai prezidenta amata kandidātiem, tā arī var būt attiecināti kopumā uz prezidenta amatu. Plānots analizēt visus rakstus, kur reprezentēts politikas komentētāju, politiķu, žurnālistu, kultūras darbinieku un citu pušu viedoklis par amatam vajadzīgajām kvalitātēm un lomu. Tomēr lielā materiālu apjoma dēļ tika pieņemts lēmums, sākot ar rakstiem pēc 2008. gada maija, analizēt nevis pilnīgi visus rakstus, kur pieminētas prezidentu raksturojošas kvalitātes, bet atlasīt konkrēti intervijas, analītiskus materiālus un komentārus vai redakcijas slejas, kur tiek sniegts izvērsti vērtējums par prezidenta darbību vai personību. Prezidenta personībai pievērsās arī dzīvesstila žurnāli, intervējot prezidentu, piemēram, "Lilit" un "Santa". Starp analizētajiem materiāliem bija gan attiecīgajos laika periodos iznākošie laikraksti krievu valodā: "Vesti Segodņa", "Telegraf", "Čas". Latviešu valodā iznākošajā presē visbiežāk prezidenta darba, intelektuālās lomas un personības izvērtējumam ar analītiskiem materiāliem, viedokļu rakstiem, arī intervijām ar prezidentiem analizētajā periodā tādi pievērsās laikraksti kā "Diena", "Latvijas Avīze", "Neatkarīgā Rīta Avīze". Tāpat tika analizēti raksti žurnālā "Ir", "Sestdiena", konkrētā periodā iznākošajā avīzē "Rīgas Balss" un citos.

Attiecīgi, no Saeimas bibliotēkas datu bāzē pieejamajiem rakstiem presē lielā materiālu apjoma dēļ kvantitatīvi tika atlasīti komentāri, viedokļu raksti, intervijas, analītiski materiāli, bet netika analizētas ziņas vai reportāžas un citi materiāli, kur tiek atspoguļota prezidenta darbība, to nevērtējot padziļināti, proti, ja tie nav veltīti prezidenta vērtējumam un darbības analīzei, kā arī, ja tās nav intervijas ar Valsts prezidentu.

¹³⁶ Reporters without borders. (2020). 2020 World Press Freedom Index. *RSF*. Retrieved April 25 from <https://rsf.org/en/ranking>

¹³⁷ Šulmane, I., Uzule, L. (2018). Latvijas mediju vides raksturojums: Ieskats nacionālo un reģionālo mediju darbinieku viedoklī. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 117.–137. lpp.

Pēc materiālu atlases tie tika analizēti ar kvalitatīvās kontentanalīzes palīdzību. Balstoties uz analizēto akadēmisko literatūru tika izstrādātas kontentanalīzes kategorijas (skat. 1. pielikumu). Kategoriju sistēma ir nozīmīgākais šīs pētnieciskās metodes instruments, kas nozīmē saprotamu mainīgo definēšanu, kur katra analizētā vienība ir kodēta.¹³⁸ Sociologs Roberts F. Vēbers (*Weber*) norāda, ka kontentanalīzē tiek izmantots noteiktu procedūru kopums, kas ļauj secināt par tekstu, tostarp, par ziņas sūtītājiem, konkrēto ziņu un ziņas auditoriju.¹³⁹ Lai padziļināti pētītu prezidenta intelektuālo lomu Latvijas parlamentārajā sistēmā, tiek veikta kvalitatīvā kontentanalīze, kas neizslēdz pētnieka subjektīvo interpretāciju datu analīzē, izmantojot kodēšanu. Vienlaikus no veiktās kvalitatīvās kontentanalīzes šajā darbā izriet arī kvantitatīvi dati, kas tāpat tiks raksturoti darbā. Konkrētā pētījuma metode ir vērtīga darbā ar ļoti apjomīgiem materiāliem, kur tiek saskaitītas analizētās vienības un pētniekam ir iespēja apstrādāt daudz informācijas.¹⁴⁰ Kontentanalīze tiek vērtēta kā samērā elastīga teksta datu analīzes metode.¹⁴¹

Datu kodēšanai kvalitatīvajā kontentanalīzē var tikt izmantota gan induktīvā, gan deduktīvā pieeja. Induktīvās un deduktīvās kontentanalīzes process iekļauj sagatavošanos, organizāciju un ziņošanu par rezultātiem.¹⁴² Sagatavošanās process sastāvēja no atbilstošu datu atlases kontentanalīzei, izvēloties analīzes vienības. Deduktīvo pieeju uzņem, kad ir noteiktas zināšanas, kas iegūtas iepriekš un ļauj izveidot analīzes struktūru, pārbaudot esošos datus, kategorijas, hipotēzes un citu jaunā kontekstā. Induktīvā pieeja tiek izmantota, ja temats ir maz pētīts iepriekš un zināšanas par to nav pilnīgas, līdz ar to kategorijas tiek atvasinātas no iegūtajiem datiem.¹⁴³

Konkrētajā darbā tiek vairāk lietota deduktīvā metode, jo iepriekš šajā darbā, balstoties uz iepriekš analizēto literatūru par intelektuāļu lomu sabiedrībā, prezidenta kā intelektuāļa lomu un pētījumiem par prezidenta lomu un funkcijām, vispirms tika izveidotas kontentanalīzes kategorijas. Vēlāk atsevišķos vajadzības gadījumos tās tika precizētas, balstoties uz iegūtajiem datiem. Piemēram, kategorijā, kurā tiek vērtēta prezidenta tuvība tautai, sākotnēji bija dalījums, ka materiālā pieminētā kvalitāte norāda uz: prezidentu kā tuvu tautai; prezidentu kā viedāku, atšķirīgu no pārējās tautas/ tālu no tautas; grūti noteikt. Taču datu ievākšanas gaitā tika pievienots variants “neitrāli”. Par analīzes vienībām tika izvēlēti kā atsevišķi vārdi, piemēram,

¹³⁸ Titscher, S. (etc.). (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, etc.: Sage Publications. P. 58.

¹³⁹ Weber, R., P. (1990). *Basis content analysis*. Second edition. London, etc.: SAGE Publications. P. 9.

¹⁴⁰ Rose, G. (2007). *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. London: Sage. P.60.

¹⁴¹ Hsieh, H., Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Sage Publications. P. 1277.–1288.

¹⁴² Elo, S. (etc.). (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. *Sage Open*. 1–10.

¹⁴³ Turpat.

attiecībā uz prezidenta personību “drosmīgs” vai “sirsnīgs”, tā arī frāzes un teikumi, ja par prezidentu izteiktais viedoklis ir plašāks, piemēram, aprakstot konkrētu rīcību, runu vai vērtējumu par amata pienākumu pildīšanu.

Attiecīgi dati tiek analizēti pēc satura un tiek kodēti pret atbilstību noteiktām kategorijām. Tādējādi analizētās kvalitātes tika kategorizētas pēc saistības ar intelektuālo lomu, ar konstitūcijā noteikto pilnvaru pildīšanu vai ar personību. Kategorijās, kas attiecinātas uz prezidenta intelektuālo lomu un konstitūcijā noteikto pilnvaru pildīšanu, analizējamās vienības tika kategorizētas detalizētāk (skat. 1. pielikumā). Tāpat par katru kvalitāti tika vērtēts, kurš to piemin – pats prezidents analizētajā laika posmā vai jebkura cita persona pauž viedokli par prezidentu. Tāpat tika vērtēts tas, vai kvalitāte tiek attiecināta, piemēram, uz konkrētu prezidentu vai prezidenta amatu kopumā, kā arī konkrētās kvalitātes vēlamība, proti, vai viedokļa paudējs rakstā šo kvalitāti vērtē pozitīvi – kā obligātu jeb tādu, kurai ir jāpiemīt prezidentam, kā vēlamu vai nevēlamu, tādu, kas nedrīkst būt, vai arī to rakstā ir grūti noteikt. Piemēram, 2019. gada septembrī žurnālā “Lilit” prezidentam Egilam Levitam tiek uzdots jautājums: “Kāpēc jums būtu jābūt prezidentam?”¹⁴⁴ Uz šo jautājumu E. Levits atbild: “Man ir zināmi priekšstati, kādai mūsu valstij vajadzētu būt.(..)”¹⁴⁵ Tādējādi tiek izdarīts secinājums, ka šo kvalitāti Valsts prezidents vērtē kā vēlamu. Tāpat, piemēram, šī kvalitāte tiek vērtēta kā tāda, kas saistīta ar intelektuālo lomu (tātad 1.2. kategorija) un iedalīta apakškategorijā “spēja izvirzīt valsts nākotnes vīziju” (tātad – 1.2.– b.).

Savukārt, apkopojot rezultātus, tas tiek darīts balstoties uz kategoriju satura izskaidrojumu, aprakstot konkrēto parādību, kas tiek pētīta.¹⁴⁶ Pētījumā iegūto rezultātu interpretācijā tiks izmantotas atziņas par intelektuāļu lomu sabiedrībā, konkrētāk, arī prezidenta kā intelektuāļa lomu un prezidenta lomu un funkcijām parlamentārā demokrātijā, tāpat rezultāti tika interpretēti atbilstoši līdzšinējām atziņām par antiintelektuālisma aktualitāti, kā arī tiks analizēti ierobežojumi, kas pastāv prezidentam kā intelektuālim.

Kontentanalīzes rezultātā iegūtie secinājumi tika kontekstualizēti ar daļēji strukturētas intervijas palīdzību ar prezidentu Egilu Levitu, kā arī tika noskaidrots viņa viedoklis par prezidenta intelektuālo lomu sabiedrībā. Daļēji strukturēta intervija tiek izmantota kvalitatīvā pētījumu stratēģijā, ko izmanto, kad pētniekam ir noteiktas zināšanas par pētāmo tematu un vienlaikus ir vajadzība ierobežot intervijas apjomu. Šajā intervijas veidā ir noteikti jautājumi, taču intervijas gaitā iespējams uzdot papildjautājumus, kas palīdz iegūt intervētājam informāciju par faktiem, kā arī noskaidrot intervējamā subjektīvo viedokli par konkrētiem

¹⁴⁴ Rudzinska, K., Petropavlovska, A. (2019, sept.). Egils Levits. Visuma mērogā es pats esmu. *Lilit*. 6.–16. lpp.

¹⁴⁵ Turpat.

¹⁴⁶ Elo, S. (etc.). (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. *Sage Open*. 1–10.

jautājumiem. Šo interviju veidu izmanto pētnieki daudzās disciplīnās un daļēji strukturētās intervijas mērķis ir noskaidrot intervējamā viedokli par pieredzi, kas saistīta ar analizēto pētījuma tematu.¹⁴⁷ Tādējādi konkrētajam tematam šis pētnieciskās metodes veids ir piemērotākais.

Nākamajā nodaļā tiks analizēta tiks izvērtētas prezidentam piedēvētās kvalitātes Latvijas presē no 2007. gada līdz 2020. gadam.

¹⁴⁷ McIntosh, M., J., Morse, J., M. (2015). Situating and Constructing Diversity in Semi-Structured Interviews. *Global Qualitative Nursing Research*, 1.–12.

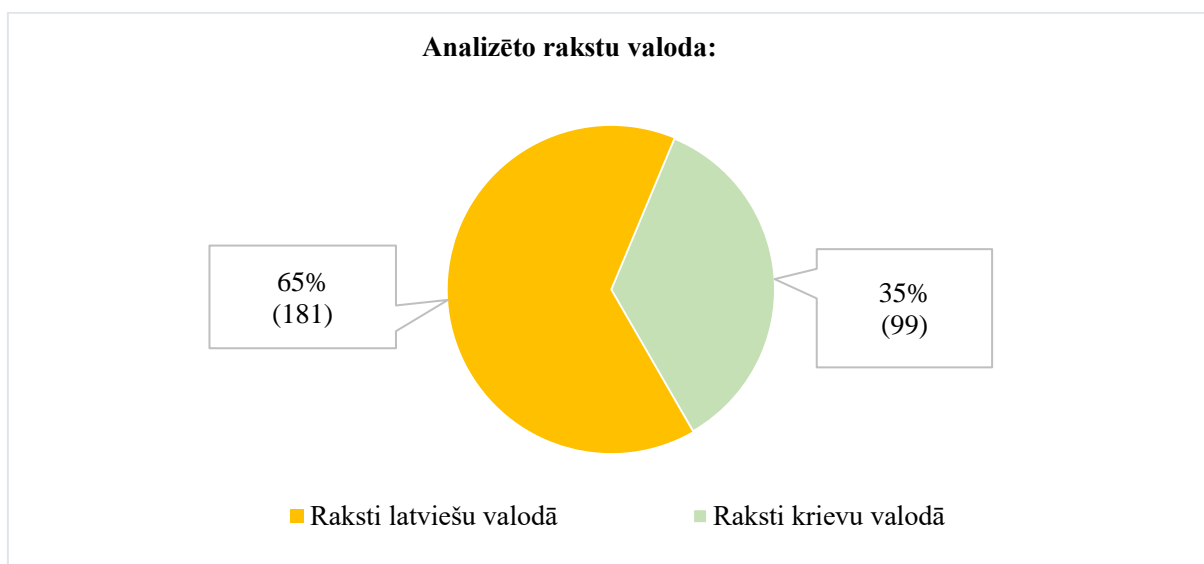
5. PREZIDENTA KVALITĀŠU IZVĒRTĒJUMS LATVIJAS MEDIJOS PAUSTAJOS VIEDOKĻOS

Lai izvērtētu prezidenta kā intelektuāļa lomu Latvijas parlamentārajā, tika analizēti medijos publicēti analītiski raksti, komentāri, viedokļu raksti vai redakcijas slejas, prezidentu portreti laika posmā no 2007. gada marta līdz 2020. gada martam. Tāpat šajā laika periodā tika analizētas intervijas presē ar prezidentiem un viņu paustais par savām kvalitātēm, īpašībām, kā arī prezidenta amata pildīšanai vajadzīgajām kvalitātēm, prezidenta funkcijām. Kopumā 13 gadu periodā tika izanalizētas 1717 kvalitātes, kas saistītas ar prezidenta Satversmē noteiktajām funkcijām ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes, personīgās īpašības un citas kvalitātes.

Šīs kvalitātes nav unikālas, jo pēc izveidotajām kategorijām tika atsevišķi vērtētas katrā no analizētajiem rakstiem. Turklāt viena un tā pati kvalitāte, kāda viedokļa paudēja ieskatā, varēja tikt vērtēta kā vēlama, bet cita komentētāja ieskatā kā nevēlama. Tieši tāpat viens viedokļa paudējs varēja minēt konkrētu kvalitāti kā tādu, kas piemīt konkrētam prezidentam konkrētā raksta temata kontekstā, bet citā rakstā uz to pašu prezidentu attiecināta kvalitāte varēja tikt vērtēta kā tāda, kas nepiemīt pietiekami vai nepiemīt nemaz. Katrai no rezultātā izanalizētajām kvalitātēm atbilst kāds konkrēts prezidenta, prezidenta amata kandidāta vai prezidenta institūcijas raksturojums tika attiecināts uz konkrētu kvalitāšu grupu: ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistīta kvalitāte, ar intelektuālo lomu saistīta kvalitāte, ar personību saistīta kvalitāte.

Ar personību saistītās kvalitātes netika grupētas sīkāk, jo tās padziļināti netika pētītas. Taču ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes un ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes gan tika iedalītas sīkāk, jo padziļināti tika izvērtētas ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes un tāpat būtiski bija analizēt arī ar Satversmi saistītās kvalitātes, tajā skaitā tāpēc, ka tās tiek bieži sasaistītas ar kvalitātēm, kas saistītas ar intelektuālo lomu. Tādējādi bija noteikti gadījumi, kad viena kvalitāte rakstā attiecināta uz divām kvalitāšu grupām. Piemēram, ja prezidents vērtēts kā tāds, kuram rūp ģimene vai viņš ir drosmīgs cilvēks, attiecīgi tas tika grupēts attiecīgi kā ar personību saistīta kvalitāte. Savukārt, ja analizētajā rakstā kāds politiķis, politologs, sociologs, žurnālists vai cits cilvēks, kas paužot viedokli par prezidentu, norāda, ka prezidentam “ir spēcīgs mugurkauls” vai arī tika atzinīgi novērtēta spēja uzņemties līderību kādā no situācijām, tas tiek attiecināts uz ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāti – spēcīgu līderību. Tikmēr, piemēram, tādā gadījumā, ja prezidents tiek novērtēts kā spēcīgs līderis, kad viņš starptautiski reprezentē valsti, tas tiek attiecināts gan uz kvalitāti, kas saistīta ar konstitūcijā noteikto pilnvaru pildīšanu – reprezentāciju, gan arī saistītu ar intelektuālo lomu – līderību.

Noteiktas īpašības var atbilst, piemēram, gan kategorijai, kas saistīta ar prezidenta Satversmē noteiktajām pilnvarām, gan ar intelektuālo lomu vai personisko īpašību, jo prezidenta kvalitāte un rīcība tiek raksturota plašāk. Kvalitātes izanalizētas kopumā 280 rakstos, kas atlasīti no Saeimas personu datu bāzē pieejamajiem rakstiem presē par prezidentiem konkrētajā laika posmā. No 280 rakstiem lielākā daļa jeb 181 raksts ir latviešu valodā un 99 – krievu valodā (skat. 5.1. att.).

5.1. att. Analizēto rakstu valoda

Analizētajā laika periodā par kvalitātēm, kas saistītas ar konstitūcijā noteikto pilnvaru pildīšanu, prezidenta kā intelektuāla lomu un ar personību saistītajām īpašībām 486 reizes intervijā vai citātā kādā no rakstiem izsakās prezidents pats, savukārt 1096 reizes izsakās kāds cits cilvēks, tostarp, politologi, politiķi, kultūras darbinieki un citi komentētāji.

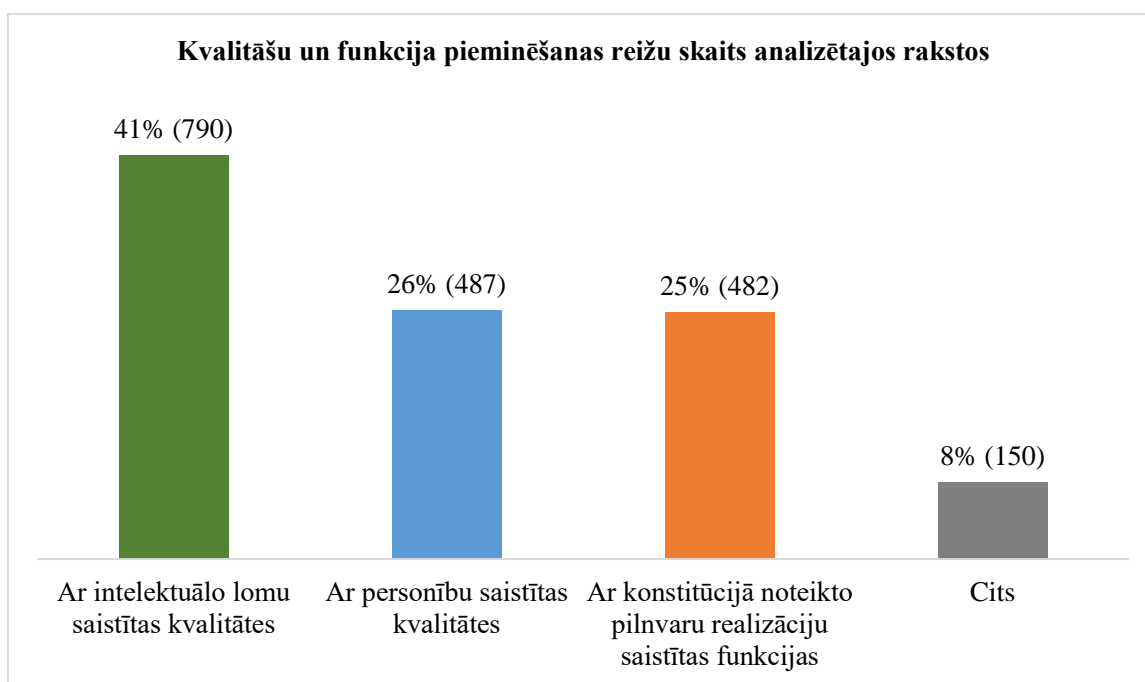
Analizētajos komentētāju viedokļos un prezidentu paustais apliecina, ka prezidenta kā intelektuāla loma Latvijas parlamentārajā sistēmā tiek bieži diskutēta un ir nozīmīga prezidenta amata sastāvdaļa. Intelektuālās kvalitātes komentētāju un arī prezidentu viedokļos cieši sasaistās ar prezidenta Satversmē noteiktajām pilnvarām, jo bieži prezidenta paveiktais sasaistīts ar intelektuālo un arī personisko īpašību novērtējumu, salīdzinoši retāk pieminot konkrētus darbus. Tādējādi nākamajās apakšnodaļās tiks analizēta prezidenta kā intelektuāla loma Latvijas mediju komentētāju un prezidentu viedokļos.

5.1. Prezidenta kvalitāšu un funkciju izvērtējums analizētajos rakstos

Presē analizētajos viedokļos būtiska loma ir tieši prezidenta intelektuālajām kvalitātēm.

Kopumā no izanalizētajām 1717 kvalitātēm lielākā daļa jeb 790 pieminēšanas reizes rakstos ir saistītas tieši ar prezidenta intelektuālo lomu (skat. 5.1.1. att.). Apmēram vienāds skaits pieminēšanas reižu ir saistīts ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju un personiskajām īpašībām, proti, 482 kvalitātes saistītas ar Satversmē noteiktajām pilnvarām un 487 ar personiskajām īpašībām. Savukārt 150 kvalitātes nevar pieskaitīt pie iepriekš minētajām kategorijām un tās attiecas uz kaut ko citu, piemēram, šajā kategorijā iekļāvās prezidenta reitings vai, piemēram, viedoklis par to, ka prezidentam jābūt koalīcijas partiju atbalstītam, tādējādi šīs īpašības netika pētītas padziļināti pēc šajā darbā noteiktajām kategorijām. Tāpat būtiski, ka noteiktas pieminētās kvalitātes bija attiecināmas uz vairākām kategorijām, piemēram, gan uz konkrētu vai vairākām konkrētām Satversmē noteiktām funkcijām, gan uz noteiktu prezidenta intelektuālo lomu. Tādējādi viena kvalitāte vai funkcija varēja tikt attiecināta uz vairākām kategorijām, kas nozīmē, ka kopējais kvalitāšu pieminēšanas reižu skaits attiecinājumā uz noteiktām kategorijās izvirzītajām kvalitātēm ir mazāks. Proti, noteiktās rakstos pieminētās kvalitātes, ir attiecinātas uz lielāku kategoriju skaitu, jo viena kvalitāte var atbilst vairākām kategorijām.

Bieži, raksturojot prezidenta darbību, tiek piesauktas personiskās īpašības vai ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes. Tādējādi vienai darbībai amatā, piemēram, pildot Satversmē noteikto pienākumu, – reprezentējot valsti – tiek vērtētas papildu kvalitātes, piemēram, vai prezidentam bijušas labas oratora prasmes, vai izdevies aizstāvēt Latvijas iedzīvotāju intereses un kontekstā var tikt pieminētas arī personiskās īpašības, piemēram, drosme vai atklātība.

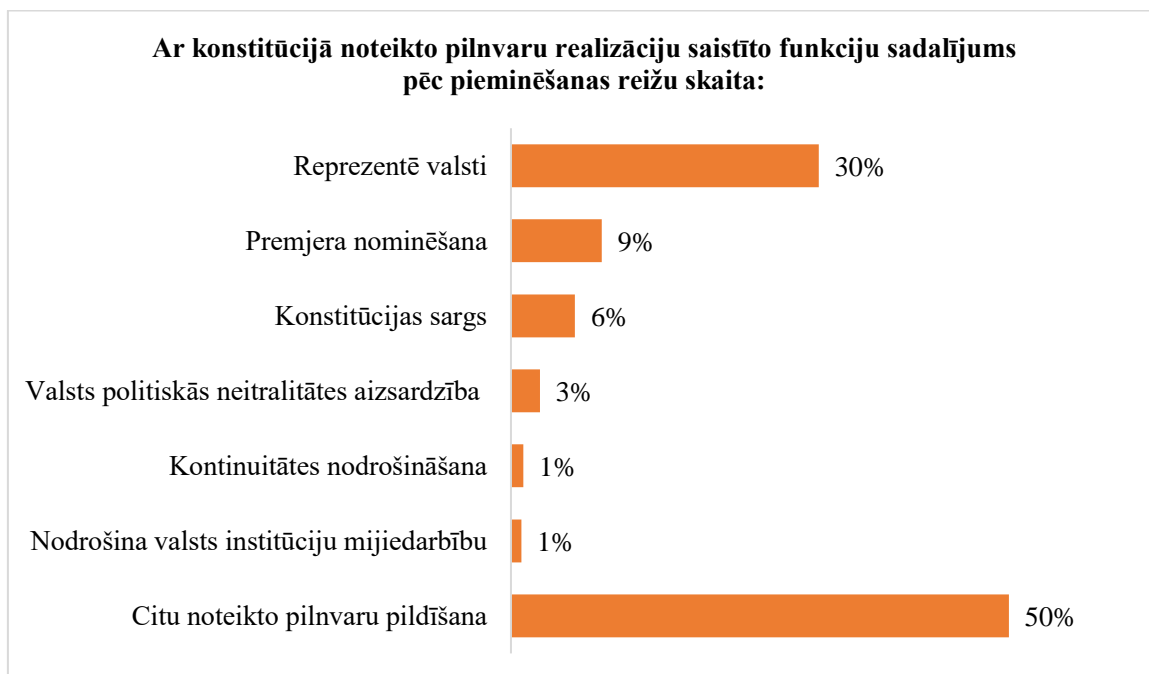

5.1.1. att. Kvalitāšu un funkciju pieminēšanas reižu skaits analizētajos rakstos

5.1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes

Saistībā ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizēšanu būtiski norādīt, ka tas ir nozīmīgs rāmis, kurā tiek vērtēts prezidents un no kā Latvijas parlamentārajā sistēmā izriet pārējie vērtējumi par prezidentu, tajā skaitā intelektuālās un personiskās kvalitātes. Tomēr, analizētajos medijos paustajos viedokļos, ne vienmēr tā ir un Satversmē noteiktā prezidenta loma un funkcijas bieži paliek pat nepieminētas, analizējot citas prezidenta kvalitātes, kas saistītas, piemēram, ar intelektuālo lomu vai personību. Tomēr nenoliedzami pilnvaru loks, ko prezidentam dod Satversme, izteikti kalpo par pamatu spriedumiem par cita veida kvalitātēm prezidentam, lai arī ne visos gadījumos.

Visbiežāk no tiem tiek pieminēta funkcija reprezentēt valsti – gandrīz 150 reizes, tai seko premjera nominēšana, kas analizētajos rakstos pieminēta 44 reizes, nedaudz mazāk tiek nosaukta konstitūcijas sarga loma – 31 reizi, tad seko valsts politiskās neitralitātes aizsardzības funkcija un pārējās. Citu noteikto pilnvaru pildīšana, kas nav precizētas kategorijās un saistītas ar Satversmē noteikto pilnvaru realizāciju tiek pieminētas 241 reizi, tās iekļauj, piemēram, Saeimas atlaišanas ierosināšanu, likuma grozījumu iesniegšanu vai suspensīvā veto piemērošanu un citas (skat. 5.1.1.1. att.).

5.1.1.1. att. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistīto funkciju sadalījums pēc pieminēšanas reižu skaita

Saistībā ar valsts reprezentāciju visbiežāk tā tiek pieminēta kontekstā ar ārvalstu vizītēm, tikšanās reizēm ar ārvalstu līderiem un līdzīgiem notikumiem. Tiek arī vērtēta konkrētu

prezidentu spēja un potenciāls pārstāvēt valsti. Piemēram, 2012. gadā rakstniece Māra Zālīte laikrakstam “Diena” vērtē, ka aizvien ir kritiskās domās par prezidentu Andri Bērziņu:

*“Joprojām neredzu šī cilvēka politiskās saknes, kas ir dziļi tumsā ieslīgušas. Politiskajos jautājumos viņš [Andris Bērziņš] izvairās ieņemt skaidru viedokli, to maina. Nejūtu viņa personā politisko stabilitāti, reprezentatīvu figūru,” teica M. Zālīte un piekrita, ka viņš reprezentācijas funkciju veic vāji. Dzejniecei prezidents “joprojām ir tāds tumšais zirdziņš”.*¹⁴⁸

Taču, piemēram, 2019. gadā ievēlētais prezidents Egils Levits pievēršas ne tikai ārējai reprezentācijai, bet vairākkārt uzsver arī Latvijas reprezentāciju valsts iedzīvotājiem: “Es gribu, lai sabiedrība vismaz nedaudz maina savu attieksmi pret mūsu valsti. Uztver Latviju kā modemu Rietumeiropas valsti ar savu nacionālo identitāti. Tāpēc, protams, vajadzīgas arī zināmas reformas un pārmaiņas.”¹⁴⁹ Šāda apņemšanās arī sasaucas ar virknes komentētāju gaidām, kas saistītas ar prezidenta intelektuālajām kvalitātēm par to, lai Valsts prezidents būtu tautas iedvesmotājs, morālais līderis un spētu piedāvāt valsts vīziju.

Bieži, kontekstā ar Satversmē paredzētajām prezidenta funkcijām, tiek diskutēts arī par prezidenta pilnvarām. Analizētajās pētnieciskajās atziņās par parlamentārisma darbību tiek norādīts, ka parlamentārajā demokrātijā prezidenta politiskā vara nav liela.¹⁵⁰ Analizētajos rakstos Valsts prezidenta pilnvaras tiek vērtētas gan kā samērā vājas, dažkārt arī attiecīgi – nepietiekamas, gan arī kā pietiekamas, ja vien prezidents tās spēj atbilstoši izmantot. Piemēram, prezidents Andris Bērziņš vērtē viņa rīcībā esošās iespējas pildīt pienākumus:

*“Satversmē rakstīts, ka prezidentam jādomā par tautas un cilvēku labklājību. Bet viņam nav tiešu instrumentu, lai to panāktu. Te ir tā atbilde – cenšos runāt ar premjeru, mēģinu sadarboties ar Saeimu. Labāk mēģināt dabūt likumus tāds, lai tie virza valsts attīstību uz priekšu, nevis justies varonim, kad daudzi likumi atdoti atpakaļ Saeimā.”*¹⁵¹

Savukārt prezidents E. Levits intervijā avīzei “Diena” uz žurnālista komentāru, ka liela daļa sabiedrības pēc vairākiem prezidentiem uz viņu liek lielas cerības, atbild šādi:

¹⁴⁸ Egle, I. (2012, 6. jūl.). Prezidents bez maskas vai – tumšais zirdziņš. *Diena*. 6.–7. lpp.

¹⁴⁹ Madžīņš, G., Meļņiks, R. (2019, 24. jūl.). Levita vārdi Latvijai: Taisnīgums, Gudrība, Darbīgums. *Diena*. 4.–5.lpp.

¹⁵⁰ Levits, E. (2016). Demokrātiskā valsts iekārta, brīvas vēlēšanas un parlamentārā demokrātija. Grām. Balodis, R., u.c. *Parlamentārā izmeklēšana Latvijas Republikā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

¹⁵¹ Vilcāne, V., Pastalnieks, A. (2014, martā). Citāds prezidents. *Klubs*. 30.–36. lpp.

E. Levits: "Redziet, Latvija ir parlamentāra republika. Parlamentārā republikā varas centrs ir parlaments un valdība."

Žurnālists: "Tauta sagaida arī kaut ko no prezidenta."

E. Levits: "Prezidents var zināmā veidā (nevis kā vienīgais spēlētājs, bet kā nopietns līdzspēlētājs) ietekmēt sabiedrisko domu. (..)"¹⁵²

Lai arī šajā intervijā prezidents piekrīt, ka prezidentam ir, piemēram, likumdošanas iniciatīvas tiesības, tomēr norāda, ka tās vērts izmantot tad, ja pirms tam izdevies pārliecināt politiķus vai arī ir noteikta varbūtība, ka viņi prezidenta iniciatīvu akceptēs, noslēdzot, ka pirms katras iniciatīvas esot svarīgi runāt un mēģināt pārliecināt.¹⁵³ Tādējādi E. Levits uzsver tieši prezidenta kā intelektuāļa lomu Latvijas parlamentārajā sistēmā, lai spētu panākt uzlabojumus un izmaiņas.

Cits avīzē "Segodņa" piemērs skar komentētāja spriedumu par prezidenta E. Levita pirmajiem darbiem. Tiek pausts, ka, ja prezidentam izdosies iegūt politisko svaru un autoritāti, viņš var sasniegt vēl lielāku prezidenta pilnvaru paplašināšanu. Uzreiz nākamajā teikumā gan tiek piebilsts, ka E. Levits esot konservatīvs Satversmes jautājumos, turklāt "arī esošo pilnvaru ir pilnībā pietiekami – vajag tikai vēlēties tās izmantot."¹⁵⁴ Tādējādi tiek uzsvērts, ka prezidentam arī ar esošajām pilnvarām ir iespēja demonstrēt līderību un panākt iedzīvotāju labklājību, un citus savus un valsts mērķus. Nākamajās nodaļās, analizējot prezidenta intelektuālo lomu, tostarp, līderību, tiks minēti konkrēti piemēri, kā prezidenti, izmantojot Satversmē paredzētās pilnvaras, tiek novērtēti kā spēcīgi līderi vai, piemēram, tautas interešu sargātāji.

Par prezidenta pienākumiem un pilnvarām presē jautājums kļuva aktuāls, kad pasliktinājās prezidenta R. Vējoņa veselības stāvoklis. 2016. gadā "Latvijas Avīzē" bija arī atsevišķs konstitucionālo tiesību eksperta Edgara Pastara komentārs par to, ka satraukumam vai sazvērestības teorijām par varas pārņemšanas mēģinājumu nav pamata. Eksperts savā vērtējumā atsaucas uz Satversmes 52. pantu, kas nosaka Saeimas priekšsēdētāja pienākumu izpildīt prezidenta vietu, ja tas atrodas ārpus valsts vai citādi aizkavēts izpildīt savu amatu.¹⁵⁵ "Taču arī slimnīcā vai ārzemēs Valsts prezidents ir un paliek prezidents,"¹⁵⁶ konkrētajā rakstā norāda E. Pastars, piebilstot, ka Saeimas priekšsēdētājs šādā situācijā drīkst izsludināt likumus, var uzticēt arī citus pienākumus, ko prezidents uzskata par vajadzīgu, tāpat noteiktus

¹⁵² Madžīņš, G., Meļņiks, R. (2019, 24. jūl.). Levita vārdi Latvijai: Taisnīgums, Gudrība, Darbīgums. *Diena*. 4.–5.lp.

¹⁵³ Turpat.

¹⁵⁴ Эльдаров, Э. (2019, 2. авг.). Первые шаги Левитса. *Сегодня*. С. 8.

¹⁵⁵ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Satversmes Sapulce*. 1922, 7. nov.

¹⁵⁶ Libeka, M., Zvirbulis, Ģ. (2016, 21. janv.). Vai jāapspiež Valsts prezidenta sirdskaite? *Latvijas Avīze*. 1.,6. lp.

pienākumus, piemēram, saistība ar starptautiskajām attiecībām var uzticēt premjeram vai ministriem.

“Taču lēmumus par premjerministra kandidātu nominēšanu un Saeimas atlaišanu drīkst pieņemt tikai pats Valsts prezidents, jo viņš par tiem ir politiski atbildīgs. Nekur arī nav noteikts, cik ilgi šāda situācija var turpināties. Valsts prezidenta pienākumu veikšanu neregulē tradicionālās darba attiecības. Tādēļ tas var turpināties tik ilgi, cik Saeima to uzskata par pieļaujamu. Vēlreiz jāuzsver, ka nekas traģisks nav noticis. Latvija ir parlamentāra republika, un visas institūcijas turpina funkcionēt un ir gatavas reaģēt. Ir gan nelāgi sakritis, ka mums vienlaikus sasirdzis Valsts prezidents, demisionējusi valdība un ir neskaidrs vairākums Saeimā. Tādēļ būtu īpaši svarīgi politiķiem nevilcināties ar jauna, darbaspējīga kabineta sastādīšanu. Saglabāsim vēsu galvu un novēlēsim prezidentam atveseļoties.”¹⁵⁷

Dažkārt sastopams uzsvars uz Satversmē norādīto, ka prezidents politisku atbildību neņemas.¹⁵⁸ Šajā eksperta komentārā, tāpat kā analizētajā teorijā par prezidenta funkcijām un atbildību, tiek norādīts, ka Saeimas atlaišana un premjera nominēšana ir tieši prezidenta atbildība, neviens cits to darīt viņa vietā nevar. Vienlaikus var secināt, ka prezidenta prombūtnes laikā, komentārā sabiedrību tiek mēģināts nomierināt, norādot, ka Latvija ir parlamentāra republika, visas institūcijas funkcionē un “nekas traģisks nav noticis”. Tādējādi tiek reaģēts uz sabiedrības samērā lielo satraukumu par prezidenta nespēju kādu laiku pildīt savus pienākumus, kas turklāt sakritis ar neskaidrību saistībā ar valdību un Saeimā.

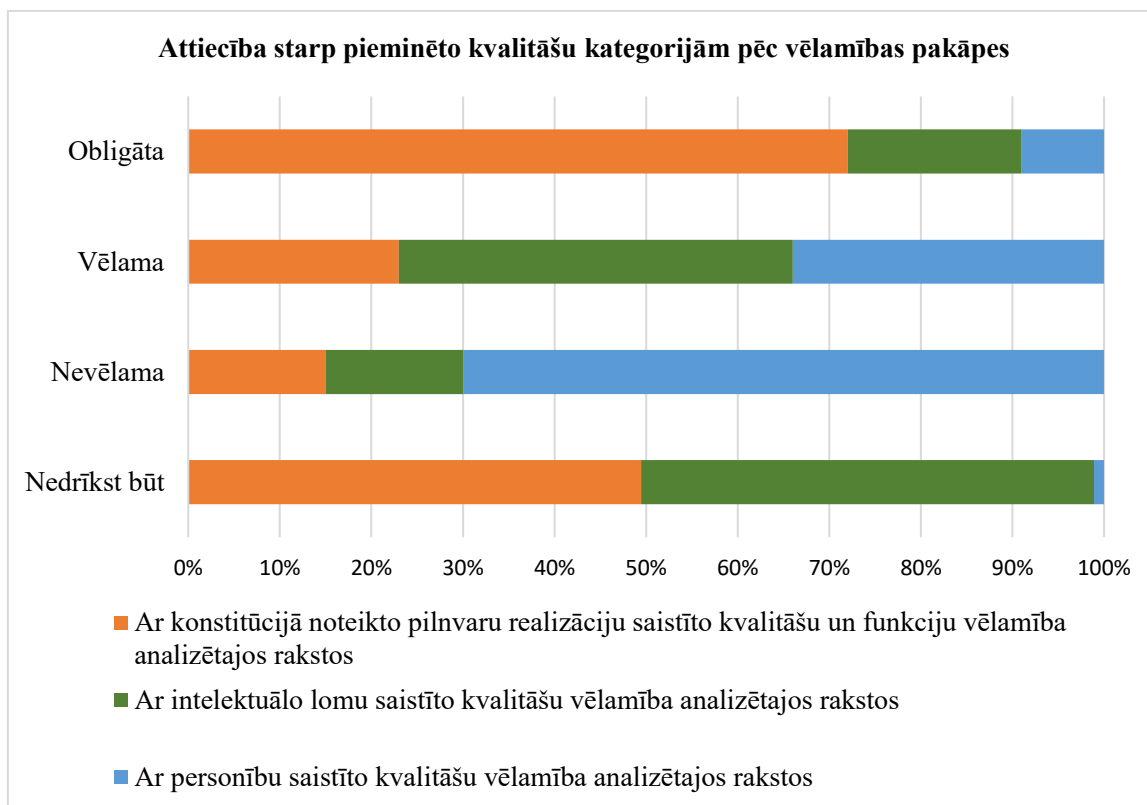
Spriežot pēc analizētajiem datiem, sabiedrības satraukums un komentētāja vēlme izskaidrot, ka arī citi atbildīgie var pildīt noteiktus prezidenta pienākumus, ir likumsakarīgi. Proti, to var skaidrot arī ar to, ka pēc noteiktas kvalitātes vēlamības, analizētajos materiālos tieši ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās prezidenta kvalitātes un funkcijas, komentētāju viedokļos visbiežāk tiek vērtētas kā obligātas. Tādējādi, lai arī intelektuālo kvalitāšu pieminēšanas reižu skaits ir biežāks, pēc prasībām attiecībā uz kvalitātes esamību vai funkcijas pildīšanu viedokļu paudēji biežāk nekā par intelektuālajām kvalitātēm un personīgajām kvalitātēm sagaida, ka prezidents pilda tieši Satversmē noteiktās funkcijas.

Analizētie dati liecina, ka lielākā daļa jeb 205 reizes pieminētās kvalitātes, kas saistītas ar Satversmē paredzētajām pilnvarām, kopumā tiek uzskatītas par obligātām analizētajos rakstos, savukārt vēlamas ir 183 reizes pieminētās kvalitātes, tādas kvalitātes, kas ir ne vēlamas, ne nevēlamas, tiek pieminētas 67 reizes analizētajos rakstos, savukārt kā nevēlamas kvalitātes, kas saistītas ar Satversmē noteikto funkciju realizāciju, tiek pieminētas 19 gadījumos (skat. 5.1.1.2.

¹⁵⁷ Libeka, M., Zvirbulis, G. (2016, 21. janv.). Vai jāapspiež Valsts prezidenta sirdskaite? *Latvijas Avīze*. 1.,6. lpp.

¹⁵⁸ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Satversmes Sapulce*. 1922, 7. nov.

att.). Tāpat ir četras reizes, kad kvalitāte tiek uzskatīta par tādu, kas nedrīkst būt, bet vēl četros gadījumos kvalitātes vēlamības pakāpi ir grūti noteikt.

5.1.1.2. att. Attiecība starp pieminēto kvalitāšu kategorijām pēc vēlamības pakāpes

Būtiski, ka ar Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu saistīto kvalitāšu nevēlamība rakstos paustajos viedokļos tiek saistīta ar noteiktiem konkrētiem gadījumiem. Piemēram, var tikt negatīvi vērtēta kādu konkrētu likuma grozījumu izsludināšana vai arī tiek pausts viedoklis, ka prezidents nedrīkstēja rosināt Saeimas atlaišanu.

Intelektuālās kvalitātes visbiežāk analizētajos materiālos tiek vērtētas kā vēlamas, retāk kā obligātas prezidentam. Arī visdažādākās ar prezidenta personību saistītās kvalitātes visbiežāk tiek nosauktas kā vēlamas. Intelektuālās kvalitātes tiek vērtētas kā vēlamas 581 reizi, savukārt kā obligātas prezidentam krietni retāk – vien 88 reizes. Kā tādas, kas nav ne vēlamas, ne nevēlamas, intelektuālās kvalitātes figurē 76 reizes. Tāpat, lai arī to ir mazākā daļa, izteikti ir gadījumi, kad komentētāji pauž izteikti kritisku attieksmi pret intelektuālajām kvalitātēm, tādējādi demonstrējot antiintelektuālu nostāju. Intelektuālās kvalitātes tiek vērtētas kā nevēlamas 33 gadījumos, savukārt kā tādas, kuras nedrīkst būt prezidentam – piecos gadījumos. Vēl septiņos gadījumos viedokļa paudēja attieksmi ir grūti noteikt.

Ar personību saistītās kvalitātes savukārt tiek vērtētas kā obligātas samērā reti – 27 reizes, visbiežāk tiek nosauktas vēlamas personas īpašības – 281 reizes. Ne vēlamas, ne nevēlamas

īpašības, kas ir drīzāk kā fakta konstatācija par kāda prezidenta personīgu īpašību tiek nosauktas 87 reizes. Savukārt kā nevēlamas vai tādas, kas nedrīkst būt, kopumā nosauktas 87 personas īpašības. Grūti noteikt personas īpašības vēlamību rakstā ir piecos gadījumos.

Attiecīgi secināms, ka pret Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu komentētajiem ir vislielākās vai visstriktākās prasības pret prezidentu. Lai arī aizvien ļoti lielas prasības, tomēr samērā maigākas tās ir pret kvalitātēm, kas saistītas ar intelektuālo lomu. Arī pret kvalitātēm, kas saistītas ar personīgajām īpašībām, prasības ir augstas, tomēr salīdzinājumā ar iepriekš minētajām kvalitātēm tās ir nedaudz mazākas. Kopumā gan dati rāda, ka visās analizētajās jomās medijos paustajos viedokļos prasības pret prezidentu, kā arī prezidenta noteiktu funkciju izpilde, kas saistīta ne vien ar Satversmi, bet arī ar intelektuālo lomu un personīgajām izpausmēm, ir ļoti augstas.

Ja analizē detalizētāk pēc konkrētām sadalītajām kategorijām, kas iekļautas ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizācijā, no visām analizētajām kvalitātēm par obligātu visbiežāk gan prezidenti, gan komentētāji savos vērtējumos nosauc reprezentatīvo funkciju (skat. 2. pielikumā). Atšķirības šeit nav vērojamas arī starp medijiem – latviešu un medijiem krievu valodā – reprezentatīvā funkcija no visām visbiežāk tiek minēta kā obligāta abās valodās iznākošajā presē (skat. 3. pielikumā).

Lai arī Satversmē noteiktās funkcijas analizētajos rakstos biežāk tiek nosauktas kā obligātas nekā kvalitātes, kas saistītas ar intelektuālo lomu un personīgās kvalitātes, par noteiktu funkciju izmantošanu analizētajās intervijās atšķiras arī savstarpēji prezidentu viedokļi. Piemēram, laikraksts "Čas" 2010. gadā jautā prezidentam Valdim Zatleram par to, ko vispār prezidents var izdarīt. V. Zatlērs atbild, ka viņš, kā savu svarīgu uzdevumu redz likumu pilnveidi kopā ar deputātiem, norādot, ka visus likumus, ko viņš atgriezis otrreizējai caurlūkošanai, pilnveidei parlamentā, bija kļuvuši labāki.¹⁵⁹ Tikmēr Raimonds Vējonis intervijā žurnālam "Ir" 2016. gadā norāda: "Man nepatīk prakse, ka prezidents ir kā Saeimas ceturtais lasījums. Pirmām kārtām jāprasa Saeimai kvalitatīvi strādāt. Brīžiem dažādas interešu grupas mēģina izmantot prezidentu, lūdzot otrreizējas caurlūkošanas iespējas."¹⁶⁰ Savukārt prezidents Andris Bērziņš norādījis, ka labprātāk seko likumdošanas procesam un risina problēmjautājumus vai nepilnības runājot ar deputātiem, pirms kāds likums nonāk uz viņa galda. Tādējādi redzama atšķirīga prezidentu attieksme un pieeja Satversmē paredzētajām pilnvarām un prezidenti atkarībā no sava vērtējuma, nostājas un prioritātēm izvēlas atšķirīgus ceļus, kā strādāt un izmantot viņiem esošās pilnvaras.

¹⁵⁹ Загоровская, К. (2010, 7 июня). Президент: "Скоро всем станет легче". *Час*.

¹⁶⁰ Ločmele, L., Ozoliņš, A. (2016, 21. apr.). Nebūsim tūtiņdreijeri. *Ir*. 12.–15. lpp.

Prezidenta funkcija, kas bieži analizētajos rakstos sasaistīta ar līderību, ir premjera nominēšana. Pēc kvalitātēm, kas kategorizētas kā “citas”, un valsts reprezentācijas, funkcija nominēt premjeru, tiek pieminēta visbiežāk. Intervijā “Neatkarīgajai Rīta Avīzei” 2007. gadā jaunievlētajam prezidentam V. Zatleram, dažas dienas pirms uzsākt pilnvaru pildīšanu, intervētāja norāda, ka viena politiska iniciatīva tomēr Valsts prezidenta rokās šobrīd ir un tā ir tieši jaunā valdības vadītāja nosaukšana.

Valdis Zatlers: “Prezidentam jau ir iniciatīva tikai nosaukt nākamo valdības veidotāju, jo tauta pirms tam ir izdarījusi savu izvēli vēlēšanās un skaidri parādījusi, kuriem politiskiem spēkiem tā simpatizē, kuri ir līdz ar to iekļuvuši vairākumā. Līdz ar to nākamā premjera nominēšana lielā mērā atkarīga no tā, kā šie politiskie spēki grupējas, kā viņi veido koalīcijas. Nevar būt cita izvēle, kā tikai respektēt to, ko izdarījusi tauta Saeimas vēlēšanās.”¹⁶¹

Tādējādi tiek uzsvērta sabiedrības loma un ietekme uz prezidenta izvēli un to, ka šī izvēle tomēr nav pilnībā patstāvīga un pastāv noteikti rāmji, ar kuriem Valsts prezidentam jārēķinās premjera izvēlē. Lai arī formāli valdības veidošana sākas ar prezidenta lēmumu nominēt konkrētu cilvēku premjera amatam, praksē koalīcijas un valdības veidošanas sākas pirms tam. Dažkārt valdības modeļi tiek projicēti un pārrunāti pat pirms vēlēšanām, vien balstoties vēlēšanu prognozēs.¹⁶² Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes profesors Jānis Ikstens vērtē, ka prezidenta lēmums par premjera amata kandidātu vien ataino brīvā stila kaulēšanās rezultātu starp partijām un to apvienībām, tomēr vienlaikus to var ietekmēt arī Valsts prezidenta attieksme pret konkrētiem kandidātiem.¹⁶³ Līdz ar to nevarētu secināt, ka prezidents šajā jautājumā ir pilnībā atkarīgs no tautas ievēlētajiem politiskajiem spēkiem un premjera nominēšana ietilpst viņa personīgajā atbildības jomā.

Šī Satversmē noteiktā prezidenta funkcija – premjera nominēšana – ir cieši sasaistīta ar prezidenta līderību. Piemēri analizētajos rakstos to apstiprina. Analizējot V. Zatlera līdzšinējo darbību amatā, 2008. gada rakstā medijā “Rīgas Balss”, tieši politologs J. Ikstens kā pirmo prezidenta patstāvīgo soli “prom no viņam piedēvētās TP [Tautas partijas] ietekmes zonas” nosauc Ivara Godmaņa nominēšanu premjera amatam. “Līdz tam politologs ievērojis, ka vairākās epizodēs Zatlera viedoklis pārsteidzoši sakritis ar daļu no TP biedru uzskatiem.”¹⁶⁴

¹⁶¹ Daukšte, A. (2007, 5. jūl.). Zatlers: “Varu skatīties ar godīgu skatienu”. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2. lpp.

¹⁶² Ikstens, J. (2014). Politisko partiju demokrātiskā loma. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 113.–126. lpp.

¹⁶³ Turpat.

¹⁶⁴ Atlāce, Z. (2008, 3. janv.). Prezidenta "ieskrējiens" beidzies. *Rīgas Balss*. 12.–13. lpp.

Tāpat praksē ir piemēri, kad prezidenti izrāda pretestību noteiktu kandidātu virzīšanai premjera amatam.

Tā, piemēram, Vaira Vīķe-Freiberga nebija slēpusi, ka Ministru prezidenta amatam nenominēs smagos noziegumos apsūdzēto Aivaru Lembergu, Andris Bērziņš 2013. gada beigās rādīja pretestību partijas “Vienotība” kandidāta Arta Pabrika nominēšanai.¹⁶⁵ Vēl viens piemērs, kas kontekstā ar A. Bērziņa prezidentūru pieminēts arī žurnāla “Ir”, ir Gunta Ulmaņa lēmums pēc 1995. gada Saeimas vēlēšanām neuzticēt veidot valdību Ziedoņa Čevera “prokremliskajai vairākuma koalīcijai, kura būtu pavērsusi valsti Austrumu virzienā.”¹⁶⁶ Tādējādi vērtējams, ka šī prezidentam Satversmē noteiktā funkcija būtiski saskaras ar prezidenta kā intelektuāļa lomu sabiedrībā. Ja prezidentam ir vēlme un noteikts mērķis izmantot šo funkciju, tā ir iespēja rādīt spēcīgu līderību.

Satversmē noteiktās prezidenta funkcijas kalpo par rāmi tālākai prezidenta kvalitāšu vērtēšanai. No tām daļēji izriet ne vien ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes, bet arī prezidenta personīgās īpašības, kas tiks aplūkotas nākamajā apakšnodaļā.

5.1.2. Ar personību saistīto kvalitāšu izvērtējums

Gan prasības pēc Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanas, gan noteiktas prezidenta personīgās īpašības tiek pieminētas apmēram vienādu reižu skaitu. Lai arī šajā darbā padziļināti tiek pētītas tieši ar intelektuālo lomu saistītās prezidenta kvalitātes, nozīmīgi pievērsties arī personīgajām kvalitātēm, jo tām atvēlēta samērā liela loma analizētajos preses materiālos. Būtiski norādīt, ka cilvēkus saista prezidentu un viņu ģimenes personīgā dzīve, šo interesi tajā skaitā nosaka arī mediji. Triviāliem jautājumiem tiek veltīts daudz uzmanības un turklāt rezultātā tie, tāpat kā citi notikumi, kalpo par daļu no cilvēku vērtējumu tam, cik labi strādā prezidents.¹⁶⁷

Personīgās īpašības analizētajos medijos visbiežāk tiek piesauktas rakstos, rādot prezidenta “cilvēcisko” pusi un tādējādi ļaujot cilvēkiem iepazīt un izprast valsts galvu tuvāk. Analizētajos materiālos, kā liecina apkopotie dati, pieminētās ar Satversmē noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes un intelektuālās kvalitātes kopumā vairumā gadījumu ataino prezidentu kā atšķirīgu no tautas, piemēram, viedāku par tautu vai tālu no tautas. Savukārt, personīgās īpašības rāda prezidentu kā tuvu tautai nedaudz biežāk, nekā prezidentu kā atšķirīgu no pārējās sabiedrības.

¹⁶⁵ Ikstens, J. (2014). Politisko partiju demokrātiskā loma. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 113.–126. lpp.

¹⁶⁶ Ozoliņš, A. (2015, 16. apr.). Bērziņš savā vietā. *Ir*. 8. lpp.

¹⁶⁷ Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company. P. 138.–139.

Vairākkārt analizētajā periodā rakstos ir pieminētas tādas prezidentu īpašības, kas saistītas ar ģimeniskumu, rūpēm par ģimeni, bērniem. Ar ģimeniskumu saistītās kvalitātes vienmēr tiek minētas kā vēlamas. Vēl viens piemērs, kas raksturo dažādu personīgo īpašību nozīmi, ir rakstnieka un politiķa Vladlena Dozorčeva viedoklis V. Zatlera darbību vērtējošā rakstā 2011. gadā laikrakstā "Diena": "Man vajag, lai prezidents būtu godīgs un pieklājīgs."¹⁶⁸ Šī viedokļa pautājs izvirza konkrētās prezidenta personības kvalitātes kā primārās šajā amatā, tādējādi prezidenta tiešos pienākumus un intelektuālās kvalitātes atstājot fonā.

Tāpat bieži, īpaši Andra Bērziņa un Raimonda Vējoņa prezidentūras laikā, starp personīgajām īpašībām tiek pieminēts cilvēcīgums, sirsnīgums un vienkāršība. "Prātīgums, cilvēcība, atsaucība – tāda esot Vējoņa iedaba, un tādas ir kārtīgam latvietim piemītošās rakstura īpašības," tiek pausts viedoklis "Latvijas Avīzē".¹⁶⁹ Tomēr šajā gadījumā presē analizētajos viedokļos vērojama atšķirīga nostāja par to, cik šīs kvalitātes ir vēlamas Valsts prezidentam. Piemēram, lai arī komentētāji rakstos novērtē prezidenta A. Bērziņa intelektuālās kvalitātes, tostarp, zināšanas ekonomikā un tautsaimniecībā, biežāk par prezidentu lasāma personiskā īpašība, kas ir vienkāršība. Citēta ir arī A. Bērziņa dzīvesbiedre Dace Seisuma: "Viņš ir gudrs un vienkāršs. Brīžiem pat liekas, ka pārāk vienkāršs un atvērts. Man pat bail."¹⁷⁰ Tādējādi tiek norādīts gan uz prezidenta tuvību cilvēkiem, gan arī uz to, ka šī īpašība var pārlietu izpausties un var būt pat nevēlama. Vērtējums par prezidenta vienkāršības vēlamību atšķirās arī saistībā ar prezidentu Raimonu Vējoni, kurš par amatu 2015. gadā konkurēja tajā skaitā ar Egilu Levitu. Analizētajos viedokļos bieži parādās vēlme redzēt prezidentu kā pārāku, labāku par tautu. Tas atspoguļojas arī vērtējumā par R. Vējoni žurnālā "Ir", ko 2015. gadā pauž deputāte Ilze Viņķele, kas atbalstīja E. Levita kandidatūru.¹⁷¹ Deputāte R. Vējoni vērtēja šādi: "Pārsteigumu nebūs. Stabils kā laukakmens. Kā Latvijas radio 2"¹⁷²

"Viss jaunajam prezidentam tā kā būtu: pieredze, lauku zēns, sirsnīgs, runā saprotami, bet – vai tomēr nav par vienkāršu prezidenta amatam? "Ir gan," saka Ilze Viņķele no Vienotības. Prezidenta iebalsošanā esot darbojies mazākā ļaunuma princips, un vēlēšanas kopumā uzrādījušas šīs Saeimas intelektuālo kapacitāti. Neko labāku par sevi 10% robežās tā ievēlēt par prezidentu nevarot."¹⁷³

¹⁶⁸ Bojārs, G. (2011, 2. apr.). Zatlera ultimāts bija trauma visām frakcijām un deputātiem. *Diena*. 8.–9. lpp.

¹⁶⁹ Līcītis, E. (2015, 18. jūn.). Zēns uz goda! *Latvijas Avīze*.

¹⁷⁰ Lulle, B. (2013, 27. dec.). Gada cilvēks politikā – Andris Bērziņš. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 3.lpp.

¹⁷¹ Lsm.lv Ziņu redakcija. (2015). Par Valsts prezidentu ievēlēts Raimonds Vējonis. Teksta tiešraides arhīvs. LSM. Sk. 2020, 25. maijā: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/par-valsts-prezidentu-ievelets-vejonis.-teksta-tiesraides-arhivs.a132170/>

¹⁷² Alberte, I. (2015, 9. jūl.). Cilvēks – laukakmens. *Ir*. 36.–39. lpp.

¹⁷³ Turpat.

Analizējot prezidentu vēlamās personiskās īpašības, var secināt, ka noteiktā sabiedrības daļā pastāv pieprasījums pēc prezidenta kā drosmīga, atklāta un citādi priekšzīmīga cilvēka. Savukārt līdzīgs pieprasījums ir pēc prezidenta vienkāršības, cilvēcīguma un sirsnīguma, kas rāda prezidentu kā “savējo”. Tāpat bieži prezidenta tuvību sabiedrībai analizētajos rakstos rāda tieši caur prezidenta personiskajām īpašībām un rīcību, kas atspoguļo, ka arī prezidents ir “tikai cilvēks”. Būtisku kritiku analizētajos rakstos gūst amatā esošā prezidenta A. Bērziņa rīcība 2012. gadā, kad, pavadot dēlu pirmajā skolas dienā, viņš rupji izsakās attiecībā pret žurnālistiem.

Laikrakstā “Neatkarīgā Rīta Avīze” mediju eksperte Sandra Veinberga uzsver: "Diemžēl Andris Bērziņš grib pielāgot amatu sev, nevis pielāgoties amatam. Un visnepieņemamākā šajā situācijā bija leksika, kādu viņš atļāvās publiski lietot. (..) Tas apkauno gan viņu pašu, gan valsti."¹⁷⁴ Tomēr kopumā jāsecina, ka laikrakstā A. Bērziņa rīcība toreiz netiek nopelta, bet gan lasītājiem tiek atgādināts par līdzīgām viņa priekšgājēju izgāšanās reizēm. Tādējādi tiek uzsvērts, ka A. Bērziņš nav sliktāks par iepriekšējiem prezidentiem, kam arī bija raksturīga nesavaldīšanās noteiktos brīžos.

“Nesavaldības un aizmāršības netikumā savulaik ir krituši arī Andra Bērziņa priekšgaitnieki. 2006. gada 25. martā - komunistiskā genocīda upuru piemiņas brīdī pie Brīvības pieminekļa – tā brīža valsts pirmā lēdija Vaira Vīķe-Freiberga atļāvās dažiem kritiski noskaņotiem pensionāriem veltīt žestu, piesitot ar pirkstu pie deniņiem un tādējādi sakot “prātiņ, nāc mājās!” Savukārt Latvijas neatkarības gadu pirmais Valsts prezidents Guntis Ulmanis savulaik vizītes laikā ASV sapinās angļu valodas izrunā un sajauca vārdus lawyer (jurists) un liar (melis). Tā rezultātā amerikāņu Juristu biedrības sanāsmē Guntis Ulmanis slavenajiem tiesnešiem, advokātiem un augstskolu pasniedzējiem paziņoja, ka viņam ir liels gods būt tik cienījamu meļu sabiedrībā.”¹⁷⁵

“Neatkarīgās Rīta Avīzes” rakstā ar nosaukumu “Arī prezidenti apsūkājas un dusmojas” tiek atgādināts arī par Valda Zatlera saminstināšanos, kas noslēdzās ar jautājumu “Kas es esmu?”¹⁷⁶ Tādējādi kontekstā ar A. Bērziņa asajiem vārdiem pret žurnālistiem rakstā tiek uzsvērts, ka nav noticis nekas ārkārtējs un tiek atgādināts par to, ka katram no prezidentiem bijušas izgāšanās vai gadījumi, kad viņi nesavaldījās vai neveikli kļūdījās. Konkrētajā rakstā atlasītie un apkopotie gadījumi norāda uz katra prezidenta “cilvēcīgo” pusi. Lai arī šajā rakstā uzsvars ir uz to, ka ikviens, arī prezidents, var piedzīvot neveiksmīgus brīžus un nav pamata uzskatīt prezidentus par brīviem no kļūdām, kritika attiecībā uz prezidentu rīcību, kas sekoja

¹⁷⁴ Veģe, I. (2012, 5. sept.). Arī prezidenti apsūkājas un dusmojas. *Neatkarīgā Rīta Avīze*.

¹⁷⁵ Turpat.

¹⁷⁶ Turpat.

pēc katram no kļūdīšanās gadījumiem, liecina par sabiedrības lielajām gaidām no prezidenta arī kā no personības.

Vienā no 2007. gada rakstiem “Neatkarīgajā Rīta Avīzē” drīzumā pēc Valda Zatlera ievēlēšanas tiek īpaši analizēta prezidenta personības loma, kas, pēc autora domām, ir nozīmīgāka par prezidenta kā spēcīga līdera lomu. Šī raksta autors kritizē medija “The Economist” publikāciju, kurā V. Zatlē netiek augstu vērtēts: “Manuprāt, aplam būtu, ja Valdis Zatlē sirgtu ar kompleksu, ka lāgā neatbilst “The Economist” taisītajam spēcīgā līdera stereotipam. Vaira Vīķe-Freiberga lieliski iekļāvās atlantiskās nomenklatūras kasetē.”¹⁷⁷ Rakstā tiek norādīts, ka “The Economist” vērtējumā spēcīgs līderis ir būtiska īpašība valsts galvam, tomēr raksta autors uzskata citādāk: “Tāpēc Rietumos aprobētais kaimiņu Ilvess tiek taisīts par teicamnieku un droši vien tiks par tādu arī turēts. Pieminēt Lehu Valensu un Vāclavu Havelu žurnāls var droši, tie vairs nav eironomenklatūrai bīstami. Bet – tie (arī nepieminētais Lennarts Meri) nebija gluži kasetes cilvēki. Viņu personība spēja arī polemizēt ar kaseti. Un tas man liekas valstij izdevīgāks personības variants.”¹⁷⁸

Tādējādi raksta autors uzsver lielo personības lomu, norādot, ka prezidenta vēlēšanās “neviens partija, piesakot savus kandidātus, neatļāvās neko personības cienīgu.” Turklāt par prezidentu V. Zatlēru publikācijas autors vērtē, ka vienīgā reize, kad V. Zatlē parādīja sevi kā personību, bija atzīšanās tajā, ka pieņēmis pacientu pateicības. Turklāt, pēc raksta autora domām, šī personīgā drosmē kļūva par galveno ieroci oponentiem: “Un arī Tautas partija nezināja, ko ar šādu izpausmi darīt. Tā ar nenoteiktiem šļūpstiēm drīzāk balstīja opozīciju. Lai arī te bija iemesls un iespēja atbalstīt tieši personību.”¹⁷⁹ Tādējādi komentētājs kā pozitīvu un personības cienīgu uzsver prezidentā spēju atzīt kļūdas. Vienlaikus viņš norāda uz neviennozīmīgajām šī soļa sekām, kad oponenti to var izmantot kā “ieroci”, proti, šādi gadījumi var nesekmēt nākotnē citus cilvēkus spert drosmīgus soļus un rīkoties atklāti.

Kopumā var secināt, ka saistībā ar prezidentu personiskajām īpašībām un gaidām no tām, analizēto komentētāju viedokļos valda zināms sajaukums starp realitāti un ideālo realitāti. Tas netieši sakrīt arī ar analīzi par ASV prezidentiem, kur, no vienas puses, cilvēki ir samērā toleranti pret noteiktām prezidenta darbībām personīgajā dzīvē, bet, no otras puses, tomēr sagaida no viņa, kalpot par piemēru nācijai visās dzīves jomās.¹⁸⁰ Būtiski gan, ka Latvijā, kas ir parlamentāra demokrātija, prezidenta formālā vara ir krietni vājāka nekā ASV. Taču arī Latvijā ar noteiktām gaidām personīgo kvalitāšu jomā prezidentiem ir jāreķinās.

¹⁷⁷ Avotiņš, V. (2007, 30. jūn.). Līderis kasetei? *Neatkarīgā Rīta Avīze*.

¹⁷⁸ Turpat.

¹⁷⁹ Turpat.

¹⁸⁰ Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company. P. 138.–140.

Savukārt, nākamajās apakšnodaļās tiks detalizēti analizētas konkrētas mediju viedokļos atspoguļotās ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes.

5.2. Prezidenta kā intelektuāļa lomas izvērtējums

Kvalitātes, kas saistītas ar prezidenta intelektuālo lomu, ir visbiežāk pieminētas analizētajos preses materiālos no 2007. līdz 2020. gadam. Ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes prezidenti un komentētāji analizētajos rakstos piemin kopumā 790 reizes, kas ir vairāk nekā trešdaļa jeb 41 % no visām pieminētajām kvalitātēm. Tieši prezidenta kā intelektuāļa loma ir šī darba centrālais jautājums, tādēļ par šo lomu konkrētajā apakšnodaļā pētījumā iegūtie dati tiks padziļināti analizēti un izvērtēti.

Mediju rakstos paustajos viedokļos ar prezidentu intelektuālo lomu saistīta kvalitāte visbiežāk tiek pieminēta spēcīga līderība. To kopumā komentētāji un prezidenti rakstos piemin 232 reizes, kas ir 28 % no kopumā intelektuālo kvalitāšu pieminēšanas reizēm (skat. 5.2.1. att.). Būtiski, ka šīs ir pieminēšanas reizes kopumā, kas iekļauj gan gadījumus, kad viedokļa pautājs uzskata konkrēto kvalitāti, piemēram, par vēlamu, gan gadījumus, kad uzskata kvalitāti par nevēlamu. Spēcīgās līderības lomai seko tautas interešu sargātāja loma jeb sabiedrības viedokļu artikulēšanas funkcija, ko piemin 106 reizes, kas ir 13 % no pieminētajām intelektuālajām kvalitātēm. 75 reizes jeb 9 % gadījumu analizētajos materiālos tiek nosauktas kvalitātes, kas saistītas ar sabiedrības iekļaušanas vai vienotības veicināšanu, tam seko spēja izvirzīt valsts nākotnes vīziju, kā arī oratora prasmes. Izglītības līmenis un valodu zināšanas kontekstā ar prezidentu, analizētajos rakstos tiek pieminētas mazāk.

5.2.1. att. Ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu sadalījums pēc pieminēšanas reīzu skaita

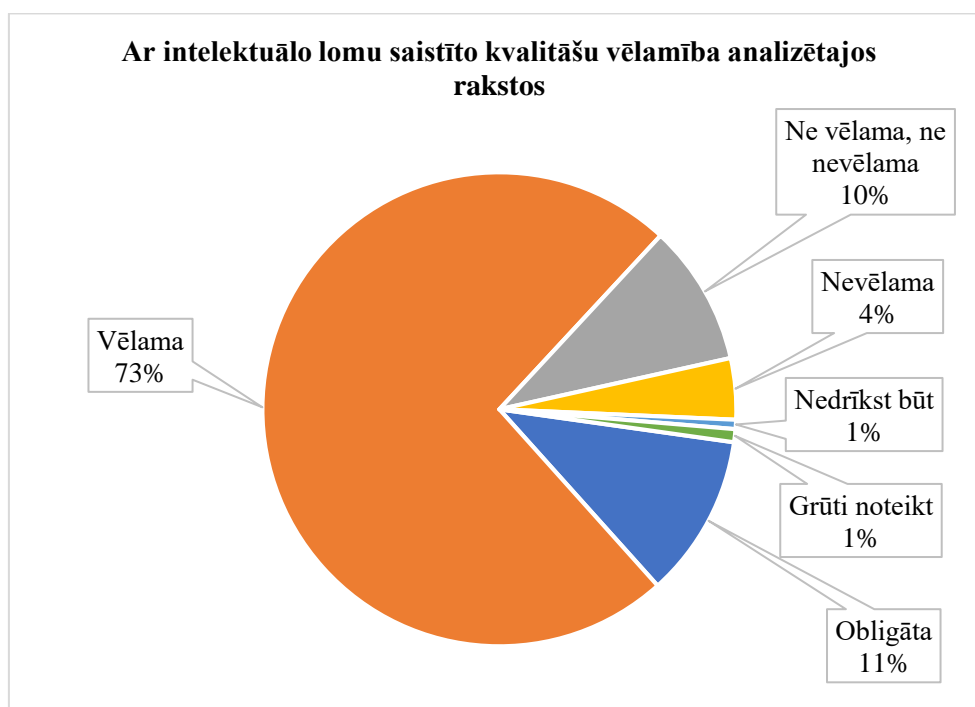
Vēl 31 % gadījumu tiek pieminētas citas ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes, kas saistītas, piemēram, ar prezidenta kā vidutāja lomu starp dažādām iesaistītām pusēm sabiedrībā, arī gadījumi, kad prezidents vienkārši tiek nosaukts par intelektuāli, neprecizējot konkrētāk un citām kvalitātēm. Tostarp, pie citām ar intelektuālo lomu saistītām kvalitātēm tiek attiecināts prezidenta padomnieku darba novērtējums vai arī tāds formāls rādītājs kā padomnieku skaits. Prezidenta komandai mediji pievēršas formāli ziņu līmenī, tomēr ir gadījumi, kad padomniekiem tiek pievērsta arī lielāka uzmanība. Egila Levita gadījumā mediji prezidenta padomniekiem bija pievērsušies vairāk.

“Mēdz teikt, ka liela daļa Valsts prezidenta panākumu ir viņa padomnieku un kancelejas veikums, jo valsts pirmā persona viena pati daudz izdarīt nevar. Jaunais Valsts prezidents Egils Levits padomnieku izvēlei pievērsies rūpīgi un pulcējis divtik plašu padomnieku loku nekā viņa priekštecis Raimonds Vējonis – līdzšinējo sešu padomnieku vietā Rīgas pilī tagad strādās desmit.”¹⁸¹

¹⁸¹ Kincis, J. (2019, 7. jūl.). Demokrātiski pilsoniskā garā. *Sestdiena*. 8.-13. lpp.

Intelektuālu pieņemšana par padomniekiem liecina par prezidenta kapacitāti intelektuāli iesaistīties dažādās jomās un procesos.¹⁸² Ar dažādu jomu padomniekiem prezidentam ir iespēja demonstrēt arī savu padziļināto interešu vai prioritāšu jomas.

Kopumā analizētajos preses materiālos par prezidenta intelektuālajām kvalitātēm viedokļus pauž visbiežāk. No kopumā 790 reizes pieminētajām kvalitātēm absolūtajā vairākumā, proti, 581 reizi jeb 73 % gadījumu prezidenta ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes tiek vērtētas kā vēlamas. Turklāt 11 % gadījumu komentētājs rakstā uzskata nosaukto intelektuālo kvalitāti par obligātu prezidentam. Tādējādi kopumā paustajos viedokļos pozitīvi novērtēto jeb vēlamo un obligāto ar intelektuālo lomu saistīto īpašību ir 84 % (skat. 5.2.2. att.).

5.2.2. att. Ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu vēlamība analizētajos rakstos

Tomēr ir arī gadījumi, kad komentētājs kādu no kvalitātēm vērtē kā tādu, kura nav vēlama prezidentam vai pat nedrīkst viņam piemist. Kopumā tās veido 11 % no kvalitātēm, kas ir mazākā daļa no visām ar intelektuālo lomu saistītajām kvalitātēm. Secināms, ka presē paustajos viedokļos prezidenta kā intelektuāļa loma kopumā tiek vērtēta pozitīvi un no prezidenta intelektuāļa loma tiek sagaidīta. Vienlaikus pastāv arī kritiski vērtējumi par prezidenta intelektuālo lomu, taču to ir salīdzinoši mazāk.

¹⁸² Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

Atšķirības pastāv tajā, kā prezidenta kā intelektuāļa lomu konkrētajā periodā vērtē prezidenti un kā to vērtē citi komentētāji. No 2007. līdz 2020. gadam prezidenti visbiežāk kā obligātu vai vēlamu kvalitāti intervijās presē vai rakstos atspoguļotajos citātos pieminēja tautas interešu sargātāja lomu. Savukārt komentētāju viedokļos no 2007. līdz 2020. gadam visbiežāk kā vēlama vai obligāta tiek pieminēta spēcīga līderība (skat. 2. pielikumā). Arī prezidenti savos vērtējumos bieži kā obligātu vai vēlamu piemin spēcīgu intelektuālo līderību, kas ir otrajā vietā pēc prezidentu viedokļos paustā. Lai gan komentētāju viedokļos prezidenta tautas interešu sargātāja loma kā vēlama vai obligāta pieminēta kā nākamā biežākā pēc spēcīgas līderības, šī kvalitāte būtiski atpaliek no spēcīgas līderības.

Apmēram līdzīgu reižu skaitu kā tautas interešu sargātāja loma, kā vēlamas vai obligātas, komentētāji nosauc oratora prasmes. Attiecīgi analizētajā periodā komentētāji presē bieži pievēršas prezidentu oratora prasmēm un tās ir apmēram tikpat sagaidītas no prezidenta kā tautas interešu sargāšana. Savukārt prezidentu viedokļos oratora prasmes un arī izglītības līmenis gandrīz netiek pieminētas, līdz ar to arī gandrīz pat netiek vērtēts kā obligāts vai vēlams. Tādējādi prezidentiem analizētajā periodā šīs kvalitātes var nešķīst tik būtiskas, kā tām pievēršas komentētāji medijos. Prezidenti tiek kritizēti par neveikliem izteikumiem, nepabeigtiem teikumiem, tiek slavēti par spēju strukturēti izteikties un skaidri paust savas domas. Biežāk gan analizētajā periodā viedokļu paudēji pievēršas prezidentu publiskās uzstāšanās kritikai.

Piemēram, sociologs Aigars Freimanis laikrakstā "Diena", vērtējot Andra Bērziņa prezidentūras gadu, 2012. gadā norāda, ka A. Bērziņa vienkāršības dēļ sabiedrība viņam piedod to, ka viņš nav spilgts runātājs. Viņš arī vērtē, ka prezidents nepabeidz iesākto teikumu un nerunā smalkos zemtekstos. Taču vienlaikus komentētājs novērtē sabiedrības acīs pozitīvo, ka arī amatpersona spēj būt cilvēcīgi un emocionāli neaizsargāta, minot par piemēru pirmās skolas apmeklējumu Nītaurē. "Tas viss der pirmajam gadam, bet to, ko piedod pirmajā gadā, var nepiedot otrajā," tā A. Freimanis.¹⁸³ Savukārt vēl pēc diviem gadiem, 2014. gadā, laikrakstā "Diena" arī politiskā spēka, no kura nāk arī pats A. Bērziņš – Zaļo un zemnieku savienības politiķis Kārlis Seržants attaisno oratora prasmju trūkumu ar prezidenta tuvību cilvēkiem: "Daiļrunātājs un orators Andris Bērziņš nav, bet viņš pasaka to, ko domā, nevis mežģīnēs slēpj savu īsto dabu."¹⁸⁴

Spilgts piemērs ir Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa uzruna XXVI Vispārējo latviešu Dziesmu un XVI Deju svētku noslēguma koncertā 2018. gadā. Šīs uzrunas vērtēšanai pievērsās

¹⁸³ Egle, I. (2012, 6. jūl.). Prezidents bez maskas vai – tumšais zirdziņš. *Diena*. 6.–7. lp.

¹⁸⁴ Egle, I. (2014, 2. apr.). Bērziņš tik viegli nepadodas. *Diena*. 4. lp.

vairāki mediji, aicinot politiķus un citus šo uzstāšanos komentēt. Piemēram, Zaļo un zemnieku Saeimas frakcijas priekšsēdētājs piekrita tiem runu analītiķiem, kas uzskatīja prezidenta uzstāšanos par ne to veiksmīgāko, pat norādot: “Gribētu teikt tā, ka jebkurā gadījumā ir X stundas, kad tauta gaida stingru, pārliecinošu vēstījumu.”¹⁸⁵

Samērā lielo uzmanību tieši konkrētās prezidenta runas kontekstā “Latvijas Avīzē” par daudzu ieskatā neveiksmīgo publisko uzstāšanos savā viedokļa rakstā vērtēja arī Māris Zanders:

“Šī pārliecīgā koncentrēšanās uz publisko retoriku (“neko vairāk taču no viņa neprasa!”) nozīmē arī to, ka vai nu mums ir diezgan izplūdis priekšstats, vai arī ļoti maz ilūziju par Valsts prezidenta institūciju. (...) Ja Valsts prezidents pilnvērtīgi izmanto arī tās savas pilnvaras, kas viņam ir parlamentārā demokrātijā (piemēram, ietekmēt likumdošanas procesu, likumprojektus ierosinot vai bloķējot, reāli palīdzēt valsts ārpolitikas veidotājiem), tad šis cilvēks var būt savā ārējā komunikācijā neizteiksmīgs līdz iemidzināšanai.”¹⁸⁶

Šis piemērs atspoguļo vairākos gadījumos komentētāju norādīto, ka oratora prasmes, lai arī ir vēlamas, tomēr ir ne tik būtiskas kā citas kvalitātes. Tādējādi secināms, ka noteiktu ar intelektuālo lomu saistītu kvalitāšu nepietiekamība komentētāju ieskatā liecina par prezidenta tuvību tautai. Savukārt tie komentētāji, kas oratora prasmēm pievērš būtisku lomu un kritizē prezidentu, ja labas publiskās runas prasmes prezidentam nepiemīt, noteiktos gadījumos sasaista oratora prasmes ar visbiežāk kā obligātu nosaukto Satversmē noteikto prezidenta funkciju – valsts reprezentāciju.

Kopumā periodā no 2007. gada līdz 2020. gadam lielākās diskusijas tieši par prezidenta kā intelektuāļa lomu kā tādu, presē saistītas ar Egila Levita kandidēšanu uz prezidenta amatu 2015. gadā un vēlāk atkārtotu kandidēšanu un ievēlēšanu 2019. gadā. 2015. gadā žurnālā “Sestdiena” rakstā ar nosaukumu “Mans draugs prezidents”, vērtējot Raimonda Vējoņa darbību un personību, viņam tiek pretnostatīts E. Levits. Rakstā tiek atgādināts, ka Nacionālajai apvienībai bijis cits prezidenta amata kandidāts, un tiek citēts šī politiskā spēka pārstāvis Aleksandrs Kiršteins: “Izvēlēties intelektuāļu prezidentu, kura viedoklī ieklausās arī rietumvalstu vadītāji, kāds būtu Levits, vai izvēlēties tautai tuvāku sportisku prezidentu, kura domas nevienam sevišķi neinteresē Eiropā. Intelektuālais variants nav tik tuvu tautai kā prezidents, kas ar cilvēkiem kopā uzspēlē bumbu.”¹⁸⁷ Tādējādi intelektuālo lomu politiķis sasaista ar Satversmē noteikto valsts reprezentācijas lomu un vērtē, ka intelektuālā prezidentā rietumos ieklausītos vairāk.

¹⁸⁵ Lasmanis, J. (2018, 18. jūl.). ZZS prezidentam Vējonim parāda dzelteno kartīti. *Neatkarīgā Rīta Avīze*.

¹⁸⁶ Zandres, M. (2018, 12. jūl.). Runa nav par runu. *Latvijas Avīze*.

¹⁸⁷ Egle, I. (2015, 18. dec.). Mans draugs prezidents. *Sestdiena*. 18.–21. lpp.

Vienlaikus rakstā tiek pārstāstīts politiķa A. Kiršteina viedoklis par R. Vējoni un viņa intelektuālajām kvalitātēm, norādot, ka R. Vējonis ir labi izglītots un samērā gudrs politiķis, “tautai viņš patīk un nekādu problēmu te neesot. Viņam [A. Kiršteinam] tikai būtu gribējies cilvēku ar humanitāro izglītību.”¹⁸⁸ Tādējādi, lai arī R. Vējonis tiek raksturots kā izglītots un samērā gudrs, var secināt, ka ar to nepietiek un politiķis R. Vējoni par intelektuāli neuzskata. Attiecīgi, tautai tuvs, sportisks prezidents nevar būt intelektuālis, kura viedoklī ieklausīsies rietumvalstu vadītāji.

E. Levitam kļūstot par prezidentu 2019. gadā, viņa pretnostatīšana R. Vējonim analizētajos viedokļos presē turpinās. Žurnālisti intervijās norāda, ka pēc vairākiem prezidentiem, kas bijuši iepriekš, tagad uz E. Levitu tiek liktas lielas cerības no daļas sabiedrības.¹⁸⁹ Tāpat viedokļu rakstos tiek pausts: “Vai pēc Raimonda Vējoņa, atzīsim, ne tās veiksmīgākās prezidentūras Levitam būs vieglāk iegūt autoritāti jaunajā amatā? Iespējams, ne, jo no viņa kā intelektuāļa, kurš ar neslēptām ambīcijām gājis uz šo amatu, tiks gaidīts daudz vairāk un uzreiz.”¹⁹⁰ Attiecīgi tiek vērtēts, ka no prezidenta, kas ir intelektuālis, sabiedrībā tiek sagaidīts vairāk.

Analizētajos rakstos ir noteiktas ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes, kuras tiek vērtētas arī kā nevēlamas (skat. 2. pielikumā). Nevēlamo un tādu kvalitāšu, kuras komentētāju ieskatā nedrīkst būt, prezidentam ir salīdzinoši daudz mazāk nekā vēlamu un obligātu kvalitāšu, tomēr tās ir nozīmīgi pieminēt. Kā nevēlamas atsevišķos gadījumos tiek pieminētas, tajā skaitā, oratora prasmes. Tie ir atsevišķi gadījumi, kad komentētāji drīzāk atbalsta kādu konkrētu prezidentu, kuram nav izdevusies runa. Tāpat ir atsevišķs gadījums, kad iekļaušanas veicināšana tiek vērtēta kā nevēlama, turklāt tas fiksēts presē krievu valodā, turpretī 39 gadījumos šī kvalitāte Latvijas krievu valodā iznākošajā presē, vērtēta kā vēlama vai obligāta (skat. 3. pielikumā). Atsevišķais gadījums saistīts ar kritisku attieksmi saistībā ar integrācijas politiku Latvijā un vērtējumu, ka prezidentam tajā nebūtu jāiesaistās.

Ar intelektuālo lomu saistītā kvalitāte, kura visbiežāk analizētajā periodā tiek pieminēta kā nevēlama ir spēcīgā līderība, kas, tostarp, ir viena no vēlamākajām kvalitātēm. Tā kā spēcīga līderība ir viena no kopumā biežāk pieminētajām kvalitātēm un sabiedrības pētījumi rāda, ka Latvijas sabiedrībā ir pieprasījums pēc spēcīgas līderības, nākamā apakšnodaļa tiks veltīta šai kvalitātei.

¹⁸⁸ Egle, I. (2015, 18. dec.). Mans draugs prezidents. *Sestdiena*. 18.–21. lpp.

¹⁸⁹ Madžņiņš, G., Meļņiks, R. (2019, 24. jūl.). Levita vārdi Latvijai: Taisnīgums, Gudrība, Darbīgums. *Diena*. 4.–5.lp.

¹⁹⁰ Margēviča, A. (2019, 9. jūl.). No Levita gaidīs daudz un uzreiz. *Diena*.

5.2.1. Prezidenta kā līdera lomas izvērtējums

No visām analizētajām ar intelektuālo lomu saistītajām kvalitātēm prezidenta kā līdera loma tiek pieminēta visbiežāk – 28 % gadījumu. Šo kvalitāti par vēlamu vai obligātu 48 reizes atzīst prezidenti savās intervijās vai medijos atspoguļotajos citātos, un 138 reizes par vēlamu vai obligātu uzskata komentētāji (skat. 2. pielikumā). Komentētāju vidū spēcīga līderība starp intelektuālajām kvalitātēm spēcīga līderība kā vēlama vai obligāta vērtēta visbiežāk, savukārt prezidentu vidū tā seko tautas interešu sargātāja lomai. Prezidenti spēcīgu līderību kā nevēlamu vērtēja divas reizes un vienu kā tādu kvalitāti, kas nedrīkst būt prezidentam. Visbiežāk spēcīgo līderību kritizēja prezidents Andris Bērziņš. Savukārt komentētāji spēcīgo līderību vērtēja kā nevēlamu 14 reizes un nevienu kā tādu, kas nedrīkst būt.

Starp latviešu un krievu valodā iznākošo presi par šo prezidenta kvalitāti vērtējums ir līdzīgs. Gan latviešu, gan krievu valodā iznākošajā presē spēcīga līderība salīdzinājumā ar pārējām ar intelektuālo lomu saistītajām kvalitātēm par obligātu vai vēlamu tiek uzskatīta visbiežāk (skat. 3. pielikumā). Lielāko reižu skaitu, salīdzinājumā ar pārējām ar intelektuālo lomu saistītajām kvalitātēm, spēcīga līderība tiek nosaukta par nevēlamu. Latviešu presē 16 reizes to nosauc par nevēlamu un ne reizi netiek vērtēts, ka šī kvalitāte nedrīkst būt prezidentam. Savukārt, krievu valodā iznākošajā presē, nevienu reizi tā netiek nosaukta par nevēlamu, bet vienu reizi tiek nosaukta par tādu, kas nedrīkst būt, taču to pasaka intervijā prezidents Andris Bērziņš: “Spēcīga roka – tas ir vissliktākais, kas var būt!”¹⁹¹ Tomēr komentētāji presē krievu valodā, visbiežāk spēcīgu līderību vērtējuši pozitīvi.

Katram no prezidentiem analizētajā periodā starp kvalitātēm, kas visbiežāk tiek vērtētas kā tādas, kas piemīt, ir tieši līderība. Īpaši izteikti spēcīga līderība kā tāda kvalitāte, kas piemīt, tiek piedēvēta Valdim Zatleram, taču arī Andrim Bērziņam un Raimondam Vējonim šī kvalitāte tiek nosaukta kā tāda, kas piemīt, krietni biežāk nekā kā tāda, kas nepiemīt vai piemīt nepietiekami. Pilnvērtīgi salīdzināt ar pārējiem prezidentiem viedokļus par prezidentu E. Levitu nav iespējams, jo analizētajā periodā E. Levits amatā ir mazāk nekā gadu, iepretim pārējiem prezidentiem analizētajā periodā, kas nostrādājuši pilnu termiņu. Tomēr, lai arī salīdzinoši retāk, tomēr arī E. Levitam kā viena no bieži pieminētajām ar intelektuālo lomu saistītām kvalitātēm, kas viņam piemīt, ir spēcīga līderība (skat. 4. pielikumā 1. tab.). Tāpat jānorāda, ka viedokļu rakstos vai savos komentāros viedokļu paudēji analizētajā periodā atsaucas arī uz Vairu Viķi-Freibergu kā spēcīgu līderi. Tādējādi V. Viķe-Freiberga komentētājiem dažkārt ir kā prezidenta piemērs, kam piemīt spēcīga līdera kvalitātes. Piemēram, žurnāliste Baiba Strautmane, komentējot prezidentu A. Bērziņu uzsvēra, ka prezidentam galvenā ir

¹⁹¹ Час. (2012, 16 мая). Президент Латвии: “Страна у нас одна”. Час. С. 2.

reprezentatīvā funkcija, taču viņam neesot tās enerģētikas un harisma, “lai aizvilktu līdzi, iedvesmotu, pasakot ko skaistu, viņā vairāk jūtams dzīves gurdums un pašapmierinātība, bet mums pietrūkst tēlu, no kā var pasmelt sauli, no Vairas Viķes-Freibergas varēja pasmelt sauli”.¹⁹²

Presē daļēji tiek atainots sabiedrībā pastāvošais uzskats par spēcīga līdera vēlamību. Pētījumi rāda, ka Latvijas sabiedrībā pastāv pieprasījums pēc spēcīgiem līderiem un ir augsts pieprasījums pēc autoritārām alternatīvām iepretim parlamentārai demokrātijai.

Apgalvojumam, ka daži spēcīgi līderi mūsu valsts labā izdarīs vairāk nekā visi likumi un sarunas, piekrīt vairāk par pusi latviešu un citu iedzīvotāju.¹⁹³ Tomēr būtiski norādīt, ka, lai arī sabiedrības attieksmē raksturīga “skeptiski atsvešināta nostāja”, kas attiecas tajā skaitā uz paļaušanos uz spēcīgu līderi, tomēr sabiedrībā ir arī plašs atbalsts noteiktām demokrātiskām vērtībām, piemēram, uzskatu plurālismam un konkurencei. Turklāt skeptiska attieksme pret politiskajiem procesiem ir raksturīga gan latviešiem, gan nelatviešiem.¹⁹⁴

Analizētā perioda sākumā, 2007. gadā, stājoties amatā Valdim Zatleram, tiek norādīts, ka viņš sava runā atsaucas uz autoritāti. Turklāt tiek uzsvērts, ka tas nav bijis daudziem politiķiem toreiz un lielā daļā sabiedrības augstu vērtēts autoritārais līderis Kārlis Ulmanis, bet gan V. Zatlers par piemēru izvēlējās pirmo Latvijas Republikas prezidentu Jāni Čaksti. Laikrakstā “Vesti Segodņa” tiek vērtēts: “Ja agrāk kā nešaubīgs elks valdošajiem bija [Kārlis] Ulmanis, kas padzina Saeimu un vadīja vienpersoniski, jaunais prezidents [Valdis Zatlers] nobīdīja akcentu, nosaucot par piemēru Latvijas valstiskuma pamatlicēju Jāni Čaksti, “kas īstenoja dzīvē demokrātijas idejas, cienīja tās un nekad nenodeva.””¹⁹⁵ Tādējādi prezidents arī demonstrē savu attieksmi pret Latvijas pagātnei un līderību, kādu viņš pats vēlas uzņemt, sargājot demokrātiju.

Arī analizētajos preses materiālos bieži kontekstā ar prezidenta pienākumiem un iespējām rīkoties tiek pieminētas prezidenta pilnvaras Latvijas parlamentārajā sistēmā. Gan noteiktos gados amatā esošie prezidenti, gan arī komentētāji presē norāda uz to, ka gaidas no prezidenta sabiedrībā ir lielākas nekā viņa iespēja tās realizēt. To apliecina gan laikrakstā “Diena” publicētais sociologa Aigara Freimaņa viedoklis: “Gaidas vienmēr ir lielākas nekā prezidenta iespējas reāli daudz ko izdarīt,”¹⁹⁶ gan arī prezidenta Raimonda Vējoņa viedoklis laikrakstā “Saldus Zeme” gadu pirms pilnvaru termiņa beigām:

¹⁹² Egle, I. (2012, 6. jūl.). Prezidents bez maskas vai – tumšais zirdziņš. *Diena*. 6.–7. lpp.

¹⁹³ Nikišins, J., u.c. (2014). Politiskā kultūra un demokrātija. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 237.–254. lpp.

¹⁹⁴ Turpat.

¹⁹⁵ Загоровская, К. (2007, 10. jūl.). Седьмой президент берет пример с первого. *Час*.

¹⁹⁶ Kincis, J. (2019, 8. jūl.). Gaidas iepretim realitātei. *Diena*. 3. lpp.

“Reizēm cilvēkiem cerības un ekspektācijas pret prezidentu ir lielākas nekā prezidenta iespējas tās piepildīt. Cilvēki grib no prezidenta dzirdēt konkrētas atbildes, taču nezina, ka jautājums nav Valsts prezidenta kompetencē, tāpēc viņam pat nav konstitūcijā noteiktu veidu, kā rīkoties. Zūd ticība prezidentam, tāpēc apgalvo: viņš tieši tāds pats kā pārējie - nedara to, to un to ... Visbiežāk runa arī ir par situācijām, kurās Valsts prezidents neko nevar izdarīt, piemēram, atjaunot Saldus slimnīcu.”¹⁹⁷

Arī Valsts prezidents Egils Levits atzīst, ka katru dienu saskaras ar gadījumiem, kad cilvēki prasa no prezidenta to, kas nav viņa pilnvarās. Tāpat kā norāda pētnieki Demokrātijas auditā, spriedzi starp to, kā pilsonis sevi saskata valstī un pastāvošo politisko iekārtu Latvijā – parlamentāro demokrātiju – saskata arī prezidents E. Levits. Šī darba izstrādes gaitā E. Levits piekrita sniegt interviju par darba tematu, kur pauda savu viedokli (skat. 5. pielikumā).

E. Levits: “(..) parlamentārā demokrātija prasa atbildīgu un saprātīgu pilsoņa uzvedību. Un tas nav, kā sakot, iesakņojies, un šeit es redzu diskrepanci starp to objektīvi pastāvošo valsts iekārtu un sabiedrības vai ievērojamas sabiedrības daļas priekšstatiem par to, kā valstij vajadzētu funkcionēt. (..) Un šeit, no vienas puses, ir pretruna pilsoņu uzskatos par to, ka vajag stingru roku. No otras puses, kad tā stingrā roka tagad teiks kaut ko – dari tā un tā, un tā, tur būs arī automātiska pretreakcija, kur tu būsi neapmierināts ar to stingro roku.”

Šajā gadījumā E. Levits uzskata, ka prezidentam jāaizstāv parlamentārā demokrātija. E. Levita vērtējumā zināma intelektuālā līderība ir prezidenta funkcija, kas izriet no Satversmes struktūras, lai arī nav ierakstīta tās tekstā. Tomēr pret tādu līderību, kurā prezidents kalpotu kā visu problēmu risinātājs, E. Levits ir skeptisks: “(..) Es vienkārši uztveru, ka tas, es negribu šo lomu pildīt. (..)”. Tādējādi kā vēl vienu ar intelektuālo līderību saistītu kvalitāti prezidents nosauc izpratnes veicināšanu sabiedrībā par valsti, kurā dzīvojam un par tās funkcionēšanu.

Analizētajos rakstos presē tāpat visbiežāk vērtēta prezidenta spēcīgā līderība tieši kontekstā ar intelektuālo lomu, nevis vadonību. E. Levita intervijā “Saldus Zemei” 2020. gada martā žurnāliste norāda, ka regulāri dzird cilvēku ilgas pēc spēcīga līdera. Arī šajā intervijā prezidents norāda, ka būtiski nošķirt līderi no autoritāra vadītāja: “Demokrātijā līderis vajadzīgs, jo viņš ir tas, kurš dziļāk pārdomājis kādu konkrētu jautājumu profesijā, uzņēmumā, nozarē. Citiem ir interesanti uzzināt viņa viedokli, lai iegūtu jaunas idejas. Un tās mums ir vajadzīgas! Līderis spēj apvienot cilvēkus kopējai rīcībai.”¹⁹⁸ Kontekstā ar analizētajiem

¹⁹⁷ Vilmane, I. (2018, 8. jūn.). Nācija un līderis uz laikmeta sliekšņa. *Saldus Zeme*. 3. lp.

¹⁹⁸ Vilmane, I. (2020, 3. marts). Brīvība iet roku rokā ar atbildību. *Saldus Zeme*. 4.–5. lp.

pētījumu datiem par pieprasījumu pēc spēcīgas līderības Latvijas sabiedrībā pretrunīgs ir Raimonda Vējoņa paustais neilgi pirms sava pilnvaru termiņa beigām 2018. gadā, kad viņš tiek samērā daudz kritizēts. Taujāts, kādu līderi redz sabiedrības priekšgalā, R. Vējonis norāda: “Manuprāt, būtiski, lai šajos pārējos gados mainītos cilvēku domāšana, jo – ko dod līderis, ja cilvēki viņam neseko. Mums jābūt mentāli gataviem sekot līderim.”¹⁹⁹ Šis apgalvojums būtiski atšķiras, tostarp, no prezidenta A. Bērziņa viedokļa intervijā 2012. gadā, kurš noliedz prezidenta kā spēcīga līderība lomu.

A. Bērziņš: “Es cenšos pateikt, ka necentīšos ļaunprātīgi izmantot cilvēku ticību, bet arī necentīšos iespaidot, lai cilvēki sekotu kā auni. No manis to nesagaidīs, es to negribu. Nekas sliktāks nevar būt, sevišķi tagad, atklātajā pasaulē, tad mūs noslaucīs pilnīgi, jo atsevišķs ideāls nav iespējams, mēs to nevaram realizēt.”

Žurnāliste: “Jums pārmet harismas trūkumu. Tagad saprotu: jūs uzskatāt, ka ikvienam pašam par sevi jāatbild, nevis jāseko jums?”

A. Bērziņš: “Bet kā citādi? Tādu kļūdu es nepieļaušu, no manis to nesagaidīs.”²⁰⁰

Tādējādi A. Bērziņš norāda, ka neatbalsta arī ar intelektuālo lomu saistīto prezidenta spēcīgo līderību. Tomēr A. Bērziņu kritizē ne tikai par harismas trūkumu, bet arī par izlēmības trūkumu, kas saistīta ar valsts reprezentāciju, īpaši pēc Krievijas rīcības Ukrainā 2014. gadā. Piemēram, eksperti avīzē “Vesti Segodņa” 2014. gada aprīļa sākumā pauž šaubas par prezidenta A. Bērziņa spēju pārstāvēt valsti starptautiskā līmenī, vērtējot, ka diemžēl A. Bērziņš nespējot mūs pārstāvēt, kā to dara Lietuvas prezidente Daļa Grībauskaite- pārstāv savu valsti un prezidents Tomass Henriks Ilvess- Igauniju.²⁰¹ Tostarp, 2014. gadā tapa atklāta vēstule, kritizējot A. Bērziņu. Laikrakstā “Diena” tiek norādīts, ka “vairāki simti sabiedrībā pazīstamu cilvēku, kas galvenokārt pārstāv radošo inteliģenci”²⁰² ir parakstījuši vēstuli ar aicinājumu Saeimai un Valsts prezidentam A. Bērziņam pašam izvērtēt viņa iespējas turpināt pildīt amata pienākumus. Turklāt vēstules autori neesot pārliecināti, ka A. Bērziņš pārstāv tautas intereses. Tāpat vēstules autori norāda, ka viņiem ir kauns, ka Latvijas intereses pārstāv T. H. Ilvess, D. Grībauskaite un ASV prezidents Baraks Obama, “kamēr mūsu pašu prezidents publiski minstinās, neformulē savu pozīciju, neapliecina savu spēju un gribu vadīt Latvijas tautu izšķirošos pārbaudījumos.”²⁰³ Tādējādi kritiķi uzsver prezidenta A. Bērziņa nespēju uzņemties politisko līderību, kas šajā gadījumā tiek sasaistīta ar tautas interešu sargāšanu.

¹⁹⁹ Vilmane, I. (2018, 8. jūn.). Nācija un līderis uz laikmeta sliekšņa. *Saldus Zeme*. 3. lpp.

²⁰⁰ Anča, S. (2012, nov.). Līdzsvaru meklējot. *Santa*. 26.–34. lpp.

²⁰¹ Казаков, К. (2014, 3 apr.). Из президента делают врага. *Вести Сегодня*. С. 6.

²⁰² Egle, I. (2014, 2. apr.). Bērziņš tik viegli nepadodas. *Diena*. 4. lpp.

²⁰³ Turpat.

Tomēr spēcīgās līderības izpausmes, ko sasaista ar tautas interešu sargāšanu viedokļos presē vērtē arī no cita rakursa. Proti, vērtējot, ka A. Bērziņš nav tā saucamās elites prezidents, bet gan “vienkāršo” cilvēku prezidents. Pētījumā iegūtie dati rāda, ka visbiežāk no ar intelektuālo lomu saistītām kvalitātēm, kas tiek piedēvētas A. Bērziņam kā piemītošas, tāpat kā arī citiem prezidentiem analizētajā periodā, tiek nosaukta spēcīga līderība (skat. 4. pielikumā 2. tab.). Vairākkārt komentētāji preses materiālos A. Bērziņu vērtē kā spēcīgu līderi, piemēram, norādot, ka A. Bērziņš atšķirībā no V. Zatlera neesot apsēsts ar locīšanos līdzī sabiedriskai domai.²⁰⁴ Krievu valodā iznākošajā presē žurnālists A. Bērziņu arī vērtē kā prezidentu, kurš pierādījis, ka “viņa viedoklis var būtiski atšķirties no tā, ko piedāvā valsts tautai valdošā koalīcija un solidārā ar to radošā inteliģence. Nemainīgi prakse rāda, ka valsts galva darbojas pareizā virzienā – viņa reitings pagājušajā gadā ir būtiski audzis.”²⁰⁵ Tādējādi A. Bērziņa “neatkarība, piesardzība un objektivitāte,”²⁰⁶ sargājot tautas intereses, citā sabiedrības daļā tiek vērtēta pretnostatījumā tā saucamās elites un intelektuāļu viedokļiem. A. Bērziņš šajā gadījumā tiek reprezentēts kā tautas prezidents, kurš nepakļaujas valdošajai koalīcijai un intelektuāļiem, patiesi pārstāvot cilvēku intereses un sakot, ko domā.

Tāpat A. Bērziņa kā spēcīga līdera lomu novērtēja, pēc 2013. gada 21. novembrī notikušās traģēdijas, kad Rīgā, Zolitūdē veikalam “Maxima” iebruka jumts un A. Bērziņš televīzijas ēterā nosauca traģēdiju par “milzīga skaita neaizsargātu cilvēku slepkavību”, ko sabiedrībā būtiski novērtēja, jo prezidents pateicis to, ko cilvēki vēlējās dzirdēt.²⁰⁷ Turklāt tieši pēc sarunas ar A. Bērziņu premjers Valdis Dombrovskis, uzņemoties politisko atbildību par traģēdiju, atkāpās no amata. Tas ir būtisks aspekts, kas rāda būtiskas prezidenta iespējas ietekmēt iekšpolitiku, savā amatā izmantojot dažādas ar intelektuālo lomu saistītas sviras.

Tomēr kopumā secināms, ka A. Bērziņa izteikumos presē un viņa rīcībās vērojamas antiintelektuāla iezīmes, kad būtiska nozīme ir pieredzes gūšanai caur personību, morāles jūtām un emocijām, ignorējot sarežģītību, kas raksturīga intelektuālām nodarbēm. A. Bērziņa gadījumā arī apstiprinās teorijā analizētais, ka antiintelektuāls nenozīmē – neintelektuālu vai to, ka antiintelektuālismu nevarētu attiecināt uz gudru cilvēku.²⁰⁸

Pats A. Bērziņš izvairās no prezidenta kā intelektuāļa lomas, lai arī tiek atzītas viņa valodu zināšanas, izglītība, tomēr ar to ir par maz analizēto komentētāju viedokļos. Amatā esot sniegtajās intervijās, Andris Bērziņš uzsver savu nepatiku pret sabiedrības gaidām pēc līdera

²⁰⁴ Lulle, B. (2013, 27. dec.). Gada cilvēks politikā – Andris Bērziņš. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 3. lp.

²⁰⁵ Казаков, К. (2014, 3 апр.). Из президента делают врага. *Вестни Сегодня*. С. 6.

²⁰⁶ Turpat

²⁰⁷ Paiders, J. (2014, 17. apr.). Prezidenta pārvēlēšanu kampaņa sākusies. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2. lp.

²⁰⁸ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

un kopumā attieksmi sabiedrībā pret prezidenta amatu: “Es šo amatu vērtēju kā darba amatu, nevis kaut kādu goda amatu, kad tu esi kaut kur augstāk un staigā drusku virs ūdens.”²⁰⁹ Tādējādi A. Bērziņš parāda savu neapmierinātību ar cilvēku gaidām, kas saistītas ar intelektuālo lomu, no viņa kā Valsts prezidenta.

Andris Bērziņš: “Prezidenta ierobežojumu diemžēl ir tik daudz, ka tie pilnīgi neatsver ieguvumus. Kaut vai pavisam vienkārši: es atnāku mājās, mans puisis saka – aiziesim uz grāmatnīcu, es tur gribu paskatīties grāmatiņas. Viņam ļoti patīk grāmatnīca, tad viņš tur visu izcilā, visu paskatās. Bet es vairs tā nevaru aiziet. Kas agrāk bija vienkārši un pašsaprotami, tagad kļuvis tik ierobežoti un vismaz man rada milzīgu diskomfortu, kas mani pilnīgi neapmierina. Tāpēc saku, ka prezidenta amats jāuzskata par normālu darbu un jāatmet uzslāņojums, ka tas ir kaut kas speciāls.”²¹⁰

A. Bērziņa gadījumā antiintelektuālisms izpaužas kā specifisks antielitārisma veids, kad tiek pausta neapmierinātība ar pašapmierinātību vai pārākumu, ko demonstrē tie, kas dzīvo intelektuālu dzīvi.²¹¹ Tādējādi noteiktos A. Bērziņa izteikumos un darbībās konstatējamas ar antiintelektuālismu saistītas iezīmes.

Latvijas latviešu un krievu valodā iznākošajā presē analizētie viedokļi par prezidenta kvalitātēm liecina, ka presē spēcīgo līderību biežāk sasaista ar prezidenta intelektuālo lomu, ko presē dažkārt sauc arī par “morālo” līderību. Tādējādi, lai gan sabiedrības attieksmes pētījumi rāda, ka cilvēki vēlētos prezidentu ar “stingru roku”, analizētajā presē konkrētajā laika posmā gandrīz nav atrodami viedokļi par prezidentu, kā tādu, kam vajadzētu atrisināt visas problēmas ar saviem lēmumiem. Tomēr vienlaikus jautājums par prezidenta “stingro roku” vairāk sastopams krievu valodā rakstošajā presē, atzinīgi vērtējot izlēmīgas prezidentu rīcības, Saeimas, politiķu kritiku. Krievu valodā rakstošajā presē salīdzinoši vairāk figurē vēlme pēc līdera ar stingru roku Latvijā jeb, precīzāk, kritika par to, ka prezidents šāds nav. Piemēram, par to liecina virsraksts 2008. gadā par Zatlera kā “zālēdāja” instinktiem²¹², kā arī 2019. gadā viedokļa rakstā pausts: “Diemžēl Levita priekšgājējam neizdevās demonstrēt savu stingro roku pēc vēlēšanām, kad vajadzēja lemt par premjeriem. Vējoņa kunga vēlme visiem izpatikt viņam pašam par labu nenāca – politiķi vienkārši norakstīja viņu un faktiski uzspieda vispār atteikties no dalības prezidenta vēlēšanās.”²¹³ Tādējādi atsevišķos rakstos analizētajā periodā tiek kritizēts izlēmības jeb “spēcīgās rokas” trūkums un aprakstītas tā negatīvās sekas.

²⁰⁹ Anča, S. (2012, nov.). Līdzsvaru meklējot. *Santa*. 26.–34. lpp.

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

²¹²Радионо́в, В., (2008, 22 апр.). "Травоядные инстинкты" Затлерса. *Час*. С. 2.

²¹³ Эльдаров, Э. (2019, 2. авг.). Первые шаги Левитса. *Сегодня*. С. 8.

Būtiski gan norādīt, ka dažkārt tāpat komentētāji pretrunīgi vērtē rīcību, kurā prezidents pārlietu demonstrē līderību, piemēram, uzsverot vajadzību saskaņot noteiktus ministrus ar prezidentu.

2019. gada rakstā “Neatkarīgajā Rīta Avīzē” tiek norādīts: “Prezidentam Satversme nedod daudz iespēju ietekmēt iekšpolitiku, jo Latvija ir parlamentāra, nevis prezidentāla republika, taču viņam ir iespēja pārliecināt, kļūt par tādu figūru, ar tādu vārdu, kurā nevar neieklausīties.”²¹⁴ Autors uzsver līderības un prezidenta autoritātes nozīmi kā svarīgāko, lai varētu ietekmēt valsts iekšpolitiku. Prezidentam gan ir Satversmē noteiktas funkcijas, kas tiešā veidā prezidentam institūcijai ļauj ietekmēt iekšpolitiku. Proti, prezidenta funkciju analīze un prakse liecina, ka prezidenti var un arī ir ietekmējuši ar saviem lēmumiem valsts iekšpolitiku. Lai arī funkcijas tik tiešām ir ierobežotas, tomēr, piemēram, iepriekš analizētais pienākums nominēt premjeru, iespēja atlaist Saeimu ir visai spilgti piemēri, kā prezidenti var un arī ietekmē valsts iekšpolitiku.

Samērā pretrunīgi analizētajā periodā tiek vērtēta prezidenta Valda Zatlera līderība. Turpinājumā plašāk tiks izvērtēts tieši V. Zatlera gadījums, kas rezultējās ar Saeimas atlaišanu. Analizētajos rakstos 44 reizes tiek pieminēts, ka V. Zatleram piemīt spēcīga līderība, piecas reizes rakstos tiek vērtēts, ka tā daļēji piemīt, proti, tiek minēti gan brīži, kad V. Zatlers izrādīja spēcīgu līderību, gan gadījumi, kad šī kvalitāte ir iztrūkusi. Astoņas reizes tiek vērtēts, ka spēcīgā līderība piemīt nepietiekami, tātad tiek norādīts, kāds atsevišķs gadījums, kad šī kvalitāte bija piemītusi, bet uzskaitīta virkne gadījumu vai izteikts kopējs vērtējums par šīs kvalitātes nepietiekamību. Savukārt 24 reizes par V. Zatleru norādīts, ka viņam nepiemīt spēcīga līdera kvalitāšu.

Laikrakstā “Diena” 2010. gada noslēgumā tiek analizēts V. Zatlera sniegums prezidenta amatā, kur prezidentu V. Zatleru salīdzina ar priekšgājēju V. Vīķi-Freibergu:

“Pirmajos četros gados Zatleram nav izdevies kļūt par tautas morālo līderi, kāda bija viņa priekšgājēja Vaira Vīķe-Freiberga. Tieši to vairāki politiķi min kā iemeslu neveiklajai situācijai, kāda izveidojusies dažus mēnešus pirms prezidenta pirmā pilnvaru termiņa beigām, kas liedz bez šaubīšanās viņu izvirzīt amatam atkārtoti.”²¹⁵

Laikrakstā arī tiek norādīts, ka, iespējams, V. Zatlera nekļūšanu par morālo līderi ietekmēja izvirzīšanas fons. Stāstu par V. Zatleru un viņa izvēli Zoodārzā mediji atkārtoti daudz visu gadu garumā, ko V. Zatlers pavada prezidenta amatā, īpaši kā papildu argumentu kritikai

²¹⁴ Krautmanis, M. (2019, 8. jūl.). Levita laika pirmā diena. *NRA*.

²¹⁵ Egle, I. (2010, 16. martā). Zatlers nevar būt visiem labs. *Diena*.

par nepietiekamu patstāvību vai neizlēmību. Kā norādīts iepriekš, prezidenta kā intelektuāļa loma, tostarp, spēcīga līderība, saistīta ar Satversmē paredzētajām prezidenta funkcijām. Kā viens no pirmajiem spēcīgas līderības piemēriem V. Zatlera prezidentūras laikā bija saistīts ar tā saucamo ultimātu Saeimai un valdībai, kas tika izteikts 2009. gada 14. janvārī dienu pēc grautiņa Vecrīgā. “Latvijas Avīzē” šo rīcību komentē eksprezidents Guntis Ulmanis: “Zatlera kungs rīkojās pareizi, jo ar savu paziņojumu šā brīža haosā ieviesa vismaz kādu skaidrību, pateikdams, kādi darbi jāizdara, lai celtu Saeimas un valdības prestižu. Prezidents izvēlējās aktīvāko ceļu, kā to panākt.”²¹⁶ Tādējādi G. Ulmanis pauž atbalstu V. Zatleram viņa rīcībā, novērtējot ne vien līderību, bet iekļaujot arī spēju būt vidutājam starp sabiedrību un valdošajiem politiskajiem spēkiem. Šī ultimāta izteikšana kā politiska iejaukšanās bijis kā nozīmīgs pieteikums prezidenta lomas pieaugumā, kas iepriekš nav pieredzēts.²¹⁷

Uzskatot, ka iemesls grautiņiem Vecrīgā bija ārkārtīgi zemā sabiedrības uzticība varai un amatpersonām, V. Zatlers izvirzīja pa trim uzdevumiem Saeimai un valdībai, kas bija jāizpilda trīs mēnešu laikā. Savukārt, ja tas netiktu darīts, V. Zatlers draudēja izšķirties par rosinājumu atlaist Saeimu. Tā kā līdz 2009. gada 31. martam vairums uzdevumu bijuši izpildīti, šie draudi netika īstenoti.²¹⁸ Tostarp, Saeimai tika prasīts grozīt vēlēšanu likumus, kas nepieļautu tā dēvēto lokomotīvu principu. Lielāko daļu no V. Zatlera uzdevumiem atbildīgie izpildīja, tajā skaitā pieņēma grozījumus Vēlēšanu likumā, nosakot, ka vienu deputāta kandidātu turpmāk varēs pieteikt tikai vienā vēlēšanu apgabalā, ar ko tika likvidēts tā saucamais lokomotīvu princips vēlēšanās.²¹⁹ Taču netika izdarīts viss, ko prasīja prezidents V. Zatlers, jo Saeima nerada iespēju vienoties par to, kā būtu nosakāmas prezidenta tiesības atlaist Saeimu, neatkāpjoties no amata un vajadzības pēc referendumā. 2009. gada 8. aprīlī tika izpildīts uzdevums par iedibināšanu Satversmē tautas tiesības rosināt Saeimas atļaušanu, lai arī tika noteikts samērā augsts kvorums un ierobežojums referendumā norises laikam gan pirms, gan pēc Saeimas vēlēšanām.²²⁰ Tiek vērtēts, ka šīs normas pieņemšanu būtiski sekmēja cilvēku vidū pastāvošā vēlme būtiskāk pakļaut politiskus sabiedriskās domas ietekmei un kontrolēt viņus, turklāt liela loma bija jau minētajam uzticības un atbalsta trūkumam politiskajai elitei.²²¹

²¹⁶ Kuzmina, I. (2009, 17. janv.). Guntis Ulmanis: Zatlers rīkojas pareizi. *Latvijas Avīze*.

²¹⁷ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 264. lpp.

²¹⁸ Delna. (2014). Valsts prezidenta Valda Zatlera ultimāts Saeimai un valdībai 2009. gadā. Deputāti uz delnas. Arhīvs. Sk. 2020, 3. maijā: <http://deputatiuzdelnas.lv/lv/notikumu-hronika/valsts-prezidenta-politiska-ietekme/valsts-prezidenta-valda-zatlera-ultimats-saeimai-un-valdibai-2009-gada.html>

²¹⁹ Turpat.

²²⁰ Ijabs, I. (2014). Politiskā līdzdalība. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 209.–222. lpp.

²²¹ Turpat.

Tomēr vairums partiju ar V. Zatlera neformālo ultimātu bija neapmierinātas, lai arī atklāti to neizrādīja.²²² V. Zatlera ultimātu likumdevējam un aktīvo lomu valdības veidošanā liecināja par prezidenta augošo ietekmi uz likumdevēja darbu.²²³ Presē paustajos viedokļos V. Zatlera ultimāts Saeimai un valdībai lielākoties tiek vērtēts kā vēlams spēcīgas līderības izpausme. Tomēr pēc noteiktā termiņa, 2009. gada 31. marta, lemjot vēl neīstenot draudus, šī V. Zatlera rīcība gan tiek vērtēta pretrunīgāk. “Neatkarīgās Rīta Avīzes” rakstā ar nosaukumu “Zatlers Saeimu “neuzsēdina uz koferiem”” tiek citēts politologs Jānis Ikstens: “Valsts prezidents būs nepiedodami naivs, ja vēl pusotru mēnesi vilcināsies ar Saeimas atlaišanu, cerot, ka kaut kas notiks. Nekas nenotiks. Valsts grims vēl dziļāk purvā.”²²⁴

Arī turpmāk prezidents V. Zatlers savā amatā tiek vērtēts pretrunīgi. Komentētāju vidū tāpat kā sabiedrībā ir vērojama neuzticība valdošajiem politiskajiem spēkiem. To raksturo žurnālista Oļega Ignatjeva vērtējums par Latvijas politisko vidi 2010. gada vasarā krievu valodā iznākošajā laikrakstā “Telegraf”: “(..) pārdomas par Latvijas politiku var reducēt līdz svaigam Zatlera paziņojumam par to, ka visām partijām jāapvienojas nevis pēc etniska, bet pēc ideoloģiska principa. Bet ko darīt, ja nav ne ideoloģijas, ne principu?”²²⁵ Tādējādi var nolasīt ārkārtīgi lielo neuzticēšanos politiskajiem spēlētājiem konkrētajā laika posmā. O. Ignatjevs tāpat kritizē arī V. Zatleru, kura pozīciju noteiktos jautājumos vērtē kā vāju, kā arī kritizē mēģinājumus aizstāvēt valdību. Tādējādi valdošā elite un prezidents, kas to, pēc viedokļa autora domām, aizstāv, tiek pretnostatīta tautai un tās interesēm, un ir vērojams būtisks saspīlējums, kur no prezidenta tiek sagaidīta nosacīta nostāšanās tautas pusē.

Oļegs Ignatjevs: “Redziet, mīkstčaulīgā (хлюпкая)” Zatlera pozīcija par zināmajiem grozījumiem konstitūcijā; viņa pretrunīgie soļi mēģinājumā sakārtot budžeta ārprātu; viņa uzcītība valdības aizstāvēšanā, kas dzīvo vien ar opozīcijas žēlastības dāvanām; un maz pārliedzinoša rīcība mēģināt reanimēt valsts pārvaldes reformu – tā ir tikai maza daļa no puzzles, no kuras veidojas prezidenta portrets.”²²⁶

Tādējādi viedokļa autors uzsver V. Zatlera kā vāja līdera tēlu. Šī darba laikā iegūtie dati rāda uz samērā pretrunīgu V. Zatlera kā spēcīga līdera vērtējumu viedokļos presē, jo līdzās

²²² Delna. (2014). Valsts prezidenta Valda Zatlera ultimāts Saeimai un valdībai 2009. gadā. Deputāti uz delnas. Arhīvs. Sk. 2020, 3. maijā: <http://deputatuzdelnas.lv/lv/notikumu-hronika/valsts-prezidenta-politiska-ietekme/valsts-prezidenta-valda-zatlera-ultimats-saeimai-un-valdibai-2009-gada.html>

²²³ Valtenbergs, V. (2014). Likumdevēja demokrātiskā efektivitāte. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 141.–157. lpp.

²²⁴ Margēviča, A. (2009, 1. apr.). Zatlers Saeimu “neuzsēdina uz koferiem”. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 4. lp.

²²⁵ Игнатъев, О. (2010, 7 июнь). Президент вам в помощь. *Телеграф*. С. 2.

²²⁶ Turpat.

prezidenta kā līdera kritikai pastāv arī būtiska pretēja tendence V. Zatlera kā spēcīga līdera novērtējums. Piemērs tam ir žurnālistes Guntas Slogas komentārs 2010. gadā: “Saviem zoodārza saimniekiem Zatlers šo gadu laikā parādījis, ka nav dresējams pūdelis, kas paklausīs viņu iegribām.”²²⁷ Arī krievu valodā iznākošā laikrakstā “Vesti Segodņa” 2011. gada 18. maijā pozitīvi vērtēja, ka četros gados V. Zatlers pats esot uzņēmis pat vairāk nekā no valsts galvas prasa konstitūcija.²²⁸ Viedokļa rakstā tomēr netiek precizēts, ko V. Zatlers uzņēmis vairāk nekā prasījusi konstitūcija. Tomēr kopumā lielākajā daļā viedokļu, ko apstiprina arī pētījuma laikā iegūtie dati, prezidenta spēcīgā līderība, tostarp, atbildības uzņemšanās, neatkarība tiek vērtēta kā vēlama un vajadzīga kvalitāte prezidentam. Šo kvalitāti analizētajos materiālos bieži saista tajā skaitā ar citu prezidenta kā intelektuāļa lomu – tautas interešu sargāšanu, kas ir likumsakarīgi, spriežot pēc analizētajiem pētījumiem par Latvijas sabiedrības kopumā pozitīvo noskaņojumu attiecībā pret “stingro roku”.²²⁹ Līdz ar to sabiedrības gaidas daļēji tiek izpaustas arī analizētajos rakstos presē.

Pēdējais pieminētais viedoklis par V. Zatleru kā prezidentu, kas spēja uzņemties pat vairāk nekā prasījusi konstitūcija, tiek pausts vien apmēram nedēļu pirms tam, kad 28. maijā Valdis Zatlers paziņoja par to, ka 10. Saeima ir zaudējusi uzticību. V. Zatlers aicināja izbeigt demokrātijas privatizāciju un šauru grupu patvaļību Latvijā, un rosināja referendumu par Saeimas atlaišanu. Bijušo premjeru Aigaru Kalvīti, kurš bijis šokēts par Zatlera negaidīto rīcību, citēja žurnāls “Sestdiena”: “Zatlers neizprot parlamentāras republikas būtību. Tas bija graujošs lēmums, kas Latvijai maksās ļoti dārgi.”²³⁰ Tomēr vienlaikus A. Kalvītis žurnālam neatzina, ka būtu pieļāvis kļūdu pirms četriem gadiem virzot V. Zatleru prezidenta amatam. Kritiska pozīcija par V. Zatlera lēmumu atlaist Saeimu ir arī laikrakstā “Čas”, kur tiek norādīts: “Prezidents ir pirmā persona valstī, un viņam jādomā par valsti. Bet Zatlers pārāk daudz domāja par sevi, to rāda arī viņa politiskie soļi.”²³¹ Kritika izpaužas arī par to, ka V. Zatlers Saeimu atlaida vien dažas dienas pirms prezidenta vēlēšanām, tādējādi neuzņemoties atbildību par savu lēmumu, ja gadījumā sabiedrība par Saeimas atlaišanu nenobalsotu.

Latvijā Saeimai ir samērā stipra konstitucionālā pozīcija, ko raksturo atšķirība no citām parlamentārajām demokrātijām, ka valdība un arī Saeima pati nevar lemt par jaunām

²²⁷ Egle, I., u.c. (2010, 20. nov.). Katram laikam savs prezidents. *Diena*. 4.–5. lpp.

²²⁸ Элкин А. (2011, 18 мая). Президента на переправе не меняют! *Вести Сегодня*.

²²⁹ Duvold, K., etc. (2020). *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration*. Cham: Palgrave Macmillan. P. 174.–176.

²³⁰ Kasparāns, G., Zālīte, Z. (2011, 4. jūn.). Kauja zaudēta. Vai uzvarēs karā? *Sestdiena*. 10.–15. lpp.

²³¹ Ошкая, И. (2011, 22 июля). Дело врача-вредителя. *Час*.

vēlēšanām, proti, parlamenta priekšlaicīgu atlaišanu.²³² To var rosināt prezidents, panākot tautas vairākuma nobalsošanu par Saeimas atlaišanu, taču uz spēles viņam jāliek savs amats.²³³ Līdz šim Satversmes 48. pants tika piemērots tikai vienu reizi.

Lielākoties tolaik V. Zatlera lēmumu kā spēcīgu līderību un tautas interešu sargātāja lomu uzsvēra lielākā daļa, kas rezultējās arī ar iedzīvotāju nobalsošanu un Saeimas atlaišanu. Tiek arī vērtēts, ka Saeimas atlaišanas rosinājums, nostājoties pretī “demokrātijas privatizētājiem”, palīdzējis V. Zatleram atbrīvoties no “zoodārza prezidenta” ēnas”.²³⁴ Savukārt politiķis Jānis Birks, kas bijis viens no V. Zatlera virzītājiem uz prezidenta amatu komentēja: “Zatlers ir parādījis, ka viņam ir mugurkauls. Viņš rīkojas kā valstsvīrs un visas tautas prezidents.”²³⁵ Šīs Satversmē noteiktās prezidenta pilnvaras, rosināt nobalsošanu par Saeimas atlaišanu, lielākoties tiek vērtētas arī kā spēcīgas līderības izpausme.

Tiek vērtēts, ka V. Zatlera prezidentūra iezīmējusies ar konfrontāciju starp prezidentu un parlamenta vairākumu.²³⁶ Tādējādi prezidents iegūst lielas daļas sabiedrības simpātijas, jo spēcīgā līderība arī viedokļos presē un tāpat arī V. Zatlera intervijās, tiek sasaistīta arī ar tautas interešu sargātāja lomu, kur prezidents aizstāv Latvijas iedzīvotājus no “demokrātijas privatizētājiem”. V. Zatlera rīcības popularitāti sabiedrībā turklāt raksturo ne vien referendum rezultāts, bet arī viņa dibinātās Zatlera Reformu partijas iekļūšana 11. Saeimā, ierindojoties ar 22 vietām Saeimā uzreiz aiz “Saskaņas centra”.²³⁷ Par prezidenta kvalitātēm, kuras vērtētas kā tuvas vai tieši pretēji, atšķirīgas (tālas) no tautas, plašāka analīze būs nākamajā apakšnodaļā.

Kopumā secināms, ka prezidenta kā spēcīga līdera loma Latvijas parlamentārajā sistēmā ir būtiski atbalstīta sabiedrībā, taču salīdzinoši mazāk atbalstīta presē, lai arī kopumā analizētajā periodā atbalsts prezidenta spēcīgai līderībai ir būtisks. Krievu valodā iznākošajā presē lielāks atbalsts ir valsts galvam ar “stingru roku”, savukārt, latviešu valodā iznākošajā presē biežāk vērtēta tieši prezidenta kā intelektuāļa vai “morālā” spēcīgā līderība, ko varētu vērtēt kā spēcīgu līderību Eiropas Rietumvalstu izpratnē. Savukārt V. Zatlera gadījums rāda, ka Saeimas atlaišanas rosināšana 2011. gadā, kad 2009. gadā tika izteikts ultimāts ar draudiem atlaist Saeimu, kalpo ne tik ļoti kā Saeimas darbības pārtraukšana kā tāda, bet instruments konkrētā prezidenta rokās, lai sev vēlamā virzienā mēģinātu ietekmēt parlamenta darbu.²³⁸ Šīs Satversmē

²³² Levits, E. (2016). Demokrātiskā valsts iekārta, brīvas vēlēšanas un parlamentārā demokrātija. Grām. Balodis, R., u.c. *Parlamentārā izmeklēšana Latvijas Republikā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

²³³ Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.

²³⁴ Kasparāns, Ģ., Zālīte, Z. (2011, 4. jūn.). Kauja zaudēta. Vai uzvarēs karā? *Sestdiena*. 10.–15. lpp.

²³⁵ Turpat.

²³⁶ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 264. lpp.

²³⁷ Saeimas Preses dienests. (2011). Oficiāli zināms 11. Saeimas sastāvs. *Saeimas ziņas*. Sk. 2020, 24. maijā: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18891-oficiali-zinams-11-saeimas-sastavs>

²³⁸ Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 266. lpp.

noteiktās prezidenta pilnvaras ļauj prezidentam pat to neizmantojot, panākt sev vēlamu rezultātu noteiktās situācijās darbā ar parlamentu. Tādas Satversmē noteiktas funkcijas, kā premjera nominēšana un Saeimas atlaišanas rosināšana, ļauj prezidentam īpaši būtiski ietekmēt iekšpolitiku, demonstrējot savu līderību un nostāju konkrētos jautājumos.

Latvijā saskatāma atšķirība starp sabiedrības gaidām no prezidenta kā spēcīga līdera, kas atrisinās itin visas problēmas, un reālajām pilnvarām, kas prezidentam piemīt parlamentārā demokrātijā. Lai arī pastāv iepriekš minētas pilnvaras, kur prezidents var demonstrēt spēcīgu līderību noteiktu mērķu īstenošanai, parlamentārā valstī prezidentam drīzāk piemīt intelektuālā loma artikulēt sabiedrības morālās vērtības, cilvēku vēlmes, nākotnes vīzijas paušana, arī prezidenta kā nācijas sirdsapziņas loma.²³⁹ Analizētajos rakstos presē latviešu un krievu valodā no 2007. gada līdz 2020. gadam redzams, ka atšķirība starp gaidām no prezidenta un viņa reālajām iespējām parlamentārā demokrātijā ietekmēt procesus, pastāv arī presē, tomēr var pieļaut, ka tā izpaužas mazāk nekā sabiedrībā kopumā. To var skaidrot ar iepriekš Latvijas mediju vides raksturojumu un mediju komercializāciju, turklāt preses gadījumā īpaši izteikta ir atkarība no īpašniekiem un reklāmas naudas.²⁴⁰ Turklāt sabiedrības marginalizētajām grupām un to viedokļu atspoguļojumam biežāk pievēršas sabiedriskie mediji, atspoguļojot daudzveidīgākus materiālus ar to grupu pārstāvju viedokļiem, kas pakļauti marginalizācijai.²⁴¹ Tādējādi analizētajos materiālos presē konkrētajā periodā raksturīgs biežāks intelektuālu, politiķu un citu tā saucamo elites grupu pārstāvju viedoklis, kas var atšķirties no vairuma Latvijas sabiedrības viedokļa.

Nākamajā apakšnodaļā tiks izvērtētas prezidenta kā intelektuāļa lomu kontekstā ar tuvību vai pretēji – atšķirību no tautas.

5.2.2. Prezidenta kā intelektuāļa tuvības tautai izvērtējums

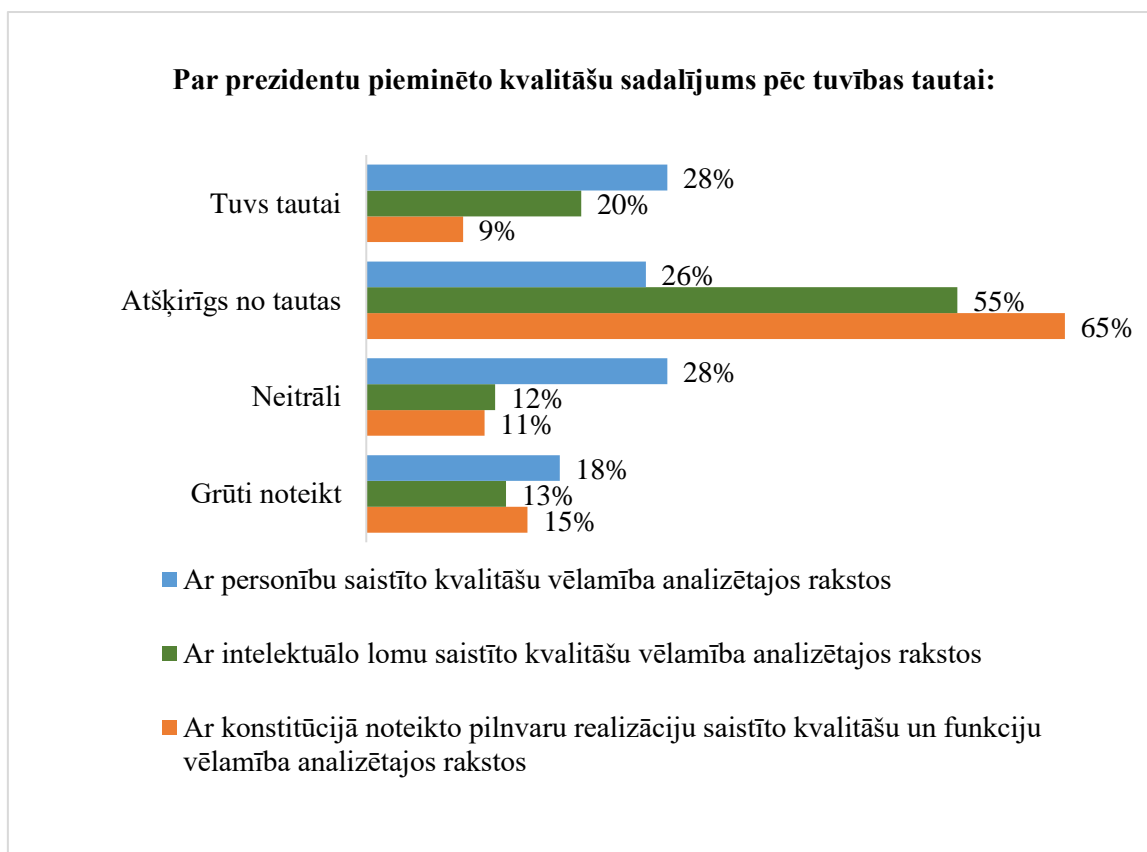
Analizētās kvalitātes tika grupētas arī tādās, kur viedokļa paudējs novērtē prezidentu kā tuvu tautai vai kā jebkādā veidā atšķirīgu no tautas, proti, tālu no tautas vai viedāku par tautu. Ar personību saistītas kvalitātes salīdzinoši biežāk tiek saistītas ar prezidenta tuvību tautai nekā kvalitātes, kas saistītas ar intelektuālo lomu un ar Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu. Taču kopumā vērtējams, ka par prezidentu pieminētās ar personību saistītas kvalitātes apmēram

²³⁹ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7.–9.

²⁴⁰ Skudra, O., u.c. (2014). Plašsaziņas līdzekļi demokrātiskā sabiedrībā. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 193.–208. lpp.

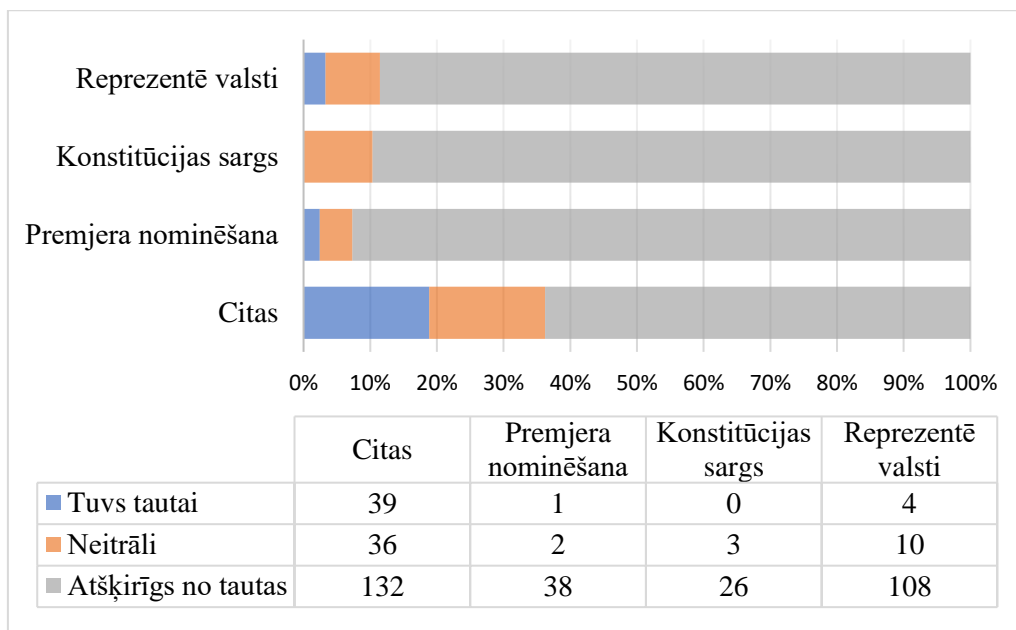
²⁴¹ Bērziņš, D. (2018). Marginalizēto sociālo grupu reprezentācija medijos. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 414.–439. lpp.

līdzīgi tiek vērtētas kā tuvas tautai – 28 %, atšķirīgas no tautas – 26 % un neitrāli – 28 %. Salīdzinājumā kvalitātes, kas saistītas ar Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu, visbiežāk jeb 65 % gadījumu tiek atzītas par tādām, kas ir tālas no tautas, kā arī ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes tiek atzītas kā tālas no tautas vairāk nekā pusē gadījumu – 55 %. Attiecīgi ar Satversmē noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes visretāk jeb 9 % gadījumu tiek minētas kā tādas, kur prezidents ir tuvs tautai. Savukārt, prezidenta ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes tiek vērtētas kā tuvas tautai piektdaļā gadījumu jeb 20 % (skat. 5.2.2.1. att.).

5.2.2.1. att. Par prezidentu pieminēto kvalitāšu sadalījums pēc tuvības tautai

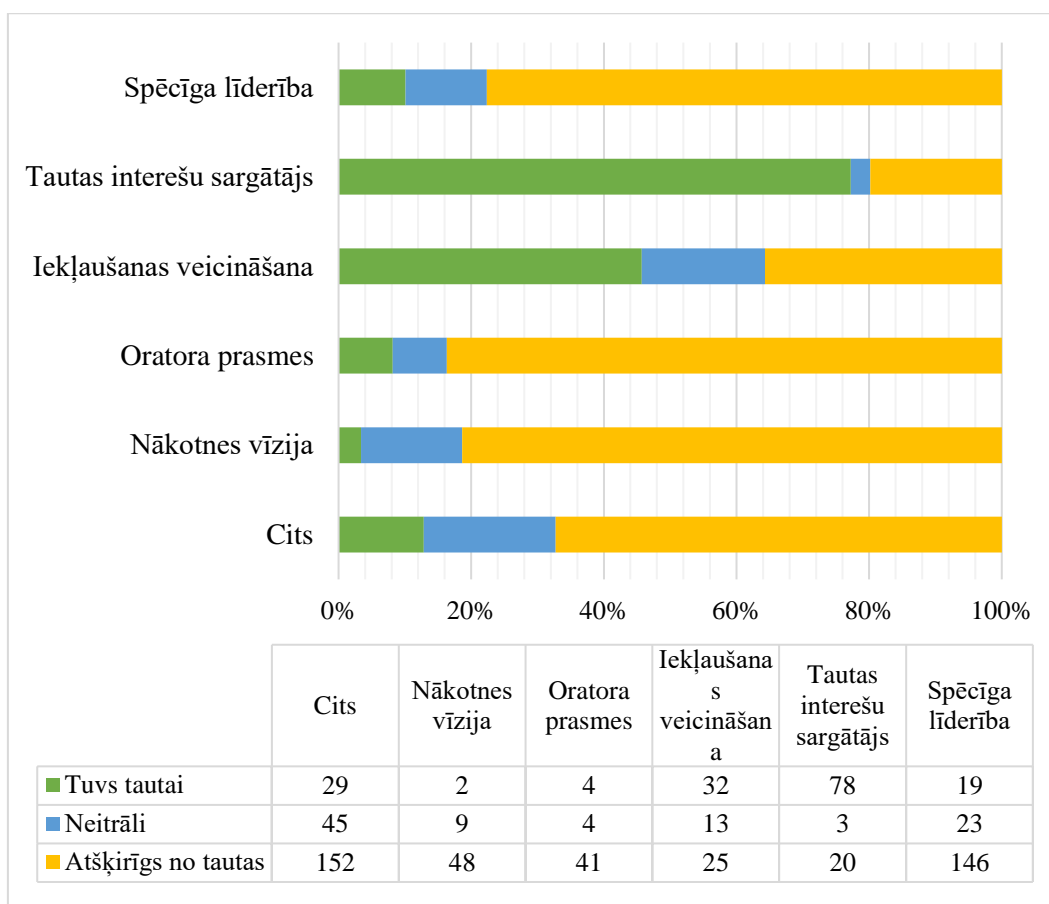
Satversmē noteiktās kvalitātes visretāk tiek vērtētas kā tādas, kur prezidents ir tuvs tautai. Sadalījumā pēc konkrētākām kvalitātēm prezidents gandrīz visos gadījumos absolūtajā vairumā gadījumu tiek vērtēts kā tāls, atšķirīgs no tautas (skat. 5.2.2.2. att.). Visbiežāk pieminētās kvalitātes, kas saistītas ar valsts reprezentāciju, arī premjera nominēšanu un konstitūcijas sarga lomu, tiek vērtētas kā tādas, kur prezidentam jābūt, piemēram, viedākam par tautu, jāpiemīt lielākām zināšanām vai spējām nekā citiem iedzīvotājiem, kas saistīts arī ar intelektuālajām kvalitātēm.

5.2.2.2. att. Par prezidentu pieminēto ar Satversmē noteikto pilnvaru realizāciju saistīto kvalitāšu sadalījums pēc tuvības tautai

Tāpat liela loma ir tam, ka vienīgi prezidentam un nevienam citam ir uzticētas konkrētas Satversmē noteiktās funkcijas, attiecīgi arī šo funkciju izpildē prezidents analizētajos rakstos tiek vērtēts kā atšķirīgs no pārējās sabiedrības vai tāls no tās. Savukārt gadījumi, kad prezidents tiek novērtēts kā tuvs tautai, saistīti ar to, ka, piemēram, reprezentējot valsti, tiek vērtēts, ka prezidentam izdevies pārstāvēt tieši tautas intereses ārvalstīs. Visbiežāk prezidents kā tuvs tautai tiek novērtēts saistībā ar citām Satversmē noteiktajām kvalitātēm, kas ir, piemēram, analizētais Saeimas atlaišanas rosināšanas gadījums, arī, piemēram, noteiktu likumprojektu neizsludināšana, kas viedokļa paudēja ieskatā būtu bijis pretrunā ar tautas interesēm un prezidents tiek atzinīgi novērtēts par to, ka licis Saeimai pārskatīt konkrētu likumprojektu.

Lai arī kopumā prezidenta ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes tiek vērtētas kā tālas no tautas, analizējot smalkāk, redzami gadījumi, kad prezidents konkrētās ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātēs vairāk nekā pusē, kā arī apmēram pusē gadījumu tiek vērtēts kā tuvs tautai. Proti, tā ir tautas interešu sargātāja loma, kas nepilnos 80 % gadījumos vērtēta kā tuva tautai un kvalitāte, kas saistīta ar iekļaušanas, vienotības veicināšanu sabiedrībā, kur nepilnos 50 % gadījumu prezidents tiek vērtēts kā tuvs tautai (skat. 5.2.2.3. att.).

5.2.2.3. att. Par prezidentu pieminēto ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu sadalījums pēc tuvības tautai

Arī prezidenti paši sev kā nozīmīgu mērķi izvirza tautas saliedēšanu vai iekļaušanas veicināšanu. Piemēram, Valdis Zatlers vairākkārt intervijās dažādos medijos savas prezidentūras sākumā 2007. gadā norāda, ka redz savu misiju tautas vienošanā: “Mans mērķis ir panākt savstarpēju cieņu un pragmatisku sadarbību starp dažādām etniskām, sociālām un ekonomiskām sabiedrības grupām.”²⁴² V. Zatlers atsevišķos gadījumos norāda, ka iepriekš šī sabiedrības vienošana neesot notikusi, kā arī secina, ka šis mērķis ir panākams diskusijā un dažādu viedokļu pieņemšanā.

“Būtu jārunā par to, ka vienotība rodas uz saliedētības bāzes. Vienotību var panākt diskusiju, strīdu rezultātā, kuros jāpieņem arī tie viedokli, kurus pats neatbalsti, un jāatzīst to eksistence. Lielākā kļūda ir radikalizācijā. Nav tālu līdz tam, ka sāktu iziet ielās un cīnīties cits ar citu.”²⁴³

²⁴² Ошкая, И. (2007, 13 авг.). Валдис Затлерс: “Пресса создаёт свою повестку дня”. *Час.*

²⁴³ Daukste, A. (2007, 5. jūl.). Zatlers: “Varu skatīties ar godīgu skatienu”. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2. lpp.

Kopumā šis V. Zatlera mērķis, īpaši krievu valodā iznākošajā presē, tika vērtēts pozitīvi. Turklāt krievu valodā iznākošajā presē ir vēl viens būtisks aspekts, kas tiek saistīts ar sabiedrības vienotības veicināšanu – tā ir ar intelektuālo lomu saistītā kvalitāte, proti, valodu zināšanas, bet konkrētāk – tieši krievu valodas zināšana un runāšana tajā ar noteiktu sabiedrības daļu. Kopumā, īpaši sākotnējā periodā, V. Zatlers krievu valodā iznākošajā presē tiek uzņemts ar lielām gaidām, tajā arī samērā mazāka uzmanība tiek pievērsta kritikai, kas bieži atspoguļota presē latviešu valodā – pacientu aploksņu pieņemšanai un stāstam, kas saistīts ar Zoodārzu. Krievu valodā iznākošajā presē pēc Vairas Vīķes-Freibergas, kurai bija stingra nostāja konkrētos jautājumos un nepārprotama orientēšanās uz Rietumiem, V. Zatlers tiek vērtēts kā prezidents, kurš būs tuvs tautai, patiesi izprātīs tās pagātni un iedziļināsies problēmās, ar ko saskaras krievu valodā runājošie Latvijas iedzīvotāji. Piemēram, šādi komentētājs vērtē V. Zatleru, stājoties prezidenta amatā, 2007. gadā laikrakstā “Vesti Segodņa”:

“Jā, pieredzes valsts darbā viņam nav. Bet vai tad Vīķes-Freibergas kundzei tāda bija? Toties, atšķirībā no priekšgājējas, jaunais prezidents izprot Latvijas un bijušās kopīgās valsts ar nosaukumu PSRS realitātes. Un, kas nav maznozīmīgi, pārvalda krievu valodu, un, jādūmā, ka zina arī to, ka voblu ēd ar alu, nevis vodku. Pietiekami tas ir vai nē – rādīs laiks. Tāpat kā to, cik vērti ir Zatlera vārdi par vēlmi saliedēt Latvijas sabiedrību un “nekarot” ar pieminekļiem...”²⁴⁴

Augstāk minētajā citātā ir skaidra atsauce uz Vairas Vīķes-Freibergas izteikumu par to, ka 9. maiju atzīmē ar “vodku un voblu”, kas savulaik ļoti aizskāra tajā skaitā Latvijas krievvalodīgos iedzīvotājus.²⁴⁵ Kopumā krievu valodā raidoši un rakstoši mediji faktiski tiek vērtēti kā autonoma mediju sistēma, kas strādā pēc Latvijas likumiskā regulējuma, taču kopumā nodrošina pro-Krievijas, eiroseptisku un NATO kritizējošu vēstījumu.²⁴⁶

Arī kopumā laikrakstā “Vesti Segodņa” vērojamā prokrieviska attieksme par dažādiem jautājumiem, kas atšķiras no latviešu presē lasāmā, attiecībā uz dažādiem pretrunīgiem jautājumiem, piemēram, Krimas aneksiju, un tas ir vairākkārt kritizēts.²⁴⁷ Analizējot Latvijas krievvalodīgo mediju saiknes ar kaimiņvalsti Krieviju un tās politiskajiem spēkiem, pētnieks Rolands Tjarve norāda, ka jāvērtē kritiski šo īpašnieku ietekme uz medijiem, “ņemot vērā

²⁴⁴ Маркаръян, К. (2007, 5. июля). WHO IS Mr. ЗАТЛЕPC? *Вести Сегодня*. С. 2–3.

²⁴⁵ BNS. (2006). Vīķi-Freibergu izbrīna Krievijas reakcija uz viņas teikto par “vodku un voblu”. *Diena*. Sk. 2020, 23. maijā: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/viki-freibergu-izbrina-krievijas-reakcija-uz-vinas-teikto-par-vodku-un-voblu-8667fbclid=IwAR0gO2Ri8bbUt5qcIcdgEkWwWV3sjrU4dC9Ilhd30GpoLKyaVT4Q1E0rJs>

²⁴⁶ Skudra, O. (2018). Politiskie mediji. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 228.–344. lpp.

²⁴⁷ Tjarve, R. (2018). Mediju īpašnieki Latvijā: situācijas pārskats, analīze un iespējamie riski. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 76.–92. lpp.

iespējamo Krievijas propagandu, kas ne tikai var sekmēt Latvijā dzīvojošo sašķeltību politiskajos un ideoloģiskajos uzskatos, bet arī daļu Latvijas krievvalodīgo mediju patērētāju apgādāt ar pretrunīgi un neviennozīmīgi, pat nepatiesi vērtētām ziņām, tādējādi kļūstot par būtisku draudu mediju sarguņa funkcijai un attiecīgi – arī neatkarībai.”²⁴⁸ Tas arī skaidro, kādēļ krievu valodā rakstošajā presē V. Zatlers sākotnēji tiek atzīts kā tuvs (krievu) tautai samērā biežāk, taču latviešu presē uz viņu attiecinātās kvalitātes tiek vērtētas vairāk neitrāli vai arī kā tādas, kas ir tālas vai atšķirīgas no tautas, jo viņš tiek noteiktu, piemēram, politiķu izteikumos vērtēts kā tāds, kas strādā Maskavas labā, attiecīgi, neaizstāvot Latvijas tautas intereses.

Tomēr pozitīvais noskaņojums Latvijas krievu valodā iznākošajā presē pakāpeniski mainās. Pēc V. Zatlera stāšanās amatā un pirmo darbību un viedokļa paušanas prezidenta amatā, redakcijas sleju autori sāk pārnest mēģinājumu izpatikt visiem vai nosēdēt uz diviem krēsliem.²⁴⁹ Taču vēlāk V. Zatlers sāk atbrīvoties no viņam piedēvētajām kvalitātēm, kas saistītas ar Krievijai izdevīga prezidenta tēlu. Tostarp, lai arī iepriekš V. Zatlers ar krievu valodā iznākošajiem medijiem runājis krieviski un par to ticis slavēts, viņš pārstāj to darīt. Atsevišķu rakstu tam velta arī laikraksts “Telegraf” 2009. gadā, kur V. Zatlers tiek vērtēts kā tāds, kurš, pirmkārt, rīkojas pretrunīgi un, otrkārt, vairs neveicina saliedētību. Šajā 2009. gada rakstā, vērtējot šo V. Zatlera lēmumu, tiek citēts arī politologs Ivars Ijabs:

*“No politiskā skatu punkta Valdim Zatleram tas nav pārāk labi, ne arī pārāk gudri (...) Atsakoties runāt krieviski, politiķis rāda: “Man tie krievi nav interesanti un es nekomunicēšu ar viņiem viņu valodā.” Kad tā dara nacionāli noskaņoti politiķi kā Druvieta un Šadurskis, to var saprast, bet, kad tā rīkojas prezidents, tad es šaubos par tāda soļa prātīgumu. Tas izskatās smieklīgi.”*²⁵⁰

Vērojams, ka krievu valodā rakstošajos medijos kritiskā attieksme īpaši vērojama, kad nerunāt krieviski ir prezidenta izvēle, nevis prezidents nezina krievu valodu, jo izvēle nerunāt krieviski tiek reprezentēta kā sabiedrības daļas atgrūšana, nevis, kā tas lielākoties tiek vērtēts latviešu valodā rakstošajā presē – valsts valodas sargāšana.

Kopumā prezidenti analizētajā periodā ļoti uzsver sabiedrības saliedēšanu kā nozīmīgu prioritāti. A. Bērziņš mēģina samierināt pretējās pusēs karojušus Otrā pasaules kara veterānus, kas pārsvarā tiek vērtēts atzinīgi. Savukārt pretrunīgi tiek vērtēts A. Bērziņa viedoklis kontekstā ar 2012. gada februārī notikušo tautas nobalsošanu par grozījumiem Satversmē, kas paredzēja

²⁴⁸ Tjarve, R. (2018). Mediju īpašnieki Latvijā: situācijas pārskats, analīze un iespējamie riski. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 76.–92. lpp.

²⁴⁹ Радионов, В. (2007, 13 авг.). Усидеть на двух стульях. *Час*.

²⁵⁰ Телеграф. (2009, 12. janv.). Президент отказался от русского языка. *Телеграф*.

noteikt krievu valodu kā otru valsts valodu. Sākotnēji A. Bērziņš norādīja, ka referendumā nepiedalīsies, kas, no vienas puses, tika vērtēts atzinīgi, bet, no otras puses – kā latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas neaizsargāšana. Tomēr vēlāk A. Bērziņš maina lēmumu par nepiedalīšanos referendumā, kas īpaši latviešu valodā iznākošajā presē atspoguļotajos viedokļos pārsvarā tiek vērtēts kā pozitīvi un kā tuvināšanās (latviešu) tautai, taču krievu valodā iznākošajā presē – pretēji. Attiecīgi prezidenta kvalitāšu novērtējumā analizētajos rakstos no 2007. līdz 2020. gadam vērojamas noteiktas atšķirības starp krievu valodā iznākošo presi un latviešu valodā iznākošo presi.

Vēl viens aspekts saistībā ar prezidenta lomu tautas saliedēšanā vai vienotības veicināšanā, ir nevienlīdzības mazināšana. Par to samērā intervijās preseī runā prezidents Egils Levits. Arī intervijā šim darbam E. Levits norāda uz diviem virzieniem, kuros, pēc viņa domām, sabiedrībā vajadzīga saliedētība: attiecībā uz valsts pamatiem (“tāpat neatkarīga, demokrātiska, tiesiska valsts, parlamentārā demokrātija, nacionāla valsts un tā tālāk”) un saliedētība politiskos jautājumos, kas kļuvuši pārmērīgi asi (“piemēram, vienlīdzība, nabadzība, jautājums, piemēram, par valsts valodas lietošanu”). E. Levita ieskatā nozīmīgākā prezidenta kā intelektuāļa funkcija ir redzēt valsti kopumā, jo neviena cita institūcija valstī to nedara (skat. 5. pielikumā):

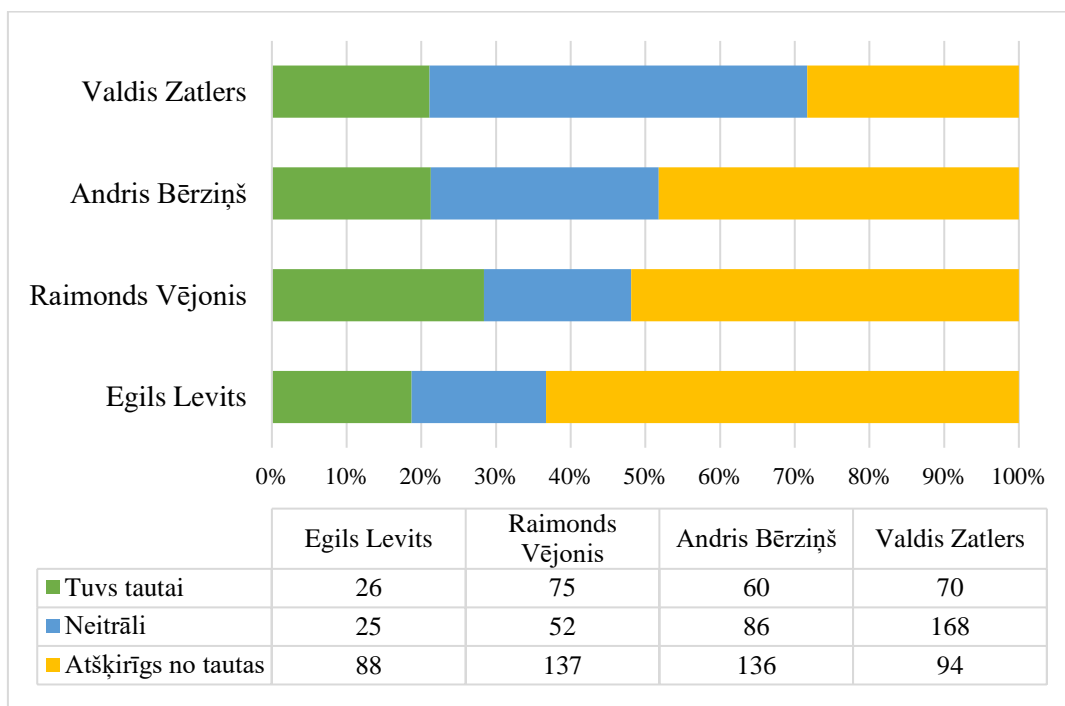
“(..) mums beidzamos divus gadu desmitus valdīja, teiksim, apzināti vai neapzināti neoliberalā ideoloģija. Un man jau vienmēr ir licies, ka tas nav īsti pareizi. Nu to es arī mēģinu uzsvērt, ka šī saliedētības funkcija ir svarīga. Tas viss pieder pie tā lielā uzdevuma – skatīties valsti kopumā. (..) Tas ir būtībā tāds valsts kopējais līdzsvars un balanss, un tajā kontekstā arī jautājums, piemēram, par nevienlīdzību, jo, manuprāt, līdzšinējā politika... (..) Ko tur valsts prezidents var darīt? Valsts prezidents to naudu nevar sadalīt, tas ir valdības uzdevums, bet varu sabiedrībai teikt, ka tas būtu labāk šitā. Nu, cerot, ka valdība to ņems vērā arī, un, ka sabiedriskā doma, to uztvers un ņems to vērā. Tā kā valsts prezidentam nav tādas tiešas ietekmes iespēju. Bet varbūt netieši. Un tā var izdoties. Labi, kad izdodas, nu, ja neizdodas, tad neizdodas, tad prezidents ir mēģinājis.”

Tādējādi no šī izriet arī prezidenta kā intelektuāļa funkcija – artikulēt noteiktu sabiedrības grupu viedokļus, piemēram, pievēršot lielāku uzmanību mazaizsargātākajām iedzīvotāju grupām.²⁵¹

Analizējot kvalitātes, kas katram prezidentam tiek vērtētas kā tādas, kas piemīt vai vismaz daļēji piemīt, prezidenta vērtējums kā tautai tuvs, ir salīdzinoši mazāks. Tas saistās kopumā ar noteiktajām pilnvarām, kas piemīt vienīgi prezidentam, un līdz ar to viņš tiek vērtēts kā atšķirīgs no pārējās sabiedrības. Būtiski norādīt, ka E. Levita prezidentūrai analizētajā

²⁵¹ Hoare, Q., Smith, G., N. (ed.). (1971/1999). *Selection from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence&Wishart. P.131.–132.

periodā nav apritējis pat gads, tāpēc nevar datus par šo prezidentu līdzvērtīgi salīdzināt ar datiem, kas ir gūti par pārējiem prezidentiem. Nepilna gada laikā E. Levits biežāk vērtēts kā atšķirīgs no tautas, bet retāk – kā tuvs tautai. A. Bērziņš kā tuvs tautai tiek vērtēts apmēram 20 % gadījumu, apmēram tāpat kā V. Zatlers, savukārt A. Vējonis visbiežāk analizētajā periodā tiek vērtēts kā tuvs tautai – apmēram 30 % gadījumu (skat. 5.2.2.4. att.).

5.2.2.4. att. Katram no prezidentiem analizētajā periodā iemītošo un daļēji piemītošo kvalitāšu attiecība pēc tuvības tautai

Saistībā ar V. Zatlera tuvību tautai tiek rakstīts tajā skaitā Saeimas atlaišanas rosināšanas dēļ un citu viņa rīcību dēļ, taču par A. Bērziņa tuvību tautai tiek norādīts saistībā ar viņa personiskajām īpašībām, piemēram, vienkāršību, mīlestību pret Latvijas laukiem un citām, kā arī samērā bieži saistībā ar A. Bērziņa intelektuālajām kvalitātēm, proti, iezīmēm, kas saistītas ar antiintelektuālismu, noliedzot prezidenta amata īpašo lomu, kā arī tiešu runāšanu par to, ko viņš domā. Uz to savā vērtējumā par A. Bērziņa trim gadiem prezidenta amatā norāda arī sociologs Arnis Kaktiņš:

“A. Bērziņam nav raksturīgs intelektuāli izsmalcināts runas stils, taču tieši šāds komunikācijas veids ir saprotams un tuvs tautai. “Intelektuāļiem Andra Bērziņa runas maniere nepatīk, taču lielai daļai sabiedrības tas šķiet simpātiski, un to apliecina prezidenta augtie

Tāpat pēc A. Bērziņa lēmuma nekandidēt uz otro pilnvaru termiņu atsevišķos gadījumos tiek norādīts par šī lēmuma ietekmi uz kopējo vērtējumu par prezidentu sabiedrībā: “Šāds noslēgums palielina iespēju, ka A. Bērziņš sabiedrības atmiņā paliks kā politiķis, kurš, lai gan bija neveikls, bet tomēr vienkāršs un tautai saprotams, nevis tāds, kura vēlme pēc augsta un publiska amata bija lielāka, nekā spēja pildīt pienākumus.”²⁵³ Komentētāji samērā bieži kritizē A. Bērziņa spēju pildīt pienākumus, labi reprezentēt valsti, tikmēr A. Bērziņa aizstāvjiem šīs kvalitātes netiek uzsvērtas kā galvenās, bet būtiskāk tiek vērtēta A. Bērziņa tuvība tautai.

Iepriekš norādīts arī, ka R. Vējonis bijis tuvs un saprotams cilvēkiem. Jau kandidējot uz amatu viņš tika pretnostatīts citam kandidātam – Egilam Levitam kā tāds, kurš izpratīs tautas vajadzības un Latvijas cilvēkus. Īpaši viņa prezidentūras sākumā R. Vējonis tika vērtēts kā tautas prezidents. Vienlaikus būtiski norādīt, ka pēc 2014. gada notikumiem Ukrainā, Raimonds Vējonis viedokļos presē tika pozitīvi vērtēts par savu darbību aizsardzības ministra amatā. Līdz ar to kā R. Vējoņa spēcīgā puse tika norādīta aizsardzības jomas pārzināšana, kam varētu būt svarīga loma saistībā ar nākotnes izaicinājumiem, ar ko valstij varētu nākties saskarties nākamajos gados. Tādējādi secināms, ka noteiktos aspektos R. Vējoņa vērtējumā saskatāmas prezidenta kā specifiskā intelektuāļa iezīmes, kas raksturojamas ar spēju iedziļināties detaļās noteiktajā jomā.²⁵⁴ Proti, atspoguļotajos viedokļos, īpaši to politiķu viedokļos, kas atbalstīja Raimonu Vējoni amatā kandidēšanas laikā, kā nozīmīga bija tieši viņa iepriekšējā pieredze aizsardzības jomā, kas noteiktajā laika posmā bija aktuāla un nozīmīga valstij, jo R. Vējonis amatā stājās 2015. gadā, kad aizsardzības jomai tika pievērsta īpaša uzmanība. Tika vērtēts, ka R. Vējoņa specifiskās zināšanas un izpratne par aizsardzības jomas svarīgumu varētu kalpot kā ieguvums valstij un tās iedzīvotājiem kopumā, tā izceļot prezidentu kā profesionāli. Vēlāk gan tieši šis aspekts saistībā ar R. Vējoni analizētajos viedokļos presē parādās salīdzinoši retāk.

Biezāk analizēto viedokļu paudējiem saistošāka bija R. Vējoņa vienkāršība un tuvība tautai. “Latvijas Avīzes” 2016. gadā R. Vējoņa 50. dzimšanas dienai veltītajā feļetonā par prezidentu tiek norādīts: “Vējonis kļuvis iemīļots, jo nepiebāž vēlētajū galvas ar liekām aplamībām, kā dara citi politiķi.”²⁵⁵ Savukārt politologs Jānis Ikstens R. Vējoņa prezidentūras sākumā 2015. gada decembrī laikrakstā “Diena” tiek taujāts par R. Vējoņa piedalīšanos humora

²⁵² Veģe, I. (2014, 9. jūl.). Trīs gadi prezidenta krēslā. *Neatkarīgā Rīta Avīze*.

²⁵³ Buholcs, J. (2015, 14. apr.). Prezidenta lēmums. *Druva*.

²⁵⁴ Фуко, М. (1994/2002). *Интеллектуалы и власть*. Москва: Праксис. 204-205. lpp.

²⁵⁵ Līcītis, E. (2016, 15. jūn.). Vējonim 50. *Latvijas Avīze*.

šovos, kur prezidents esot sevi labi parādījis. J. Ikstens secina, ka “ja viņš tur ir bijis, tad tas brīnišķīgi iekļaujas tajā, ko sauc par tuvināšanos vidējam latvietim.”²⁵⁶ Avīzes rakstā atspoguļotajā politologa vērtējumā tā ir komandas problēma, ja viss, kas no R. Vējoņa darbības paliek atmiņā, ir šovi un basketbols.²⁵⁷ Tādējādi ar to, ka prezidents rāda cilvēkiem, ka ir tāds pats kā visi un šādi tuvinās tautai, konkrētajā vērtējumā ir par maz.

Arī attiecībā pret tuvību tautai R. Vējonis presē vairākkārt tiek pretnostatīts E. Levitam. E. Levita prezidentūrai analizētajā periodā vēl nav apritējis gads, līdz ar to nevar vērtēt salīdzinoši abu prezidentu veikumu un vērtējumus presē. Taču vismaz E. Levita prezidentūras sākuma posmā viņš biežāk tiek vērtēts kā “elitārs prezidents”. Žurnālā “Sestdiena” komentētājs Filips Rajeviskis vērtē, ka E. Levits nav tautas prezidents un nav arī selfiju prezidents:

“Viņš [Egils Levits] cenšas, bet basketbolu viņš neskrien spēlēt un alu dzert kopā ar tautu arī ne. Viņam tas arī nepiestāvētu. Levits vairāk ir elitārs prezidents. Tie, kas viņu virzīja un balsoja, to arī sagaidīja. Viņš ir prezidents intelektuālis,” vērtē Rajeviskis. Šos salīdzinājumus netieši apstiprina arī Levita vaļsirdīgās atbildes mēnesi pēc ievēlēšanas intervijā Latvijas Radio Pieci.lv. Prezidents labprātāk klausās klasisko mūziku, sliktu literatūru nelasa, bet augsti novērtē labas recenzijas. Levita hobijs ir “iedziļināties interesantās idejās” zinātnē, filozofijā un literatūrā, un, ja uz vakariņām varētu ielūgt trīs cilvēkus no jebkura laikmeta, viņš labprāt parunātos ar kanādiešu filozofu Čārlzu Teiloru, pirmo aktīvo latviešu feministi Bertu Pīpiņu un atmodas laika līderi Daini Īvānu.”²⁵⁸

Šis raksta fragments, kā arī E. Levita darbība un runas skaidri iezīmē E. Levita pozitīvo attieksmi pret intelektuālo dzīvi. Viņam ir raksturīgas prointelektuāla iezīmes, kas nozīmē to, ka prezidents intelektuālo dzīvi uzskata par vērtību, viņš demonstrē savu intelektuālo darbību, savus intelektuālos orientierus, kā arī pats ir aizņemts ar intelektuālo darbību, kā arī rosina ar to nodarboties.²⁵⁹ Arī iepriekš minētajā F. Rajeviska viedoklī tiek norādīts, ka E. Levitam nepiestāvētu skriet spēlēt basketbolu vai dzert alu kopā ar tautu. Žurnāla “Ir” komentētājs Aivars Ozoliņš vērtē līdzīgi: “Prezidentam un citiem valsts vadītājiem nav vienmēr jābūt vai jāizliekas esam “kā no vienkāršās tautas”. Tauta nav stulba un, nav šaubu, ciena politiķus, kuriem var uzticēties arī kā Latvijas pārstāvjiem pasaulē.”²⁶⁰ Attiecīgi arī šajā gadījumā intelektuālā loma tiek saistīta ar Satversmē noteikto prezidenta funkciju – reprezentēt valsti.

²⁵⁶ Egle, I. (2015, 18. dec.). Mans draugs prezidents. *Sestdiena*. 18.–21. lpp.

²⁵⁷ Turpat.

²⁵⁸ Plauka, J. (2019, 20. dec.). Elites līdztautietis ar savu rokkrakstu. *Sestdiena*. 14.–18. lp.

²⁵⁹ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

²⁶⁰ Ozoliņš, A. (2019, 11. jūl.). Levits un zīmes. *Ir*. 6.lpp.

Vienlaikus gan šādā gadījumā pastāv risks, ka prezidentu apvairo elitārisma vai tajā, ka viņš pilnībā neizprot cilvēku gaidas.²⁶¹ E. Levits īpašu kritiku izpelnījās budžeta veidošanas procesā no mediķiem par noteiktiem izteikumiem un to, ka neizmantoja iespēju 2020. gada valsts budžetu ar mediķiem ne līdz galam izpildīto solījumu par algas pielikumu atdot Saeimai otrreizējai caurlūkošanai.²⁶² Žurnālā “Sestdiena”, vērtējot prezidenta pirmos darbības mēnešus, tiek norādīts: “Daži uz viņu cerēja teju kā uz nācīgas tēvu, tomēr laimes lācis viņa personā nav iemiesojies.”²⁶³ Tiek vērtēts, ka E. Levits radījis darbīga un intelektuāla prezidenta iespaidu, “taču netrūkst arī viņam veltītu kritisku vārdu, tostarp no mediķiem, kas pat sakās zaudējuši viņam uzticību.”²⁶⁴ Tāpat savā viedoklī F. Rajeviskis norāda, ka sabiedrība tomēr varētu gribēt, lai prezidents “tik ļoti nespēlē vienā laukuma pusē ar valdību.”²⁶⁵ Taču “savās intelektuāla robežās” Levits esot aptvēris visas sabiedrības grupas, ticies ar pārstāvjiem no visām šobrīd karstajām jomām.²⁶⁶

Attiecīgi šādi vērtējumi norāda uz to, ka no prezidenta tiek sagaidīta kritiska attieksme un stingrāka nostāja pret Saeimas un valdības darbu, kad tā nepilda savas saistības, piemēram, attiecībā pret mediķiem. Būtiski, ka šajā gadījumā no prezidenta kā intelektuāļa tika sagaidīta sabiedrības interešu artikulēšanas loma. Taču, to nesagaidot, sekoja vilšanās. Tiek vērtēts, ka, ja līderi nespēj vai nevēlas pildīt sabiedrības gaidas pēc problēmu risināšanas vai vismaz kritizēt esošo varu, viņu sekotājiem ir vilšanās sajūta ne tikai par konkrēto līderi, bet arī par politiku kopumā.²⁶⁷ Tomēr pastāv arī cits risks, proti, līderība, kas var tikt vērtēta kā tautai tuva un saprotama, var tikt novērtēta kā politiska iejaukšanās, jo robežu šajā jautājumā ir sarežģīti noteikt, tādēļ ir valstis, kur prezidentam viņa neatkarības aizsardzībai likums vai ierāža liedz teikt publiski tādu viedokli, kas var tikt traktēts kā politiski strīdīgs.²⁶⁸

Krievu valodā iznākošajā laikrakstā “Vesti Segodņa” žurnālists prezidentu A. Bērziņu vērtē kā tādu valsts galvu, kas pierādījis, ka “viņa viedoklis var būtiski atšķirties no tā, ko piedāvā valsts tautai valdošā koalīcija un solidārā ar to radošā inteliģence. Nemainīgi prakse rāda, ka valsts galva darbojas pareizā virzienā – viņa reitings pagājušajā gadā ir būtiski

²⁶¹ Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.

²⁶² Kincis, J. (2020). Levita pusgads prezidenta amatā: Spilgtas runas, vairākas iniciatīvas un vīlušies mediķi. *Lsm.lv: Īstenības izteiksme 15 minūtēs*. Sk. 2020, 9. janv.: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/levita-pusgads-prezidenta-amata-spilgtas-runas-vairakas-iniciativas-un-vilusies-mediki.a344193/>

²⁶³ Plauka, J. (2019, 20. dec.) Elites līdztautietis ar savu rokrakstu. *Sestdiena*. 14.–18. lpp.

²⁶⁴ Turpat.

²⁶⁵ Turpat.

²⁶⁶ Turpat.

²⁶⁷ Brikše, I. (2016). *Komunikācija. Mediji. Universitāte*. Rīga: Mansards. 114. lpp.

²⁶⁸ Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. P. 7.–9.

audzis.”²⁶⁹ Tādējādi A. Bērziņa “neatkarība, piesardzība un objektivitāte,”²⁷⁰ sargājot tautas intereses, tiek vērtēta pretnostatījumā tā saucamās elites un intelektuāļu viedokļiem. A. Bērziņš šajā gadījumā tiek reprezentēts kā tautas prezidents, kurš nepakļaujas valdošajai koalīcijai un intelektuāļiem, patiesi pārstāvot cilvēku intereses un sakot, ko domā.

Daudzkārt medijos atzinīgi tika vērtēta arī R. Vējoņa samērā biežā kritika politiķiem. Latvijā sabiedrība ir vērsta uz to, lai atbalstītu харismātiskus līderus, kas, ja ne risina problēmas, tad vismaz ir kritiķi, kas vērsas pret esošo varu un arī konkrētiem šīs varas pārstāvjiem.²⁷¹ Tomēr asos izteikumus par politiķiem kritiski vērtē politologs Jānis Ikstens, viņa teikto pārstāsta “Diena”:

“Politologs Ikstens nedomā, ka prezidentam tādā veidā vajadzētu pelt politiķus. “Valsts prezidents pats nāk no politiskās vides, un viņam nevajadzētu noniecināt politiķi kā nodarbošanos. Šāds nepamatots vispārinājums par politiķiem grauj demokrātiju un uzticēšanos valsts pārvaldes sistēmai.” Viņaprāt, prezidents var norādīt uz konkrētām kļūdām, nevis vispārināt, ka visi ir slikti.”²⁷²

Tādējādi viedokļos presē tiek arī pausta būtiska kritika par noteiktiem prezidenta vārdiem, kas tiek vērtēti pat par demokrātijas graušānu. Par šo jautājumu intervijā izsakās arī Egils Levits. Viņa vērtējumā prezidentam galvenokārt jā rūpējas par valsts pamatiem (skat. 5. pielikumā). Attiecīgi, prezidenta izteikumiem ir jābūt pakārtotiem valsts interesēm jeb jābūt valstiski mērķtiecīgiem. Tomēr spriedze rodas, jo prezidenta kā intelektuāļa loma ir saskatīt problēmas un dot tām savus tiešus vērtējumus.

“Tā, māksla ir panākt to, lai šī spriedze nebūtu pārāk liela. Tu vienkārši redzi kaut ko, kas ir ļoti nepareizi un slikti, bet tu to nevari teikt, jo tā pretreakcija nozīmēs, ka tas ļaunums vēl palielināsies. Un tad tu nonāksi pretrunā. Tu būsi pareizi kaut ko pateicis, bet tā reakcija, tas rezultāts būs pretējs. Un tas pieder pie varbūt prezidenta mākslas vai jebkura politiķa mākslas, būt vienlaikus patiesam un vienlaikus mērķtiecīgam. Tas nozīmē, šī sava patiesība, kā tu domā, kā tas ir, ietērt vai ielikt tādā kontekstā, ka tas dod pozitīvu rezultātu.”

Tāpat E. Levits kā piemēru min civildienestu, kas sabiedrībā ir ļoti nepopulārs: “Un, ja es gribētu būt tā, kā sabiedrība, es visu laiku lamātu ierēdņus. Un tad visi teiks: “O! Baigi labais

²⁶⁹ Казаков, К. (2014, 3 апр.). Из президента делают врага. *Вести Сегодня*. С. 6.

²⁷⁰ Turpat.

²⁷¹ Brikše, I. (2016). *Komunikācija. Mediji. Universitāte*. Rīga: Mansards. 114. lpp.

²⁷² Egle, I. (2015, 18. dec.). Mans draugs prezidents. *Sestdiena*. 18.–21. lpp.

prezidents! Viņš arī domā, ka ierēdņus vajag atlaist un sodīt,” un tā, bet tas nebūtu valstiski.” Tādējādi augstāk par intelektuāļa kā tautas interešu artikulētāja lomu šajā gadījumā tiek vērtētas valsts intereses un vēlme panākt ilgtermiņā veiksmīgu rezultātu.

Attiecīgi, prezidenta kā intelektuāļa lomā pastāv noteikti ierobežojumi, kad prezidents nevar pateikt pilnībā to, ko domā, jo viņš noteikta rezultāta panākšanai valsts labā neizsaka to, ko domā pilnībā. Tas gan ir pretrunā Ž. Benda uzskatiem par to, ka intelektuālim ir jābūt spējīgam stāvēt pāri visam praktiskajam un materiālajam jeb politiskajam.²⁷³ Analizētajā periodā viedokļos presē no prezidenta pēc būtības netiek gaidīta spēja stāvēt pāri nacionālajām interesēm un pārstāvēt vispārcilvēciskas vērtības. Lai gan pastāv gaidas pēc prezidenta kā tāda, kas spēj stāvēt pāri dažādu grupu interesēm un spēt saglabāt neatkarību, vienlaikus pastāv pieprasījums sargāt tieši valsts iedzīvotāju, nācijas intereses. Dažkārt prezidenti intervijās piemin, piemēram, dabas aizsardzību vai globālo sasilšanu, tomēr nevar secināt, ka prezidenti par to būtiski iestātos Latvijā kā par galveno prioritāti, un šie jautājumi biežāk tiek spriesti Latvijas kontekstā.

Tādējādi secināms, ka medijos analizētajos viedokļos, tostarp, arī prezidentu paustajos viedokļos no prezidenta tiek sagaidīta tieši darbība nacionālajās interesēs, Latvijas tautas interesēs, ko katrs prezidents uzsver arī savā darbībā. Taču veidi un komunikācija ar sabiedrību par to, kā tas tiek panākts, var būtiski atšķirties atkarībā no prezidenta prioritātēm, personības un intelektuālajām kvalitātēm. Kopumā arī analizētajos preses materiālos pastāv sadursme starp gaidām no prezidenta kā tāda, kas ir tuvs tautai, iestājas par tās interesēm, publiski kritizējot politiķus un lēmumu pieņēmējus, no vienas puses, un, no otras puses, tāda līdera, kas rāda piemēru gan savā darbā, gan komunikācijā, gan uzvedībā privātajās dzīvē, attiecīgi, ir viedāks par tautu, apveltīts ar harismu un spēj uzņemties būt morālais līderis sabiedrībā.

²⁷³ Бента, Ж. (1927/2009). *Предательство интеллектуалов*. Москва: Ирисэн. 112-113. lpp.

SECINĀJUMI

Šī maģistra darba mērķis bija noskaidrot, cik lielā mērā un kādas intelektuālim raksturīgas iezīmes ar Latvijas prezidentu saista viedokļu paudēji analizētajos Latvijas medijos, un mērķis tika sasniegts. Turpinājumā tiks izklāstīti maģistra darbā iegūtie secinājumi.

Latvijā analizētajos viedokļos presē latviešu un krievu valodā laika periodā no 2007. gada marta līdz 2020. gada martam no prezidenta daudz lielākā mērā tiek sagaidītas tieši ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes, īpaši spēcīga līderība, kam seko tautas interešu sargāšana un sabiedrības iekļaušanas veicināšana, spēja izvirzīt nākotnes vīziju un labas oratora prasmes. Ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes analizētajos rakstos tiek pieminētas un sagaidītas ievērojami biežāk nekā kvalitātes, kas attiecinātas tieši uz Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu un ar personību saistītajām kvalitātēm.

Latvijas parlamentārajā sistēmā prezidenta kā intelektuāļa loma ir cieši sasaistīta ar Satversmē noteiktajām prezidenta pilnvarām. Analizētajos komentētāju un prezidentu viedokļos bieži Satversmes sarga funkcija tiek saistīta ar intelektuālo lomu izvirzīt valsts nākotnes vīziju, sabiedrības izglītošanas lomu, skaidrojot parlamentārās demokrātijas nozīmi, reprezentācijas funkcija tiek sasaistīta ar labām oratora prasmēm, savukārt prezidenta spēcīgās līderības loma tiek visbiežāk sasaistīta ar premjera nominēšanu, dažkārt ar likumdošanas iniciatīvām, kā arī konkrētā gadījumā ar Saeimas atlaišanas rosināšanas draudiem un vēlāk rosinājumu atlaist Saeimu. Prezidenti var un pilda intelektuāļa lomu, ko apliecina gan analizētās akadēmiskās atziņas, gan pētījumā iegūtie dati. Tomēr prezidenta kā intelektuāļa loma ir atvērta katra konkrēta prezidenta personīgajai interpretācijai.

Ar intelektuālo lomu noteiktās kvalitātes daudz biežāk rakstos tiek vērtētas kā vēlamas, savukārt konkrētajā periodā katram prezidentam – Valdim Zatleram, Andrim Bērziņam, Raimondam Vējonim, kā arī Egilam Levitam, kura vērtējumu gan nedrīkst pilnvērtīgi analizēt salīdzinājumā ar pārējiem prezidentiem, – ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes kā tādas, kas piemīt katram no prezidentiem, tiek vērtētas apmēram līdzīgu reižu skaitu kā ar Satversmē noteikto pilnvaru pildīšanu saistītās kvalitātes. Tomēr ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu realizācija lielā mērā sasaistāma ar katra konkrētā prezidenta redzējumu par šo amatu un prioritātēm. Kvalitatīvi analizējot iegūtos datus, secināms, ka Latvijā presē paustajos, tostarp, konkrētu prezidentu viedokļos, pastāv ar antiintelektuālismu saistītas tendences, kas īpaši izpaužas prezidenta A. Bērziņa pozīcijā un paustajos viedokļos presē, kā arī pastāv arī pretējas tendences, kas saistītas ar prointelektuālu attieksmi, kas izpaužas prezidenta E. Levita viedokļos un vērtējumos par viņu.

Latvijā vērojama sadursme starp gaidām no prezidenta kā tuva tautai un prezidenta kā viedāka jeb tāda, kas stāv pāri pārējai sabiedrībai. Absolūtais vairākums presē pieminēto ar intelektuālo lomu saistīto prezidenta kvalitāšu paustajos viedokļos tiek vērtētas kā vēlamas vai obligātas. Lai arī lielākajā daļā no analizētajām ar intelektuālo lomu saistītajām prezidenta kvalitātēm tās tiek vērtētas kā tālas no tautas, ir atsevišķas kvalitātes – tautas interešu sargāšana un sabiedrības iekļaušanas veicināšana – kas tiek lielā mērā vērtētas kā tuvas tautai. Turklāt pastāv noteikti ierobežojumi prezidenta kā intelektuāla lomā Latvijas parlamentārajā sistēmā, kur, reprezentējot valsti un aizstāvot iedzīvotāju intereses, prezidents nevar pilnība brīvi paust savu viedokli.

Darbam tika izvirzīta sekojoša **hipotēze**: Prezidenta kā intelektuāla kvalitātes analizētajos medijos pārsvarā saistītas ar spēcīgu līderību, spēju pārliecinoši publiski izteikties un tautas interešu sargāšanu. Darbā izvirzītā hipotēze apstiprinājās un kā vēl viena kvalitāte, kas visbiežāk vērtēta kā vēlama, ir sabiedrības saliedēšanas veicināšana.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Āboliņa, I. (2019). *Suspensīvā veto prakse pārvaldībā Latvijā (1993–2018): Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Politikas zinātnes nodaļa.
2. Balodis, R. (2003). Kā izpaužas Valsts prezidenta kreatīvā funkcija. *Jurista Vārds*, 1(259).
3. Bērziņš, A. (2013). Valsts prezidenta A. Bērziņa ierosinātais Satversmes grozījumu projekts. *Saeima*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.saeima.lv/darbagrupa/aberzins.pdf>
4. Bērziņš, D. (2018). Marginalizēto sociālo grupu reprezentācija medijos. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 414.–439. lpp.
5. Brikše, I. (2016). *Komunikācija. Mediji. Universitāte*. Rīga: Mansards.
6. Bulmer, E. (2017). *Non-Executive Presidents in Parliamentary Democracies*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
7. Delna. (2014). Valsts prezidenta Valda Zatlera ultimāts Saeimai un valdībai 2009. gadā. Deputāti uz delnas. Arhīvs. Sk. 2020, 3. maijā: <http://deputatuzdelnas.lv/lv/notikumu-hronika/valsts-prezidenta-politiska-ietekme/valsts-prezidenta-valda-zatlera-ultimats-saeimai-un-valdibai-2009-gada.html>
8. Dišlers, K. (1925./ 2004). *Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas*. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstnesis.
9. Drake, D. (2005). *French Intellectuals and Politics from the Dreyfus Affair to the Occupation*. New York: Palgrave Macmillan.
10. Dubrovskaya, T., etc. (2015). *Judicial power in Russian print media: Strategies of representation*. Thousand Oaks, etc.: SAGE.
11. Duvold, K., etc. (2020). *Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration*. Cham: Palgrave Macmillan.
12. Elo, S. (etc.). (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. Sage. 1–10.
13. European Commission. (2020). Switzerland: Main Executive and Legislative Bodies. European Commission. Sk. 2020, 4. march: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/main-executive-and-legislative-bodies-115_en
14. Gilles, D., Foucault, M. (1972). *Intellectuals and Power*. Sk. 2019, 1. dec.: <https://theanarchistlibrary.org/library/gilles-deleuze-michel-foucault-intellectuals-and-power.pdf>

15. Grumolte-Lerhe, I. (2016). *Nepiesaistītā intelektuāļa iesaistīšanās valsts pārvaldē: Rainis un Vaclavs Haveli: Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Politikas zinātnes nodaļa.
16. Hermann, M. (1994). Presidential Leadership Style, Advisory Systems, and Policy Making: Bill Clinton's Administration After Seven Months. *Political Psychology*, 15 (2), 363–374.
17. Hoare, Q., Smith, G., N. (ed.). (1971/1999). *Selection from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence&Wishart.
18. Hsieh, H., Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Sage Publications. P. 1277.–1288.
19. Ijabs, I. (2014). Politiskā līdzdalība. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 209.–222. lpp.
20. Ikstens, J. (2014). Politisko partiju demokrātiskā loma. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 113.–126. lpp.
21. James, W. (1907). *The Social Value of the College-Bred*. Address Delivered at a Meeting of the Association of American Alumnae at Radcliff College. Sk. 2019, 10. nov.: <https://www.uky.edu/~eushe2/Pajares/jaCollegeBred.html>
22. Jennings, J., Kemp-Welch, A. (1997). *Intellectuals in Politics: From the Dreyfus Affair to Salman Rushdie*. London, New York: Routledge.
23. Jurista Vārds. (2017). Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. *Jurista Vārds*, 22 (976), 24.–27.
24. Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). *Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros*. Sk. 2019, 5. feb: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/12/KTK_VP_FUNKCIJAS.pdf
25. Konstitucionālo tiesību komisija. (2011). Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija: Viedokļa par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros gala secinājumi. *Latvijas Vēstnesis*, 2011, 15. martā. Sk. 2020, 10. feb.: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/227160>
26. Krenberga, O. (2017). Tautas vēlēts prezidents – riski vai ieguvumi. *LSM, Ziņu analīze*. Sk. 2020, 25. maijā: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/tautas-velets-prezidents-riski-vai-ieguvumi.a241961/>
27. Kincis, J. (2020). Levita pusgads prezidenta amatā: Spilgtas runas, vairākas iniciatīvas un vīlušies mediķi. *Lsm.lv: Īstenības izteiksme 15 minūtēs*. Sk. 2020, 9. janv.:

- <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/levita-pusgads-prezidenta-amata-spilgtas-runas-vairakas-iniciativas-un-vilusies-mediki.a344193/>
28. King, M., L. (1978). The Social Role of Intellectuals: Antonio Gramsci and the Italian Renaissance. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, 61 (1), 23-46.
 29. Kurzman, C., Owens, L. (2002). The Sociology of intellectuals. *Annual Reviews*. 28, 69–90.
 30. LA.lv. (2017). Vējonis: 2019. gadā Valsts prezidentu jāvēl visai tautai. *LA.lv: Politika*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.la.lv/vejonis-2019-gada-valsts-prezidentu-javel-visai-tautai>
 31. Levits, E. (2016). Demokrātiskā valsts iekārta, brīvas vēlēšanas un parlamentārā demokrātija. Grām. Balodis, R., u.c. *Parlamentārā izmeklēšana Latvijas Republikā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
 32. Levits, E. (2016). Valsts prezidenta aizvietošana: Satversmes 52. pants. *Jurista vārds*, 5 (908), 12.–13.
 33. Lsm.lv Ziņu redakcija. (2015). Par Valsts prezidentu ievēlēts Raimonds Vējonis. Teksta tiešraides arhīvs. LSM. Sk. 2020, 25. maijā: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/par-valsts-prezidentu-ievelets-vejonis.-teksta-tiesraides-arhivs.a132170/>
 34. McIntosh, M., J., Morse, J., M. (2015). Situating and Constructing Diversity in Semi-Structured Interviews. *Global Qualitative Nursing Research*, 1.–12.
 35. National Archives. (2019). The Constitution of the United States: A Transcription. *National Archives: America's Founding Documents*. Sk. 2020, 17. feb.: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>
 36. Ņikišins, J., u.c. (2014). Politiskā kultūra un demokrātija. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 237.–254. lpp.
 37. Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
 38. Ragsdale, L. (1993). *Presidential Politics*. Boston, etc.: Houghton Mifflin Company.
 39. Rensberger, B., (2007). Media and Democracy. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 60(2), 19–20.
 40. Reporters without borders. (2020). 2020 World Press Freedom Index. *RSF*. Retrieved April 25 from <https://rsf.org/en/ranking>
 41. Rose, G. (2007). *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. London: Sage.
 42. Perse, E. (2001). *Media Effects and Society*. New York: Routledge.

43. Pleps, J., u.c. (2014). *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
44. Pleps, J. (2015). Kuru pēc skaita Valsts prezidentu vēlēsim. *Jurista Vārds*, 22 (874), 13–17.
45. Powell, W., DiMaggio, P. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
46. President.lv. (2020). Bijušie Valsts prezidenti. President.lv. Sk. 2020, 25. apr.: <https://www.president.lv/lv/valsts-prezidents/bijusie-valsts-prezidenti>
47. Procevska, O. (2015). *Latvijas publiskie intelektuāļi perestroikas un atmodas laikā: identitāšu konstruēšana un publiskie diskursi (1986-1992): Promocijas darbs*. Rīga: LU SZF Komunikācijas studiju nodaļa.
48. Saeimas Preses dienests. (2011). Oficiāli zināms 11. Saeimas sastāvs. *Saeimas ziņas*. Sk. 2020, 24. maijā: <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18891-oficiali-zinams-11-saeimas-sastavs>
49. Saeimas preses dienests. (2018). Valsts prezidentu turpmāk ievēlēs atklātā Saeimas balsojumā. *Saeima*. Sk. 2019. 12. martā: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/27254-valsts-prezidentu-turpmak-ieveles-atklata-saeimas-balsojuma>
50. Satversme. (1922. 15. feb.) III nodaļa. Valsts prezidents. *Satversmes Sapulce*. 1922, 7. nov.
51. Satversme. (1922. 15. feb.) IV nodaļa. Ministru kabinets. *Latvijas Vēstnesis*. 1993., 1. jūl.
52. Shogan, C., J. (2007). Anti-Intellectualism in the Modern Presidency: A Republican Populism. *Perspectives on Politics*, 5(2), 295–303.
53. Skudra, O. (2018). Politiskie mediji. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 228.–344. lpp.
54. Steiner, J. (2012). *The Foundations of Deliberative Democracy*. Cambridge, New York etc.: Cambridge University Press.
55. Šulmane, I., Uzule, L. (2018). Latvijas mediju vides raksturojums: Ieskats nacionālo un reģionālo mediju darbinieku viedoklī. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 117.–137. lpp.
56. Titscher, S. (etc.). (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, etc.: Sage Publications.
57. Tjarve, R. (2018). Mediju īpašnieki Latvijā: situācijas pārskats, analīze un iespējamie riski. Grām.: Zelče, V. (zin. red.) *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 76.–92. lpp.

58. Valsts prezidents. (2007. 7. dec.). Valsts prezidenta paziņojums Nr. 13. “Par Konstitucionālo tiesību komisijas izveidošanu”. *Latvijas Vēstnesis*. Sk. 2019, 5. feb: <https://likumi.lv/ta/id/167963-par-konstitucionalo-tiesibu-komisijas-izveidosanu>
59. Valtensbergs, V. (2014). Likumdevēja demokrātiskā efektivitāte. Grām.: Rozenvalds, J. (zin.red.) *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005–2014*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. 141.–157. lpp.
60. Webb, J. (2009). *Understanding Representation*. Los Angeles, etc.: SAGE.
61. Weber, R., P. (1990). *Basis content analysis*. Second edition. London, etc.: SAGE Publications.
62. Бенда, Ж. (1927/2009). *Предательство интеллектуалов*. Москва: Ирисэн.
63. Фуко, М. (1994/2002). *Интеллектуалы и власть*. Москва: Праксис.

PIELIKUMI

Medijs:

Raksta datums:

Raksta autors:

Raksta nosaukums:

Lappuse:

Raksta valoda:

Prezidentam piedēvētā funkcija, kvalitāte:

1. Materiālā piesauktā prezidenta funkcija un kvalitāte, kas saistīta ar šīs funkcijas izpildi:

1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju:

- a. Rezentē valsti;
- b. Konstitūcijas sargs;
- c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību;
- d. Valsts politikās neitralitātes aizsardzība;
- e. Kontinuitātes nodrošināšana (lai neiestātos varas vakuums, piemēram, kad vakants ir Ministru prezidenta amats vai parlamenta atlaišanas gadījumā);
- f. Premjera nominēšana
- g. Citu noteikto pilnvaru pildīšana.

1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes:

- a. Spēcīgas līderības kvalitātes;
- b. Spēja izvirzīt valsts nākotnes vīziju;
- c. Izglītības līmenis;
- d. Zina valodas;
- e. Labas oratora prasmes;
- f. Iekļaušanas vai vienotības veicināšana sabiedrībā;
- g. Tautas interešu sargātājs/ sabiedrības viedokļu artikulēšana;
- h. cits.

1.3. Ar personību saistīta kvalitāte.

1.4. Cits.

2. Prezidenta vieta rakstā:
 - a. raksta galvenā tēma veltīta prezidenta institūcijai, kvalitātēm, prezidenta darbībai, personībai vai citiem ar prezidenta amatu saistītiem aspektiem;
 - b. raksta tēma vienlīdz citiem jautājumiem veltīta arī prezidenta institūcijai, kvalitātēm, prezidenta darbībai, personībai vai citiem ar prezidenta amatu saistītiem aspektiem
 - c. rakstā nav būtiskas lomas prezidenta institūcijai, kvalitātēm, prezidenta darbībai, personībai vai citiem ar prezidenta amatu saistītiem aspektiem.

3. Materiāla veids:
 - a. ziņa;
 - b. reportāža;
 - c. analītisks materiāls;
 - d. komentārs (redakcijas sleja);
 - e. apraksts, portrets;
 - f. intervija;
 - g. cits.

4. Materiāla temats (iespējami vairāki atbilžu varianti):
 - a. Prezidenta vēlēšanas;
 - b. Prezidenta pilnvaras;
 - c. Prezidenta darbība, lēmumi;
 - d. Valdības veidošana;
 - e. Prezidenta runas izvērtējums;
 - f. Cits.

5. Kvalitāte tiek attiecināta:
 - a. Uz sevi (prezidenta pašidentifikācija)
 - b. Apgalvojumu par prezidentu izsaka cits cilvēks.

6. Konkrētā kvalitāte attiecināta uz (var būt vairākas atbildes):
 - a. Konkrētu prezidentu/ ievēlētu prezidentu materiāla iznākšanas brīdī; kuru?
 - b. Eksprezidentu/-i, kuru?
 - c. Prezidenta amata kandidātu/-i;

- d. Prezidenta amatu;
 - e. Citas valsts vadītāju;
 - f. Cits.
 - g. Grūti noteikt.
7. Vai konkrētā kvalitāte prezidentam/-ei piemīt (ja 6. punktā ir vairākas atbildes vai pieminēti vairāki bijušie prezidenti, uz kuru kvalitāte attiecināta):
- a. Piemīt;
 - b. Piemīt daļēji;
 - c. Piemīt nepietiekami;
 - d. Nepiemīt;
 - e. Grūti noteikt.
8. Konkrētās kvalitātes vēlamība analizētajā materiālā:
- a. Obligāta;
 - b. Vēlama;
 - c. Nevēlama;
 - d. Ne vēlama, ne nevēlama;
 - e. Nedrīkst būt;
 - f. Grūti noteikt.
9. Materiālā pieminētā kvalitāte norāda uz:
- a. Prezidentu kā tuvu tautai;
 - b. Prezidentu kā viedāku, atšķirīgu no pārējās sabiedrības/ tālu no tautas;
 - c. Neitrāli;
 - d. Grūti noteikt.

Obligāto un vēlamo kvalitāšu pieminēšanas sadalījums pēc prezidentu viedokļa un pēc komentētāju viedokļa presē (2007–2020)

		Prezidenti		Komentētāji	
		Obligāta	Vēlama	Obligāta	Vēlama
1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Rerezentē valsti	37	9	57	40
	b. Konstitūcijas sargs	7	9	7	6
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	1	2	1	1
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	4	1	1	6
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	3	0	2	1
	f. Premjera nominēšana	13	2	20	8
	g. Citas	22	38	33	65

		Prezidenti		Komentētāji	
		Obligāta	Vēlama	Obligāta	Vēlama
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes	a. Spēcīga līderība	10	38	17	121
	b. Nākotnes vīzija	7	14	3	35
	c. Izglītība	0	3	2	6
	d. Zina valodas	0	0	0	25
	e. Oratora prasmes	0	2	2	46
	f. Iekļaušanas veicināšana	4	31	4	31
	g. Tautas interešu sargātājs	13	40	4	45
	h. Cits	16	45	9	140

	Prezidenti		Komentētāji	
	Obligāta	Vēlama	Obligāta	Vēlama
Ar personību saistītas kvalitātes	15	73	13	207

Nevēlamo un kvalitāšu, kas nedrīkst būt, sadalījums pēc prezidentu viedokļa un pēc komentētāju viedokļa presē (2007–2020)

		Prezidenti		Komentētāji	
		Nevēlama	Nedrīkst būt	Nevēlama	Nedrīkst būt
1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Reprētē valsti	0	0	2	0
	b. Konstitūcijas sargs	0	0	1	0
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	0	0	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	0	1	0	0
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	0	0	0	0
	f. Premjera nominēšana	0	0	0	1
	g. Citas	7	1	9	1

	Prezidenti	Komentētāji
--	------------	-------------

		Nevēlama	Nedrīkst būt	Nevēlama	Nedrīkst būt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	2	1	14	0
	b. Nākotnes vīzija	2	0	1	0
	c. Izglītība	0	0	0	0
	d. Zina valodas	0	0	0	1
	e. Oratora prasmes	0	0	4	0
	f. Iekļaušanas veicināšana	0	0	1	0
	g. Tautas interešu sargātājs	0	0	0	0
	h. Cits	5	2	6	1

	Prezidenti		Komentētāji	
	Nevēlama	Nedrīkst būt	Nevēlama	Nedrīkst būt
Ar personību saistītas kvalitātes	4	0	82	1

Pieminēto kvalitāšu vēlamība analizētajos rakstos latviešu un krievu valodā

Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistīto kvalitāšu vēlamība analizētajos rakstos latviešu valodā.

		Obligāta	Vēlama	Nevēlamā	Nedrīkst būt
1.1.Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Rerezentē valsti	71	29	1	0
	b. Konstitūcijas sargs	8	12	1	0
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	1	2	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	3	1	0	1
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	5	1	0	0
	f. Premjera nominēšana	27	8	0	0
	g. Citas	46	81	14	2

Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistīto kvalitāšu vēlamība analizētajos rakstos krievu valodā.

		Obligāta	Vēlama	Nevēlamā	Nedrīkst būt
1.1.Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Rerezentē valsti	23	20	1	0
	b. Konstitūcijas sargs	6	3	0	0
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	1	1	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	2	6	0	0
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	0	0	0	0
	f. Premjera nominēšana	6	2	0	0
	g. Citas	9	22	2	0

Ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu un ar personību saistīto kvalitāšu vēlamība rakstos latviešu valodā.

		Obligāta	Vēlama	Nevēlama	Nedrīkst būt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	24	120	16	0
	b. Nākotnes vīzija	8	40	3	0
	c. Izglītības līmenis	0	7	0	0
	d. Zina valodas	14	0	0	1
	e. Oratora prasmes	2	39	3	0
	f. Iekļaušanas veicināšana	4	26	0	0
	g. Tautas interešu sargātājs	14	70	0	0
	h. Cits	23	154	9	1
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		22	208	55	0

Ar intelektuālo lomu saistīto kvalitāšu un ar personību saistīto kvalitāšu vēlamība rakstos krievu valodā.

		Obligāta	Vēlama	Nevēlama	Nedrīkst būt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	3	38	0	1
	b. Nākotnes vīzija	2	9	0	0
	c. Izglītības līmenis	2	2	0	0
	d. Zina valodas	0	11	0	0
	e. Oratora prasmes	0	9	1	0
	f. Iekļaušanas veicināšana	4	35	1	0
	g. Tautas interešu sargātājs	3	15	0	0
	h. Cits	2	29	2	2
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		5	73	31	1

Valsts prezidentiem piedēvēto kvalitāšu novērtējums analizētajos rakstos

1. tabula. Uz Valdi Zatleru attiecināto piemītošo, daļēji piemītošo, nepietiekami piemītošo un nepiemītošo kvalitāšu sadalījums pēc pieminēšanas reižu skaita

Valdis Zatlers		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Reprētētē valsti	34	4	5	5	6
	b. Konstitūcijas sargs	0	0	0	1	2
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	3	0	0	0	1
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	2	2	0	0	2
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	1	0	0	0	0
	f. Premjera nominēšana	10	1	0	0	1
	g. Citas	68	0	5	4	9

Valdis Zatlers		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītās kvalitātes	a. Spēcīga līderība	44	5	8	24	7
	b. Nākotnes vīzija	3	2	3	4	2
	c. Izglītības līmenis	2	0	0	3	0

	d. Zina valodas	7	1	1	1	0
	e. Oratora prasmes	5	1	4	3	1
	f. Iekļaušanas veicināšana	9	0	1	5	11
	g. Tautas interešu sargātājs	22	1	2	3	8
	h. Cits	44	5	6	8	7
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		119	3	5	23	9

2. tabula. Uz Andri Bērziņu attiecināto piemītošo, daļēji piemītošo, nepietiekami piemītošo un nepiemītošo kvalitāšu sadalījums pēc pieminēšanas reīzu skaita

Andris Bērziņš		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.1.Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās kvalitātes	a. Rerezentē valsti	27	5	5	2	0
	b. Konstitūcijas sargs	2	3	0	0	0
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	0	1	0	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	5	0	0	0	0
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	0	0	0	0	0
	f. Premjera nominēšana	9	1	0	0	0
	g. Citas	35	2	1	1	1

Andris Bērziņš		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	21	7	3	8	3
	b. Nākotnes vīzija	3	6	1	3	0
	c. Izglītības līmenis	2	0	0	0	0
	d. Zina valodas	1	2	1	0	0
	e. Oratora prasmes	2	2	13	4	0
	f. Lekļaušanas veicināšana	13	7	3	2	1
	g. Tautas interešu sargātājs	6	2	2	2	4
	h. Cits	41	3	6	11	1
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		96	8	3	9	0

3. tabula. Uz Raimonu Vējoni attiecināto piemītošo, daļēji piemītošo, nepietiekami piemītošo un nepiemītošo kvalitāšu sadalījums pēc pieminēšanas reizu skaita

Raimonds Vējonis		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītas kvalitātes	a. Reprētētē valsti	20	2	1	0	0
	b. Konstitūcijas sargs	6	2	0	0	0
	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	0	0	0	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	0	0	0	0	0
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	2	0	0	0	1

	f. Premjera nominēšana	12	0	0	0	0
	g. Citas	45	4	1	1	2

Raimonds Vējonis		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	18	5	8	3	1
	b. Nākotnes vīzija	4	0	4	0	1
	c. Izglītības līmenis	4	0	0	0	0
	d. Zina valodas	3	0	2	0	0
	e. Oratora prasmes	2	2	6	2	0
	f. Iekļaušanas veicināšana	9	1	0	0	1
	g. Tautas interešu sargātājs	17	1	1	0	0
	h. Cits	26	3	6	7	0
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		98	7	2	1	0

4. tabula. Uz Egilu Levitu attiecināto piemītošo, daļēji piemītošo, nepietiekami piemītošo un nepiemītošo kvalitāšu sadalījums pēc pieminēšanas reižu skaita

Egils Levits		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.1. Ar konstitūcijā noteikto pilnvaru realizāciju saistītās	a. Rerezentē valsti	6	0	0	0	1
	b. Konstitūcijas sargs	6	0	0	0	1

	c. Nodrošina valsts institūciju mijiedarbību	0	0	0	0	0
	d. Valsts politiskās neitralitātes aizsardzība	0	0	0	0	0
	e. Kontinuitātes nodrošināšana	0	0	0	0	0
	f. Premjera nominēšana	0	0	0	0	0
	g. Citas	7	1	0	0	0

Egils Levits		Piemīt	Daļēji piemīt	Nepietiekami piemīt	Nepiemīt	Grūti noteikt
1.2. Ar intelektuālo lomu saistītas kvalitātes	a. Spēcīga līderība	7	1	1	1	2
	b. Nākotnes vīzija	7	0	0	0	0
	c. Izglītības līmenis	0	0	0	0	0
	d. Zina valodas	3	0	0	0	0
	e. Oratora prasmes	5	0	0	0	0
	f. Iekļaušanas veicināšana	5	1	0	1	1
	g. Tautas interešu sargātājs	16	2	2	1	3
	h. Cits	32	4	0	1	1
1.3. Ar personību saistītas kvalitātes		54	4	1	1	0

Intervija ar Egilu Levitu

(Intervija notikusi 2020. gada 25. maijā)

Annija Petrova (A.P.): No prezidenta ļoti lielā mērā sagaida intelektuāļa lomu sabiedrībā. Kādas, Jūsaprāt, ir prezidenta kā intelektuāļa kvalitātes Latvijas parlamentārajā sistēmā?

Egils Levits (E.L.): Parlamentārajā sistēmā Valsts prezidentam nav izpildvaras, viņš nevar dot rīkojumus, nevar pieņemt, teiksim, tādas lēmumus, likumus, kas būtu vispār saistoši. Ir, protams, zināmas pilnvaras, bet tās ir krietni ierobežotas, jo parlamentārā sistēmā politiskās varas centrs ir Saeima un valdība, pie tam, veidojot vienotu politisku vienību – valdošā koalīcija, kurā apvienojas parlamenta vairākums un šī parlamenta vairākuma izveidotā valdība. Un ārpusē paliek opozīcija, kurai ir Saeimā kritizētājas un alternatīvu formulēšanas uzdevums. Valsts prezidentam parlamentārā sistēmā ir vispirms Satversmē noteiktās funkcijas, kas ikdienā, teiksim, neatrodas politikas centrā. Tas ir formāli būt Bruņoto spēku augstākajam vadonim, kā tas formulēts ir Satversmē, tad ārpolitikā darboties un tāpat šīs ir tās Satversmē noteiktās funkcijas, apžēlošana un tādas lietas, kur Valsts prezidents arī ietekmē politiku. No šīm Satversmē paredzētajām funkcijām vislielākā ietekme, es teiktu, ir ārpolitikā. Un tas ir atkarīgs, protams, arī no katra prezidenta darbības un interešu loka, bet ārpolitikā viņam ir vislielākās iespējas ietekmēt Latvijas ārpolitiku. Tātad es runāju par šīm Satversmē noteiktajām funkcijām.

Tagad pie Satversmes tekstā nenoteiktajām funkcijām. Tātad funkcijas, kas nav minētas Satversmes tekstā, bet, kuras izriet no Satversmes struktūras, tāpat, nav nosauktas vārdā, bet izriet no struktūras. Un pie šīm funkcijām cita starpā, ir vairākas šādas funkcijas, pieder arī tāda zināma intelektuāla līderība (varētu to tā nosaukt) sabiedriskās domas veidošanā, jo Valsts prezidents nav saistīts ar kādu politisko spēku. Viņš var to pārstāvēt, vai viņš var arī būt biedrs, bet tas nav viņa primārais politiskais uzdevums pārstāvēt savu politisko spēku. Primārais ir konsolidējošā funkcija. Respektīvi, viņam valsts ir jāredz kopumā kā viena vienība, kurā pastāv dažādi politiskie spēki, dažādas sabiedriskās grupas, kur pastāv pluralitāte demokrātiskā sabiedrībā. Bet šī pluralitāte demokrātiskā sabiedrībā balstās uz noteiktiem valsts pamatiem, kuri nosaka to, kā sabiedrība, kā sabiedrība, cilvēki šajā valstī sadzīvo un sadarbojas, lai kaut kas jēdzīgs iznākt no šīs valsts. Un, tāpat, es teiktu, ka valsts prezidents ir tā institūcija, kurai ir, pirmām kārtām, jāraugās uz šo valsts pamatu stiprināšanu, neraugoties uz politiskām domstarpībām un viedokļiem starp dažādām partijām, sabiedriski politiskiem spēkiem un grupām. Tas būtu viņu primārais uzdevums, kurš tādā veidā nav minēts Satversmē, bet, kurš izriet no tā, ka faktiski Valsts prezidentam ir šī loma atvēlēta, jo citiem ir citas specifiskākas lomas. Un tāpēc, es domāju, ka Valsts prezidentam šī loma būtu jāapzinās un pēc iespējas labi šī loma jāveic, jāizpilda.

A.P.: Kā Jūs raugāties, vai pastāv kādi ierobežojumi prezidenta, kā intelektuāļa lomas izpildē? Intervijās prezidenti norāda, un arī analizētā teorija liecina, ka, piemēram, prezidents noteiktos jautājumos nav pilnībā brīvs savos izteikumos. Kā jūs raugāties uz šiem ierobežojumiem?

E.L.: Vispirms tas uzdevums ir raudzīties, lai viņa izteikumi un viņa ierosinājumi, un priekšlikumi nāktu par labu valstij kopumā un it sevišķi vienai valsts tādai abstraktai daļai, elementam – valsts pamatiem, jo tas ir viņa tiešām rūpju centrā, tā vajadzētu būt. Valdības un koalīcijas mainās, valsts pamati paliek tie paši. Respektīvi, tas nozīmē, ka viņam kā intelektuālim ir jādomā mērķtiecīgi. Un šeit ir zināma, varbūt, spriedze starp diviem tādiem domāšanas veidiem. Viens, kā jau es teicu, ir mērķtiecīgā domāšana, respektīvi, mērķtiecīgā runāšana vai mērķtiecīgā viedokļa paušana ar nolūku kaut ko panākt.

A.P.: Tātad valstiska mērķtiecība?

E.L.: Jā, valstiska mērķtiecība, jā, ar nolūku. Es jums kaut ko saku un gribu, lai jūs labi uzrakstītu darbu. Tas ir mans mērķis un mana runa ir vērsta uz to, lai beigās jums būtu labāk šo darbu uzrakstīt. Otrs jautājums (tas varbūt arī vairāk zinātniski orientētām personām) ir jautājums par to, ka faktiski intelektuālis mēģina saskatīt problēmas būtību un to reāli aprakstīt reāli, reāli dot savus vērtējumus. Bet bieži ir tā, ka... Ja tu pasaki to, kā tu to redzi patiešām, tas... Jo, protams, nav tukšā vietā, kā zinātnieks tu vari pats uzrakstīt, kas tev ienāk prātā, nē, ne, kas tev ienāk prātā, bet ko tu uzskati par pareizu un patiesu. Politikiem vispār, bet arī prezidentam tajā skaitā, ir jāskatās, lai tas, ko viņš saka, beigās, ņemot vērā sabiedrības vai sabiedrības daļas reakciju, nenonāktu pretrunā ar šo viņa mērķi, pirmo mērķi. Viņš pateiks kaut ko pareizu, bet pretreakcija būs tāda, kas novedīs pie cita rezultāta nekā viņš grib panākt. Tāpēc šeit ir šī pretruna patiešām starp to, kas tev ir jāsaka. Tātad mērķtiecīgi, bet jūs teicāt...

A.P.: Valstiski mērķtiecīgi.

E.L.: Kas viņam valstiski mērķtiecīgi jāsaka, kas ir atkarīgs no viņa spējām, teiksim, analizēt lietas, lai panāktu šo rezultātu, no vienas puses, un, no otras puses, tas, ko viņš pats, kā sakot, saredz, kas ir pareizi, ko viņš analizējot saredz, un tas tad viņam ir jāpakārto savam pirmajam mērķim. Tā, māksla ir panākt to, lai šī spriedze nebūtu pārāk liela. Tu vienkārši redzi kaut ko, kas ir ļoti nepareizi un slikti, bet tu to nevari teikt, jo tā pretreakcija nozīmēs, ka tas ļaunums vēl palielināsies. Un tad tu nonāksi pretrunā. Tu būsi pareizi kaut ko pateicis, bet tā reakcija, tas rezultāts būs pretējs. Un tas pieder pie varbūt prezidenta mākslas vai jebkura politiķa mākslas, būt vienlaikus patiesam un vienlaikus mērķtiecīgam. Tas nozīmē, šī sava patiesība, kā tu domā, kā tas ir, ietērpt vai ielikt tādā kontekstā, ka tas dod pozitīvu rezultātu.

A.P.: Es arī analizēju to, vai ar kādu kvalitāti prezidents tiek vērtēts kā tuvs tautai vai kā jebkādā veidā atšķirīgs, piemēram, tāls no tautas vai viedāks par tauta, jo arī tas tiek sagaidīts. Man šķiet, tas, ko Jūs teicāt par valstisko mērķtiecību dažreiz var radīt tēlu, ka prezidents varētu būt tālāks no tautas nekā tad, kad prezidents saka tiešām to, ko domā, kas visiem ir uz mēles, ko visi jūt. Un tad prezidents pasaka, bet, kā jūs teicāt, tās sekas var būt sarežģītākas, lai arī prezidents, šķiet, tautai ir tuvāks un saprotamāks.

E.L.: Jā, par to tuvību mēs varam īpaši [izrunāt]. Tātad tuvība nozīmē to, ka tu atspoguļo to, ko tagad daudzi cilvēki domā, vai ne? Un tā tiešām ir arī viena daļa politiķu, tas ir viņu politikas stils. Cilvēks uz ielas domā kaut ko tā, un politiķis to vienkārši atkārto skaļāk un saņem piekrišanu, ka, lūk, tas domā

tāpat kā es. Tas ir, teiksim, populistisks stils lielā mērā, jo tas nedod virzību. Tas atspoguļo esību. Tas atspoguļo to, kas ir, cilvēki tā domā, un es arī saku to pašu. Varbūt es pats tā domāju vai es tā nedomāju, vai to mērķtiecīgi saku – tas nav tik būtiski vairs. Tas atspoguļo to, kas ir. Labam politiķim, bet jo sevišķi Valsts prezidentam, konstitucionāls uzdevums ir panākt virzību. Nevis iekonservēt to, kas ir – tā ir stagnācija, – bet piešķirt valstij zināmu virzību. Un to tu vari tikai tad, ja tava doma ir tālejošāka uz priekšu, nekā tas, kas atspoguļo esību. Vai es saprotami izsakos?

A.P.: Jā, es saprotu.

E.L.: Tas nozīmē, tev ir jābūt kvalitatīvam handikapam jeb kvalitatīvam lēcienam tavā domā. Varbūt ir noteikti cilvēki, kas arī līdzīgi domā, bet droši vien tas nav tas vairākums. Un tev ir jāpanāk tas, ka šis kvalitatīvais lēciens, ko tu domā, kā būtu labāk un pareizāk, tas ir tavas, teiksim, analīzes rezultāts, tu esi atradis šo problēmas būtību, kā to var risināt. Tas ir šis kreatīvais moments, vai ne? Kreatīvais moments, kas lielākai daļai cilvēku tādā veidā par to... Viņiem nav uzdevums par to domāt, viņi par to nedomā. Varbūt domā, bet varbūt tas kreatīvais moments nav īsti saprātīgs. Un prezidentam jābūt saprātīgajam kreatīvajam momentam. Tātad viņam ir jābūt faktiski cilvēkam, kurš domā uz priekšu. Vai citiem pa priekšu. Un līdz ar to, tas ir cits stils, nekā, kad tu domā tieši tāpat vai, teiksim aiz citiem. Kad citi izdomājuši un pēkšņi atpauzes.

Tā ka es teiktu, ka tas ir šis uzdevums, ko, manuprāt, Satversmes struktūra uzliek prezidentam. Teiksim, to neuzliek varbūt deputātam vai deputāta kandidātam, vai partijai, bet to uzliek prezidentam tieši konstitucionāli – domāt uz priekšu. Un no tā izriet arī šī spriedze atspoguļot to, kas ir, un kā cilvēki domā un to, kas būtu valstij un līdz ar to arī cilvēkiem labāk, bet, ja to akceptē.

Bet tur ir vēl viens moments. Respektīvi, tas, ko viņš domā, kā domā uz priekšu, kas līdz ar to atšķiras no sabiedrības vairākuma uzskatiem, ir jāmēģina formulēt tādā veidā, lai pārliecinātu, lai sabiedrība to akceptētu. Respektīvi, tādā veidā, ka tas ir pieņemami vai, lai neradītu pārmērīgi lielu pretestību. Citādāk viņš var pats aizdomāties kaut kur tālu uz priekšu sabiedrība neseko. Tā ka tam solim ir jābūt ne pārmērīgi lielam. Tāpēc arī tādi ļoti radikāli intelektuāli priekšstati, kas var būt, tie var nonākt pretrunā ar šo pirmo un galveno uzdevumu – domāt valstiski. Tā ka tiem vajag būt tādiem, kas ir vienmēr vairāk nekā ir [esošajā situācijā], bet ne tik liels tas solis, lai citi varētu piesekot klāt.

A.P.: Varbūt Jūs varētu minēt kādus piemērus no savas pieredzes, kur saskārāties ar šo spriedzi? Jūs aizstāvējāt, piemēram, partiju finansējuma palielināšanu.

E.L.: Jā, partiju finansējums ir ļoti labs piemērs. Tātad es ar savu analītisko kapacitāti nonācu pie secinājuma, ka ir nepieciešams partiju finansējums, kas ir no valsts, es to varu mierīgi pamatot, kāpēc tas ir vajadzīgs un kāpēc ir slikti, kā tas bija līdz šim, kad teiksim, bagāti... Nu, bet jūs zināt šo argumentu. Tā ka es to nonācu pie šī secinājuma. Sabiedrības lielākā daļa tā nedomāja, vai ne?

A.P.: Varētu tā teikt.

E.L.: Jā, vai vismaz daudzi tā nedomāja. Nu, varbūt daži, daļa tā domāja, bet lielākajai daļai tas likās nepareizi. Man tas šķita ļoti svarīgi – valstiski, ka ir publisks finansējums partijām. Un es arī šo domu pārstāvēju, cenšoties skaidrot, kāpēc tas ir labāk, nekā tas ir tagad. Tātad šeit ir šie divi momenti. Viens – domā uz priekšu, citādāk nekā sabiedrības vairākums domā, tātad – uz priekšu. Un otrs moments, varētu to saukt – diplomātiskais moments, vai vienalga kā, – skaidrot to tādā veidā, lai citi sabiedrībā varētu pievilkties klāt. Es domāju, ka ar laiku arī tas tiks akceptēts, jo tas rezultāts, protams, būs labāks, nekā tas bija līdz šim. Tas ir vienkārši viens labs piemērs šādai domāšanai, valstiskai domāšanai uz priekšu.

Ir arī citi piemēri. Tagad es varbūt to pieminu, bet varbūt ne tagad tik skaļi, piemēram, civildienests. Civildienesta sakārtošana ir absolūts priekšnoteikums, lai valsts labi funkcionētu. Bet civildienests ir ārkārtīgi nepopulārs sabiedrībā. Un, ja es gribētu būt tā, kā sabiedrība, es visu laiku lamātu ierēdņus. Un tad visi teiks: “O! Baigi labais prezidents! Viņš arī domā, ka ierēdņus vajag atlaist un sodīt,” un tā, bet tas nebūtu valstiski. Tas ir mans priekšstats par to, kā valsti jāattīsta, jo tas būtu sliktāk. Kāpēc sliktāk, es domāju, to mēs tagad neskaidrosim, bet es to varu izskaidrot, kāpēc tas būtu sliktāk. Un es domāju, ka, tātad, prezidentam, kā intelektuālam spēkam, vajag būt šim priekšdomātājam, kurš to tad formulē, kāpēc tas ir vajadzīgs, nu un tad mēģina panākt to, lai sabiedrība pievelkas. Teiksim tā, ja to labi dara, bieži tas izdodas, bieži tas [arī] neizdodas. Bet katrā ziņā viņam tas ir jāmeģina. Ja viņš tikai atkārtotu to, ko saka garāmgājējs šo lomu viņš nepildītu. Manuprāt, tā ir tieši intelektuālās līderības loma.

A.P.: Runājot par līderību sabiedrībā. Pētījumi rāda, ka ļoti liels pieprasījums Latvijā, salīdzinot ar citām valstīm, ir pēc tādas stingrās rokas. Taču, analizētajos preses materiālos es redzu, ka biežāk tomēr viedokļos atspoguļojas šī morālā līderība. Neatspoguļojas visas sabiedrības viedoklis, kas ir pētījumos, bet vairāk šī morālā līderība, iedvesmošana un tā tālāk. Presē, kas ir krievu valodā, gan nedaudz vairāk par stingro roku tiek runāts. Kā jūs vērtējat šo Latvijas sabiedrības pieprasījumu pēc stingrās rokas. Kā prezidents var šo pieprasījumu...

E.L.: Kā ar to apieties?

A.P.: Jā, kā ar to rīkoties Latvijas parlamentārajā sistēmā?

E.L.: Tātad es domāju, ka parlamentārā sistēma ir mūsu apstākļos, ņemot vērā mūsu kultūru, vispiemērotākā forma. Mēs atkal varam runāt kādēļ, bet pieņemsim, es tā domāju, ka tas tā ir. Un šeit es redzu, ka ir zināma spriedze starp to, kā pilsonis redz savu lomu valstī un reālo politisko iekārtu – parlamentāro demokrātiju. Un šeit es redzu, ka mūsu sabiedrība nav pilnībā izaugusi parlamentārajā demokrātijā. Respektīvi, parlamentārā demokrātija prasa atbildīgu un saprātīgu pilsoņa uzvedību. Un

tas nav, kā sakot, iesakņojies, un šeit es redzu diskrepanci starp to objektīvi pastāvošo valsts iekārtu un sabiedrības vai ievērojamas sabiedrības daļas priekšstatiem par to, kā valstij vajadzētu funkcionēt.

Kāpēc tas tā ir? Mēs varam arī analizēt, kāpēc tas tā ir. Tur ir padomju iekārta un pirms tam tādas īsti lielas pieredzes nav bijis. Daudz dažādu iemeslu, kādēļ tas tā ir. Un tāpēc, es domāju, tā kā Valsts prezidentam arī ir viens no uzdevumiem, kā es teicu, vai galvenais uzdevums, ir stiprināt valsts pamatus, pie valsts pamatiem, mums pieder arī parlamentārā demokrātija, tāpēc viņam ir jāaizstāv šis viedoklis, tā sakot, valstiski domāts viedoklis par to, ka parlamentārā demokrātija ir vispiemērotākā mums. Jo, ja mēs paskatītos alternatīvu, tas būtu vairāk autoritārs režīms, tad es domāju, ka tas nebūtu tik piemērots Latvijā. Respektīvi, tie rezultāti būtu sliktāki un cilvēki nebūtu vairāk apmierināti. Jo šeit arī varētu teikt, ka neviens cilvēks nav pilnīgi tā kā no viena lēmuma, harmonisks – cilvēkā un cilvēka pasaules priekšstats ir pretrunas. Un šeit, no vienas puses, ir pretruna pilsoņu uzskatos par to, ka vajag stingru roku. No otras puses, kad tā stingrā roka tagad teiks kaut ko – dari tā un tā, un tā, tur būs arī automātiska pretreakcija, kur tu būsi neapmierināts ar to stingro roku. Tā kā, es teiktu, tā ir šī uzskata pretrunība, kas sabiedrībā ir, bet nu mums Satversme nosaka parlamentāro demokrātiju. Un, es domāju, ka tā arī ir vislabākā iekārta mums. Un tāpēc valsts prezidentam, domājot šo valstisko virzienu, ir jāaizstāv parlamentārā demokrātija.

A.P.: Bet kā ar to tikt galā, ja no sabiedrības nemiņīgi ir šis te pieprasījums?

E.L.: Šis pieprasījums ir patiešām. Nu, es uz to neskatos tik pārmērīgi. Es vienkārši uztveru, ka tas, es negribu šo lomu pildīt. (..)Nu, es mēģinu skaidrot, kāpēc šī parlamentārā demokrātija tomēr ir labāka. Un nu vienkārši jāakceptē, ka šīs prasības pastāv. Jā, tā kā šeit es neredzu tādu īstu risinājumu, izņemot tad, ja vai nu prezidents sāk pāriet šo autoritāro uzskatu pozīcijās jeb šie autoritārie uzskati mazinās sabiedrībā. Respektīvi, un kas automātiski būtu saistīti ar saprātīgas atbildības pieaugumu pilsoņos.

A.P.: Vai Jūs saskaraties savā pieredzē, ka cilvēki arī no Jums prasa to, kas nav prezidenta pilnvarās?

E.L.: Nu tas ir katru dienu (smejas). Visas problēmas ir jārisina prezidentam. Prezidentam ir jāskaidro, ka mums katrai problēmai ir sava kompetentā vienība vai nu valdība, vai ministrija, vai iestāde, vai parlaments, vai kāds, kas šo risina. Tas nav tā kā patvaldībā, kad cars risina visus jautājumus. Un jāgriežas pie šīm iestādēm, kas to dara kompetenti un profesionāli. Tā tas ir, jā. Un šādas gaidas pastāv. Iemesls ir tāds, es domāju, ka viena daļa cilvēku nu nav īsti aptvēruši, kā darbojas valsts, kurā mēs dzīvojam. Nu un arī Valsts prezidentu viens tāds pedagoģisks uzdevums varētu būt veicināt šo izpratni, kas tā ir par valsti, kaut kur mēs dzīvojam, kā viņa funkcionē.

A.P.: Tā ir šī izglītojošā funkcija, kas arī nozīmīga. Latvijai ir vēl viena prezidenta kā intelektuāļa funkcija, kas izkristalizējas, ko no prezidenta sagaida, – tā ir cilvēku saliedēšana. [Analizētajā] periodā 2007.–2020. gadā, piemēram, sākotnēji runāja par krievvalodīgajiem, tad, kad bija referendums par

krievu valodu kā otru valsts valodu, tad bija pieprasījums liels [pēc sabiedrības saliedēšanas], tagad varbūt [vairāk tiek pieminēta] nevienlīdzības mazināšana cilvēku vidū. Bet jebkurā gadījumā šis saliedēšanas moments arī ir tas, ko prasa no prezidenta. Vai Jūs arī ar to saskaraties?

E.L.: Jā, jā, tas tā arī ir. Saliedēšanas moments ir svarīgs. Un es teiktu, saliedēšanas moments divos virzienos. Viens ir, – stabilai valstij, ir nepieciešama saliedētība attiecībā uz valsts pamatiem, tātad neatkarīga, demokrātiska, tiesiska valsts, parlamentārā demokrātija, nacionāla valsts un tā tālāk. Tas viss pieder pie valsts pamatiem. Otrs ir, saliedētība politiskos jautājumos, kas ir varbūt kļuvuši pārmērīgi asi, bet kas, kas neskar valsts pamatus, piemēram, vienlīdzība, nabadzība, jautājums, piemēram, par valsts valodas lietošanu. Un šeit ir pilnīgi skaidri jāpasaka, ka ir šī nostāja, kas izriet no valsts pamatiem, ka mums ir vienota valsts valoda, un visi laipni aicināti tai pievienoties, piemēram, un lietot šo valodu.

Vai nevienlīdzības jautājums. Tur, piemēram, ir tā, ka mums beidzamos divus gadu desmitus valdīja, teiksim, apzināti vai neapzināti neolīberāla ideoloģija. Un man jau vienmēr ir licies, ka tas nav īsti pareizi. Nu to es arī mēģinu uzsvērt, ka šī saliedētības funkcija ir svarīga. Tas viss pieder pie tā lielā uzdevuma – skatīties valsti kopumā. Tātad, ja es redzu valsti kopumā, tā kā šo aparātiņu šeit [norāda uz klēpj datoru, kas ir uz galda]. Es redzu – te ir dažādi taustiņi un katrs taustiņš tur konkurē un cīnās savā starpā, es to visu akceptēju, bet es redzu arī valsti kopumā. Es saku, ka šis taustiņš varbūt pārāk maz var izpausties, citam vajadzētu vairāk izpausties. Tas atkal drusciņ par daudz, kā sakot, uz citu rēķina izpaužas. Nu, tas ir būtībā tāds valsts kopējais līdzsvars un balanss, un tajā kontekstā arī jautājums, piemēram, par nevienlīdzību, jo, manuprāt, līdzšinējā politika...

Viens piemērs, par kuru es varbūt tagad arī par to tuvāk padomāšu, ir tas, ka līdzšinējā lauksaimniecības politika bija virzīta uz lielsaimniecību atbalstu, kamēr vidējās un mazās saimniecības tika faktiski likvidētas. Un tie cilvēki vai nu aiziet uz pilsētām, vai paliek kā pensionāri, nenodarbojas ar lauksaimniecību vai arī kļūst par laukstrādniekiem pie lielajām saimniecībām. Manuprāt, tā no visādiem viedokļiem ir nepareiza attīstība, domāju, ka šeit ir lielo lauksaimniecību lobijam drusciņ, tā sakot, jāpieklust un vairāk zemkopības politikai jāorientējas uz mazām un vidējām saimniecībām. Un tā to var patiešām arī darīt. Piemēram, attiecībā uz tiešmaksājumu sadali un citādākā veidā.

Ko tur valsts prezidents var darīt? Valsts prezidents to naudu nevar sadalīt, tas ir valdības uzdevums, bet varu sabiedrībai teikt, ka tas būtu labāk šitā. Nu, cerot, ka valdība to ņems vērā arī, un, ka sabiedriskā doma, to uztvers un ņems to vērā. Tā kā valsts prezidentam nav tādas tiešas ietekmes iespēju. Bet varbūt netieši. Un tā var izdoties. Labi, kad izdodas, nu, ja neizdodas, tad neizdodas, tad prezidents ir mēģinājis.

A.P.: Manuprāt, Jūs vienā intervijā teicāt, ka Jūs jau savas domas kā cilvēks neesat mainījis par valsts virzību, attīstību, bet Jums kā Valsts prezidentam, balss ir kļuvusi skaļāka.

E.L.: Man ir skaļāka balss, jā. Teiksim tā kā megafons pielikts un cilvēki labāk to sadzird, ja viņi labāk sadzird, varbūt vairāk sadzird, tad varbūt viņi varbūt to pieņem, nu, bet viņi var to arī nepieņemt. Tā kā tas ir vienkārši viens piedāvājums no prezidenta puses, teiksim, tāds intelektuāls piedāvājums sabiedrībai un it sevišķi politiķiem, Saeimai un valdībai.

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Prezidenta kā intelektuāļa lomas izvērtējums Latvijā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 174652 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspītras atsaucēs).

Autore: A. Petrova Annija Petrova
(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītājs: Dr.sc.pol. Visvaldis Valtenbergs _____
(paraksts)

05.06.2020.

Recenzents: profesors Dr.phil. Juris Rozenvalds _____
(paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 05.06.2020

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____
(paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

05.06.2020. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____
(paraksts)